

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΜΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ & ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΧΩΡΙΣΜΕΝΟΙ ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΟΙ

ΣΕ ΚΕΝΤΡΟ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΑΙΤΟΥΝΤΩΝ ΔΙΕΘΝΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ.

ΓΙΑΤΙ ΟΙ ΧΩΡΙΣΜΕΝΟΙ ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΟΥΣ

ΑΝΗΛΙΚΟΥΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΤΟΥΣ.

Άλκης Σουλιώτης

2019-2020

Διπλωματική Εργασία

Επιβλέπων Καθηγητής: Ανδρέας Φερώνας

Μέλη Επιτροπής: Εμμανουήλ Σπυριδάκης, Απόστολος Καψάλης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ	7
1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΗΣΗ – ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ	7
1.1 Ορισμοί/Παιδική Προστασία	7
1.2 Μετανάστευση/Μετανάστης/Αιτών διεθνή προστασία/Πρόσφυγας/Άσυλο	9
2. ΆΣΥΛΟ/ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ	13
2.1 Άσυλο και αιτούντες διεθνή προστασία	13
2.2 Ταυτοποίηση/Υποδοχή.....	16
3. ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΟΙ ΚΑΙ ΧΩΡΙΣΜΕΝΟΙ ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΔΙΕΘΝΩΣ: Αιτίες διαχωρισμού, μετακινούμενοι ανήλικοι, ευαλωτότητα, συνέπειες και αντιμετώπιση κινδύνων.	18
3.1 Αιτίες διαχωρισμού	18
3.2 Μετακινούμενοι ανήλικοι	21
3.3 Ευαλωτότητα και συνέπειες του χωρισμού του ανήλικου από την οικογένεια	22
3.4 Αντιμετώπιση των κινδύνων που διατρέχουν οι ασυνόδευτοι και οι χωρισμένοι ανήλικοι.....	25
4. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	26
4.1 Η προσφυγική κρίση στην Ελλάδα	26
4.2 Ασυνόδευτοι και χωρισμένοι ανήλικοι στην Ελλάδα.....	28
4.3 Πλαίσιο παιδικής προστασίας στην Ελλάδα.....	30
4.4 Ο θεσμός της επιτροπείας ως νεοσύστατο μέτρο για την προστασία των ασυνόδευτων και χωρισμένων ανήλικων/Επιμέλεια.....	33
4.5 Ιδρύματα παιδικής προστασίας για ασυνόδευτους και χωρισμένους ανήλικους	36
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ	38
1. ΕΡΕΥΝΑ	38
1.1 Σκοπός της έρευνας/Ερευνητικά ερωτήματα	38
1.2 Μεθοδολογία Έρευνας/Ερευνητικό εργαλείο	39
2. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ/ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ.....	44
2.1 Περιορισμοί της έρευνας.....	44
2.2 Ηθικά διλήμματα	46
2.3 Χρονοδιάγραμμα.....	48
3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	49
4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ/ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	67
4.1 Συμπεράσματα	67

4.2	Προτάσεις.....	74
	Βιβλιογραφία.....	77
	Παράρτημα 1	80
	Παράρτημα 2	81

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία τέσσερα χρόνια η Ελλάδα δέχεται συνεχείς αφίξεις προσφύγων και μεταναστών από τα ανατολικά και βόρεια σύνορά της. Οι νεοεισερχόμενοι πρόσφυγες και μετανάστες φτάνουν στη χώρα είτε από τα παράλια της Τουρκίας προς τα πιο κοντινά ελληνικά νησιά (Λέσβος, Χίος, Σάμος, Κως και Λέρος) είτε περνούν στην Ελλάδα από την Αδριανούπολη μέσω του Έβρου. Η ταυτοποίηση και η καταγραφή τους πραγματοποιείται στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ) που λειτουργούν στα παραπάνω νησιά και στο Φυλάκιο του Έβρου. Τα ΚΥΤ λειτουργούν υπό την αρμοδιότητα της Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΥΠΥΤ) του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη.

Οι μαζικές μεταναστευτικές μετακινήσεις περιλαμβάνουν πληθώρα χωρών και εθνικοτήτων οι οποίες μεταβάλλονται διαρκώς. Για παράδειγμα ενώ μέχρι και τα μισά του 2018 ένα μεγάλο μέρος των προσφυγικών ροών προς την Ελλάδα αφορούσε πολίτες τρίτων χωρών από τη Συρία σήμερα οι Σύριοι πρόσφυγες έχουν μειωθεί αρκετά, ενώ υπάρχει αύξηση στις αφίξεις πληθυσμών από χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής και από το Αφγανιστάν.

Ανάμεσα στους μεταναστευτικούς πληθυσμούς συναντώνται πολλές ευάλωτες ομάδες όπως: μονογονεϊκές οικογένειες, άτομα με αναπηρία και χρόνιες ασθένειες, πολυμελείς οικογένειες, υπερήλικες, θύματα διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, θύματα βασανιστηρίων, ασυνόδευτοι και χωρισμένοι ανήλικοι.

Βάσει της κοινής δήλωσης Ευρωπαϊκής Ένωσης - Τουρκίας (Μάρτιος 2016) οι μετανάστες και πρόσφυγες που αφικνούνται στα νησιά υπόκεινται σε γεωγραφικό περιορισμό μέχρι και την τελική εξέταση της αίτησής τους για διεθνή προστασία. Δεν μπορούν να μετακινηθούν προς την ενδοχώρα εάν δεν τελεσιδικήσει η αίτησή τους για διεθνή προστασία.

Από τη διαδικασία του γεωγραφικού περιορισμού εξαιρούνται όλες οι ευάλωτες ομάδες. Οι ευάλωτοι, αφού ολοκληρώσουν τη διαδικασία της ταυτοποίησης και καταγραφής, αίρεται και ο γεωγραφικός τους περιορισμός.

Μία ευάλωτη ομάδα είναι και οι χωρισμένοι ανήλικοι που, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, χρήζουν ειδικής διαχείρισης. Η παρούσα μελέτη εστιάζει στον πληθυσμό των χωρισμένων ανήλικων σε Κέντρο Φιλοξενίας αιτούντων διεθνή προστασία της ενδοχώρας. Το Κέντρο Φιλοξενίας της έρευνας λειτουργεί υπό την αρμοδιότητα της ΥΠΥΤ. Μέσα σε αυτό φιλοξενούνται πάνω από χίλιοι εξακόσιοι αιτούντες διεθνή προστασία. Οι φιλοξενούμενοι διαμένουν σε οικίσκους και διαθέτουν πλήρη οικιακό εξοπλισμό. Κάθε μήνα λαμβάνουν μηνιαίο οικονομικό επίδομα το οποίο χρησιμοποιούν κατά το δοκούν προκειμένου να καλύπτουν τις καθημερινές ανάγκες τους. Το ύψος του οικονομικού βοηθήματος είναι το ίδιο με το κοινωνικό εισόδημα αλληλεγγύης (ΚΕΑ).

Στο Κέντρο Φιλοξενίας που διενεργήθηκε η έρευνα φιλοξενούνται τριάντα ένας ασυνόδευτοι ανήλικοι και δέκα πέντε χωρισμένοι ανήλικοι.

Για τον προσδιορισμό του πληθυσμού της έρευνας ακολουθήθηκαν οι διατάξεις του Ν.4540/2018 αναφορικά με την διαχείριση των χωρισμένων ανήλικων προσφύγων. Η Ευρωπαϊκή Οδηγία 33/2013 παρόλο που ορίζει τον πληθυσμό των ασυνόδευτων ανήλικων δεν προσδιορίζει όμως τους χωρισμένους ανήλικους. Στην ουσία τους εντάσσει στην ίδια κατηγορία με τους ασυνόδευτους ανήλικους. Ρητές αναφορές εντοπίζουμε μόνο σε κείμενα των Διεθνών Οργανισμών του ΟΗΕ (Υπατη αρμοστέια του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, UNICEF, ΔΟΜ) και σε άλλους ανθρωπιστικούς οργανισμούς που δραστηριοποιούνται σε περιοχές ανθρωπιστικών κρίσεων.

Δεδομένου ότι δεν υπάρχουν άλλες έρευνες σχετικά με τους χωρισμένους ανήλικους, δεν υπάρχουν στατιστικά δεδομένα και γενικότερα ο πληθυσμός των χωρισμένων ανήλικων είναι αχαρτογράφητος ακόμα στην Ελλάδα, ήταν αδύνατον να υπάρχει μια σαφής εκτίμηση του αριθμού των χωρισμένων ανήλικων, δηλαδή του πληθυσμού της παρούσας έρευνας. Ωστόσο, η απουσία ερευνητικών δεδομένων για τον εν λόγω πληθυσμό ήταν ακριβώς και το κύριο κίνητρο για να πραγματοποιηθεί η παρούσα έρευνα.

Ένας δεύτερος λόγος επιλογής του θέματος σχετίζεται με την εργασιακή εμπειρία του ερευνητή, ο οποίος τα τελευταία 8 χρόνια εργάζεται ως εμπειρογνώμονας στα θέματα ασυνόδευτων και χωρισμένων ανήλικων, ενώ τα τρία τελευταία χρόνια εργάζεται στο αρμόδιο Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής και Προστασίας του Πολίτη. Η καταγραφή αυτής της εμπειρίας θα μπορούσε να αποτελέσει έναυσμα για μεταγενέστερες έρευνες στο συγκεκριμένο πεδίο και οδηγό για την διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων που θα αποσκοπούν στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των χωρισμένων ανηλικών.

Η Ελλάδα εξακολουθεί να αποτελεί τη βασική πύλη εισόδου της Ευρώπης για δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες. Μέσα στο μεταναστευτικό και προσφυγικό πληθυσμό υπάρχουν χιλιάδες ασυνόδευτοι και χωρισμένοι ανήλικοι οι οποίοι δε λαμβάνουν την υποστήριξη που ορίζει η διεθνής σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού καθώς και το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο. Η παρούσα έρευνα επιδιώκει αρχικά να εντοπίσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των χωρισμένων ανήλικων και στη συνέχεια να αναζητήσει τους λόγους για τους οποίους οι ασυνόδευτοι και χωρισμένοι ανήλικοι δε λαμβάνουν τη φροντίδα που οφείλει η χώρα να τους εξασφαλίζει, να αναδείξει τα κενά στις διαδικασίες που ακολουθούνται και να υποβάλλει ρεαλιστικές προτάσεις.

Παρόλο που στην παρούσα έρευνα έχουν ληφθεί 4 συνεντεύξεις συνολικά, ο ερευνητής μέσα από την εμπειρία του όλα αυτά τα χρόνια είχε την ευκαιρία να συνομιλήσει με πολλούς επαγγελματίες και να δεχθεί αρκετή πληροφορία γύρω από το ζήτημα των χωρισμένων ανήλικων. Αναφέρονται δύο παραδείγματα που συνέβησαν τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και τα οποία λειτούργησαν κομβικά για τον ερευνητή ούτως ώστε να προβεί στην παρακάτω έρευνα. Το πρώτο συμβάν έγινε στα τέλη του 2012 όπου μετά από έλεγχο που διεξήχθη από τις Ελληνικές Αρχές σε αυτοκίνητο στο οποίο επέβαιναν δύο έφηβοι ανήλικοι από το Ιράκ και ταξίδευαν μαζί με το “θείο” τους, βρέθηκαν στο πορτμπαγκάζ του αυτοκινήτου χειρουργικά εργαλεία. Το υλικό που βρέθηκε στο πορτμπαγκάζ ήταν καθοριστικό για την έναρξη ανακριτικών διαδικασιών από τις Αρχές όπου και διαπιστώθηκε ότι ο ενήλικος δεν είχε καμία σχέση με τους δύο ανήλικους που συνόδευε. Ο “θείος” συνελήφθη από τις Αρχές, ενώ οι ανήλικοι παραπέμφθηκαν σε δομή φιλοξενίας

ασυνόδευτων ανήλικων. Τα δύο αδέρφια επανενώθηκαν τελικά με τον πατέρα τους στη Φινλανδία μέσω της οικογενειακής επανένωσης του μηχανισμού Δουβλίνου.

Έναν χρόνο αργότερα, οι Λιμενικές Αρχές της Πάτρας εντόπισαν ανήλικο αγόρι ηλικίας πέντε χρονών μέσα σε βαλίτσα σε πλοίο που επρόκειτο να ταξιδέψει στην Ιταλία. Κατά τη διάρκεια της εξέτασης από τις Αρχές, προέκυψε ότι ο ανήλικος τοποθετήθηκε στη βαλίτσα από το διακινητή, ο οποίος δήλωνε θείος του. Λίγες ημέρες αργότερα εντοπίστηκε ο πατέρας του παιδιού, ο οποίος προσκόμισε τα απαραίτητα έγγραφα και ανέλαβε την επιμέλεια του ανήλικου. Παρόλο που οι πληροφορίες από την εξέταση των Λιμενικών Αρχών δεν είναι προσβάσιμες, το συμπέρασμα είναι ότι ο ανήλικος ταξίδευε χώρα από την υπόλοιπη οικογένεια και ο διακινητής που δήλωνε θείος του ανήλικου, πήρε την απόφαση της χρήσης της βαλίτσας για να μπορεί να μετακινηθεί ο ανήλικος παράτυπα από την Ελλάδα προς την Ιταλία.

Τα παραπάνω παραδείγματα κάνουν κρίσιμο το διαχωρισμό ανάμεσα στους ασυνόδευτους και χωρισμένους ανήλικους. Έχει σημασία να μη διαχωριστούν οι χωρισμένοι ανήλικοι από τους συγγενείς τους αλλά και να προστατευθούν από μία σχέση που είναι κατά δήλωση και μπορεί να αποτελεί κίνδυνο για τους ανήλικους.

Η δομή της μελέτης απαρτίζεται από το θεωρητικό μέρος και το εμπειρικό μέρος. Στο θεωρητικό μέρος γίνεται μια βιβλιογραφική επισκόπηση με σκοπό τον προσδιορισμό εννοιολογικών όρων όπως του ασυνόδευτου ανήλικου και του χωρισμένου ανήλικου. Στη συνέχεια ακολουθεί επισκόπηση της μετανάστευσης, του ασύλου, της ταυτοποίησης και των ασυνόδευτων και χωρισμένων ανήλικων στο διεθνές γίνεσθαι. Τέλος, η βιβλιογραφική επισκόπηση εστιάζει στην κατάσταση στην Ελλάδα με επισήμανση την προσφυγική κρίση του 2015, στη συνέχεια αναφέρεται στην κατάσταση των ασυνόδευτων και χωρισμένων ανήλικων στην Ελλάδα από το 2015 μέχρι και σήμερα, καθώς και το πλαίσιο της παιδικής προστασίας εστιάζοντας στον πληθυσμό της έρευνας.

Το εμπειρικό μέρος αποτελείται από την έρευνα η οποία εμπεριέχει το σκοπό και τα 4 ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία είναι περιληπτικά: Πως προσδιορίζεται το στάτους των ανήλικων σε ασυνόδευτους και χωρισμένους ανήλικους, ποια είναι η σχέση του φροντιστή με το χωρισμένο ανήλικο που τον συνοδεύει, τι κίνδυνοι υπάρχουν για τον χωρισμένο ανήλικο που βρίσκεται σε μία σχέση η οποία είναι κατά δήλωση και πως συνδέεται η συνθήκη του Κέντρου Φιλοξενίας της έρευνας με τη φροντίδα των χωρισμένων ανήλικων.

Στη συνέχεια ακολουθεί η μεθοδολογία της έρευνας με το ερευνητικό εργαλείο που επιλέχθηκε, οι περιορισμοί της έρευνας, τα αποτελέσματα σύμφωνα με τη δομή των ερευνητικών ερωτημάτων και τέλος τα συμπεράσματα με τις προτάσεις.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΗΣΗ – ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ

1.1 Ορισμοί/Παιδική Προστασία

Ασυνόδευτοι ανήλικοι:

Ασυνόδευτοι είναι οι ανήλικοι οι οποίοι έχουν χωριστεί από τους δύο γονείς τους και από τους λοιπούς συγγενείς και δεν λαμβάνουν φροντίδα από κάποιον ενήλικα ο οποίος να έχει από το νόμο ή από το έθιμο την επιμέλειά τους (UNHCR, 2014).

Ασυνόδευτος ανήλικος είναι ο ανήλικος, ο οποίος φθάνει στην Ελλάδα χωρίς να συνοδεύεται από πρόσωπο που ασκεί, σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο, τη γονική του μέριμνα ή την επιμέλεια του ή από ενήλικο συγγενή που ασκεί στην πράξη τη φροντίδα του και για όσο χρόνο η άσκηση των καθηκόντων αυτών δεν έχει ανατεθεί σε κάποιο άλλο πρόσωπο σύμφωνα με το νόμο. Στον ορισμό αυτό περιλαμβάνεται και ο ανήλικος που παύει να συνοδεύεται μετά την είσοδο του στην Ελλάδα (N.4540/2018).

Χωρισμένοι ανήλικοι:

Είναι οι ανήλικοι που χωρίζονται από τους δύο γονείς, ή από τους προηγούμενους κηδεμόνες, τους νόμιμους ή αυτούς που ασκούν την επιμέλεια στην πράξη, αλλά δεν είναι χωρισμένοι απαραίτητα από άλλους συγγενείς. Αυτοί μπορεί, επομένως, να είναι ανήλικοι που συνοδεύονται από άλλα ενήλικα μέλη της οικογένειας (UNHCR, 2014).

«Χωρισμένος από την οικογένεια του ανήλικος» ή «χωρισμένος ανήλικος» είναι ο ανήλικος ο οποίος φθάνει στην Ελλάδα, χωρίς να συνοδεύεται από πρόσωπο που ασκεί τη γονική του μέριμνα σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία ή από άλλο πρόσωπο στο οποίο αυτή έχει ανατεθεί σύμφωνα με το νόμο, αλλά συνοδεύεται από ενήλικο συγγενή που ασκεί στην πράξη τη φροντίδα του (N.4540/2018).

Φροντιστής:

Ένα πρόσωπο με το οποίο ο ανήλικος ζει και που του παρέχει ημερήσια φροντίδα, χωρίς απαραίτητα να συνεπάγεται ότι έχει και τη νομική του ευθύνη.

Σε μία κατάσταση έκτακτης ανάγκης, ο φερόμενος φροντιστής του ανήλικου είναι συνήθως και ο πραγματικός φροντιστής του. Αυτό το άτομο έχει γονικό ρόλο, αλλά μπορεί να μην έχει συγγένεια με τον ανήλικο καθώς και να μην είναι ο νόμιμος κηδεμόνας του (UNHCR, 2014).

Αναζήτηση οικογένειας και επανένωση:

Είναι η διαδικασία για την αναζήτηση των μελών της οικογένειας του ανήλικου ή των ατόμων που έχουν την επιμέλειά του είτε κατά το νόμο είτε κατά το έθιμο, καθώς και η διαδικασία επανένωσής τους (UNHCR, 2014).

Οι ασυνόδευτοι και χωρισμένοι ανήλικοι είναι αυτοί που μεταβαίνουν στην Ελλάδα απουσία των γονέων τους ή άλλων προσώπων που θα μπορούσαν να επιμεληθούν τη φροντίδα τους κατά το διάστημα παραμονής τους στη χώρα (Γιαπατζή, 2015). Προϋποθέσεις επομένως για τη θεώρηση κάποιου ατόμου ως ασυνόδευτου ανήλικου είναι η ηλικία κάτω των 18 ετών και η απουσία συγγενών στη χώρα. Ωστόσο, η βεβαιότητα περί της ηλικίας κάποιου ασυνόδευτου ανήλικου σίγουρα συνεπάγεται περιορισμούς, καθώς η αναφορά κάποιου πως είναι ανήλικος δεν είναι εύκολο να επικυρωθεί μέσω σχετικών μετρήσεων (Kenny&Loughry, 2018).

Από νομικής απόψεως, ως ανήλικος ορίζεται οποιοδήποτε άτομο δεν έχει υπερβεί την ηλικία των 18 ετών. Στην Ελλάδα, κεντρικής σημασίας για την παιδική προστασία των ανηλίκων είναι η έννοια της επιτροπείας. Η επιτροπεία συναντάται ήδη από την περίοδο των κλασικών χρόνων. Ως επίτροπος μπορούσε να οριστεί από τη διαθήκη του πατέρα άλλος άντρας, που αναλάμβανε τη μέριμνα του ανηλίκου. Μάλιστα, οι αρχαίοι Έλληνες νομοθέτες πρόβλεψαν και το θεσμό της συνεπιτροπείας των ανηλίκων, με στόχο την αποτελεσματικότερη διασφάλιση του ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται είναι πράγματι προς όφελος του ανήλικου παιδιού (Αγγελοπούλου, 2015).

Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, η επιτροπεία αναπτύχθηκε στο αγγλικό και γαλλικό δίκαιο. Καθώς μετά την απελευθέρωση οι νόμοι της χώρας βρέθηκαν σε μεγάλη σύμπλευση με το ευρωπαϊκό δίκαιο λόγω των ισχυρότατων επιδράσεών του, ήταν αναμενόμενη η διαμόρφωση ενός νομοθετικού πλαισίου για την επιτροπεία. Στο σύγχρονο ελληνικό κράτος, η επιτροπεία θεσπίστηκε κατά τις πρώτες δεκαετίες μετά την ελληνική επανάσταση, συγκεκριμένα το 1861 μέσω σχετικού νόμου. Με βάση τον αρχικό νόμο, η επιτροπεία ασκούταν μόνο από τους άντρες. Έτσι, ως σημείο σταθμός θεωρείται ο Νόμος 3192/1955, με βάση τον οποίο δόθηκε η δυνατότητα και σε γυναίκες να ασκούν επιτροπεία, κάτι που δεν προβλεπόταν από τον αρχικό νόμο. Ο τελευταίος χρονικά ιδιαίτερα επιδραστικός νόμος για το δίκαιο της επιτροπείας είναι ο Νόμος 2447/1996. Κεντρικός στόχος του συγκεκριμένου νομοσχεδίου ήταν η ανάπτυξη ενός πλαισίου προστασίας για τα ορφανά παιδιά, τα εγκαταλελειμμένα και αυτά που ζούσαν υπό ανώμαλες οικογενειακές συνθήκες. Κατά τον τρόπο αυτό, δόθηκε βαρύτητα στη θεώρηση της επιτροπείας από μια υπόθεση οικογενειακή σε μια υπόθεση κρατική. Μάλιστα, ο νόμος παρείχε τη δυνατότητα για ένα μεικτό σύστημα επιτροπείας μεταξύ του κράτους και των συγγενών. Ωστόσο, σε περιπτώσεις απουσία σχετικής δυνατότητας η επιτροπεία ανατίθεται κατ' αποκλειστικότητα σε σχετικά ιδρύματα (Αγγελοπούλου, 2015).

Με βάση το συγκεκριμένο νόμο, υπάρχουν τέσσερις περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει η δυνατότητα επιτροπείας (Αγγελοπούλου, 2015):

1. Όταν υπάρχει ολοκληρωτική απουσία γονικής μέριμνας είτε λόγω του ότι οι γονείς είναι άγνωστοι είτε γιατί έχει πάψει το λειτούργημα της γονικής μέριμνας και ως προς τους δύο γονείς. Η τελευταία περίπτωση αφορά το θάνατο των γονέων, αλλά και περιπτώσεις όπως η λύση ή ακύρωση μιας υιοθεσίας.
2. Όταν οι γονείς έχουν γονική μέριμνα, αλλά δεν την ασκούν. Η μη άσκηση της γονικής μέριμνας μπορεί να παρατηρείται είτε λόγω αφαίρεσης του δικαιώματος άσκησης από το δικαστήριο είτε λόγω φυσικής απουσίας του γονέα (π.χ. μακροχρόνια απουσία στο εξωτερικό).
3. Όταν για τον ένα γονέα συντρέχει απουσία γονικής μέριμνας και για τον άλλο αδράνεια, τότε και σε αυτή την περίπτωση συντρέχει λόγος επιτροπείας.
4. Όταν με πρωτοβουλία των ανάδοχων γονέων αφαιρούνται αρμοδιότητες από τους φυσικούς γονείς και καθίστανται επίτροποι ή συνεπίτροποι ανάδοχοι γονείς.

Η επιτροπεία ασκείται στο ελληνικό δίκαιο από συγκεκριμένα όργανα. Τα τρία αυτά όργανα είναι ο επίτροπος, το δικαστήριο και το εποπτικό συμβούλιο. Η δικαστική απόφαση είναι πάντοτε αναγκαία στο ελληνικό δίκαιο για τη λήψη απόφασης επιτροπείας. Το δικαστήριο ορίζει επίτροπο είτε μετά από αίτηση είτε αυτεπαγγέλτως. Επιπλέον, ορίζεται ένα εποπτικό συμβούλιο που αποτελείται από τρία έως πέντε μέλη, οι οποίοι είναι συγγενείς του ανηλίκου ή φίλοι των γονέων του. Το δικαστήριο ορίζει το εποπτικό συμβούλιο κρίνοντας το ποια άτομα θα μπορούν να είναι αποτελεσματικότερα στην παρακολούθηση της προόδου και των αναγκών του παιδιού και όχι απαραίτητα με βάση το βαθμό συγγένειας με αυτό. Μάλιστα, λόγω απουσίας διαθέσιμων συγγενών και φίλων των γονέων, το ρόλο του εποπτικού συμβουλίου μπορεί να αναλαμβάνει όργανο της κοινωνικής υπηρεσίας (Αγγελούδου, 2015).

1.2 Μετανάστευση/Μετανάστης/Αιτών διεθνή προστασία/Πρόσφυγας/Άσυλο

“Κοιτάχτε αυτή τη μάζα ανθρώπων που τα τείχη της Ρώμης μπορούν με δυσκολία να χωρέσουν. Προέρχονται από τις δικές τους πόλεις και αποικίες, στη πραγματικότητα από όλο τον κόσμο, μερικοί ήρθαν εδώ λόγω προσωπικής φιλοδοξίας, άλλοι λόγω εξαναγκασμού από αρχές της εξουσίας, άλλοι ως απεσταλμένοι των πατρίδων τους, μερικοί από μαλθακότητα αναζητώντας μια πλούσια ζωή, μερικοί λόγω αγάπης για τις επιστήμες του ανθρώπου και μερικοί για τα δημόσια θεάματα. Άλλοι λόγω κάποιας φιλίας και άλλοι λόγω του ότι έχουν βρει ένα κατάλληλο χώρο για να αναπτύξουν τις δυνατότητές τους. Κάποιοι έρχονται για να πουλήσουν την ομορφιά τους, άλλοι την ευγλωττία τους. Ρωτήστε τον κάθε ένα από που προέρχεται. Θα διαπιστώσετε πως σχεδόν όλοι έχουν εγκαταλείψει τις εστίες τους και έχουν έρθει σε μια πολύ σπουδαία και όμορφη πόλη, όχι όμως τη δική τους. Ύστερα, πηγαίνετε μακριά από αυτή τη πόλη, που κατά μια έννοια ανήκει σε όλους, και κοιτάχτε και σε αυτές για να διαπιστώσετε πως ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού δεν είναι γηγενείς” (Seneca, c. 5 BC–AD 65: 40).

Η παραπάνω αναφορά του Σένεκα συνιστά στην πραγματικότητα και την πρώτη ιστορική αναφορά στο διαχωρισμό προσφύγων και μεταναστών, αφού, όπως αναφέρει, η μετακίνηση μακριά από τις εστίες δύναται να πραγματοποιείται τόσο βάσει πρόθεσης των ίδιων των μεταναστών, όσο και βάσει εξαναγκασμού. Στη σύγχρονη εποχή παρατηρείται μια παράδοξη ανισορροπία μετανάστευσης και προσφυγικών ρευμάτων. Πιο συγκεκριμένα, κατά τον 20ο αιώνα η μετανάστευση ήταν εμπρόθετη, με στόχο την εύρεση εργασίας, τις σπουδές κ.α. Ωστόσο, οι συνθήκες που επικράτησαν σε ένα μεγάλο αριθμό κρατών μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου, και ιδίως λόγω του πολέμου του Αφγανιστάν και του Ιράκ, οδήγησαν σε εκρηκτική αύξηση και πολλαπλασιασμό των προσφυγικών ροών. Έτσι, κατά τον 21ο αιώνα παρατηρείται μια σημαντική αύξηση του αριθμού των προσφύγων έναντι του αντίστοιχου αριθμού των μεταναστών (Castles, 2003).

Επί του παρόντος, εκδηλώνονται στον κόσμο δύο κύρια ρεύματα μετανάστευσης, τα οποία συναντώνται σε διαφορετικές περιοχές της γης. Το πρώτο ρεύμα αφορά τους μετανάστες από τις χώρες της Λατινικής Αμερικής που επιχειρούν να εγκατασταθούν στις Ηνωμένες Πολιτείες, ενώ το δεύτερο ρεύμα αφορά τους μετανάστες από τις χώρες της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής που επιχειρούν την εγκατάσταση στις χώρες της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης (Menjívar&Perreira, 2017).

Διαχρονικά, ένα ιδιαίτερα κεντρικό ζήτημα αφορά το διαχωρισμό προσφύγων και μεταναστών, με στόχο τη μη θεώρηση των μεταναστών ως προσφύγων (Melander, 1986). Ο μετανάστης αναφέρεται στο άτομο το οποίο μετακινείται από τη χώρα του σε κάποια άλλη εμπρόθετα για λόγους όπως οι σπουδές, η εύρεση μιας καλύτερης εργασίας κ.α. Αντίθετα, ο πρόσφυγας αφορά το άτομο που εξαναγκάζεται σε μετακίνηση από τη χώρα του λόγω οποιασδήποτε μορφής απειλής της ασφάλειάς του. Παρά τη σχετική σαφήνεια του διαχωρισμού αυτού, δεν είναι απόλυτα ξεκάθαρο το πότε κάποιος θεωρείται πρόσφυγας και πότε μετανάστης, καθώς δεν είναι σαφές το πότε εξαναγκάζεται σε μετακίνηση από τη χώρα του ή όχι. Έτσι, επικρατεί μια σύγχυση σε επίπεδο νομολογίας και πολιτικών για την αντιμετώπιση του φαινομένου λόγω της ίδιας της σύγχυσης των εννοιών του πρόσφυγα και του μετανάστη (Cherem, 2016). Αξίζει επίσης αναφοράς πως αν και ο όρος «πρόσφυγας» αναφέρεται σε ένα φαινόμενο, όπως παρουσιάζεται και ανωτέρω, που συναντάται από τους αρχαίους χρόνους, ιστορικά συναντάται μετά τον 17ο αιώνα, χρησιμοποιούμενος για πρώτη φορά για την περιγραφή των συνθηκών απομάκρυνσης των Ουγενότων από τη Γαλλία στην Αγγλία (FitzGerald&Arar, 2018).

Εννοιολογικά, ένα βασικό σημείο για το διαχωρισμό του πρόσφυγα από τον μετανάστη αφορά τη φυγή από τη χώρα για λόγους πολιτικούς και όχι για λόγους οικονομικούς. Ωστόσο, ο διαχωρισμός με αυτό το κριτήριο δεν είναι απόλυτος και συναντά διάφορες σημαντικές δυσκολίες, αφού άτομα που εξ' αιτίας των πολιτικών τους φρονημάτων αποκλείονται από την αγορά εργασίας αντιμετωπίζουν συνακόλουθα οικονομικής φύσεως προβλήματα. Παρομοίως, σε ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό επίπεδο οι πολιτικές κρίσεις συνεπάγονται μια έντονη οικονομική δυσπραγία. Για τους λόγους αυτούς, παρατηρείται αδυναμία διαχωρισμού των πολιτικών και των οικονομικών παραγόντων που οδηγούν στην απομάκρυνση από τις εστίες και ως εκ τούτου σε δυσκολία διαχωρισμού του πότε κάποιος θεωρείται πρόσφυγας και πότε μετανάστης (FitzGerald&Arar, 2018).

Σε επίπεδο επιστημονικής έρευνας, υπάρχουν δύο κύριες προσεγγίσεις για τη μελέτη της έννοιας του πρόσφυγα. Η πρώτη προσέγγιση είναι η κονστροκτουβιστική. Οι απαρχές αυτής της προσέγγισης εντοπίζονται στη Γαλλική Επανάσταση, όταν και τονίστηκε η σημασία προστασίας διωκόμενων στη χώρα τους ομάδων λόγω των πολιτικών τους πεποιθήσεων. Έτσι, ο σεβασμός των πολιτικών ελευθεριών λόγω της Γαλλικής Επανάστασης συνιστά την αφετηρία προστασίας των δικαιωμάτων των προσφύγων (FitzGerald&Arar, 2018).

Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα διάφορες κυβερνήσεις θεώρησαν ορισμένες φυλετικές και εθνικές ομάδες ως προσφυγικές, λόγω του ότι θεωρήθηκε πως έχριζαν μεγαλύτερης προστασίας εν σχέση με άλλες μετακινούμενες ομάδες. Οι ομάδες αυτές αφορούσαν τους Λευκορώσους, τους Αρμένιους και τους Γερμανοεβραίους. Μετά το πέρας του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου οι Σύμμαχοι ανέπτυξαν έναν διάλογο σχετικά με το δικαιώματα που οφείλουν να έχουν οι πρόσφυγες λόγω της προφανούς αποτυχίας τους να προστατεύσουν τα δικαιώματα των ανωτέρω ομάδων, ιδίως των Γερμανοεβραίων, κατά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Μάλιστα, οι Σύμμαχοι έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα στην προστασία των δικαιωμάτων μιας νέας ομάδας προσφύγων, αυτών από τις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, η οποία έκανε τότε την εμφάνισή τους, εγκαταλείποντας λόγω φόβου πολιτικών διώξεων τις εστίες τους (FitzGerald&Arar, 2018).

Η κονστροκτουβιστική ανάπτυξη της έννοιας του πρόσφυγα βασίζεται στις ανωτέρω κοινωνικά καθορισμένες τοποθετήσεις περί του ποιος και πότε θεωρείται πρόσφυγας. Έτσι, φαίνεται πως δεν υπάρχει κάποιος αντικειμενικός ορισμός, παρά πως αυτό καθορίζεται από την εκάστοτε ομάδα, η οποία «ονοματίζει» μια άλλη ομάδα ως πρόσφυγες. Η κονστροκτουβιστική προσέγγιση οδηγεί επομένως συχνά σε σημαντικές παρανοήσεις για το ποιος και πότε είναι πρόσφυγας. Για παράδειγμα, ένα άτομο που θεωρείται «πρόσφυγας» σε μια χώρα ενδεχομένως να θεωρείται «αιτών άσυλο» σε κάποια άλλη, ενώ σε μια άλλη χώρα θα μπορούσε να θεωρείται «μετανάστης εργάτης», χωρίς να πληρούνται οι προϋποθέσεις της θεώρησής του ως πρόσφυγα. Επομένως, ο ετεροκαθορισμός του προσφυγικού στάτους συνιστά ένα ιδιαίτερα δομικό στοιχείο της κονστροκτουβιστικής προσέγγισης (FitzGerald&Arar, 2018).

Μια δεύτερη προσέγγιση στη μελέτη του ζητήματος είναι η ρεαλιστική. Κατά τη ρεαλιστική προσέγγιση η ιδιότητα του πρόσφυγα δεν είναι ετεροκαθοριζόμενη παρά αυστηρά αντικειμενική. Η προσέγγιση αυτή αντιμετωπίζει τον πρόσφυγα ως αυτόν που βάσει διεθνών συνθηκών πληροί τα κριτήρια αυτής της ιδιότητας και δεν στέκεται στην υποκειμενικά προσλαμβανόμενη από την εκάστοτε ομάδα θεώρηση πως κάποια άλλη ομάδα βρίσκεται σε κίνδυνο και απειλή. Έτσι, σε αυτή τη θεώρηση κυρίαρχο χαρακτηριστικό είναι οι διεθνείς συνθήκες και οι τοπικές νομοθεσίες, με βάση τις οποίες καθορίζεται η έννοια του πρόσφυγα (FitzGerald&Arar, 2018).

Η έννοια του ασύλου είναι επίσης συνυφασμένη με αυτή του πρόσφυγα. Το άσυλο οφείλει να παρέχεται στους πρόσφυγες βάσει των διεθνών συνθηκών όχι τόσο ως υποχρέωση του κράτους, αλλά ως δικαίωμα, όντας σε σημαντικό βαθμό στη διακριτική του ευχέρεια προκειμένου να μην απορρυθμίζεται η δημόσια ασφάλεια στο εσωτερικό της χώρας. Το κράτος της χώρας υποδοχής παρέχει επομένως άσυλο για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα

προκειμένου ο πρόσφυγας να μπορεί να επιστρέψει στη χώρα του μετά το πέρας των απειλών που αντιμετωπίζει (Ελευθεριάδου, 2017).

2. ΑΣΥΛΟ/ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ

2.1 Άσυλο και αιτούντες διεθνή προστασία

Τα δικαιώματα στο άσυλο και στη διεθνή προστασία των αιτούντων θεσμοθετήθηκαν μετά το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Μετά το πέρας αυτού, ιδρύθηκε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος προάσπισε μεταξύ των άλλων τα δικαιώματα των αιτούντων άσυλο. Ο Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών, αλλά και η μετέπειτα Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ήταν τα δύο πρώτα διεθνούς ισχύος κείμενα στα οποία συμφώνησαν τα συμβαλλόμενα κράτη. Πιο συγκεκριμένα, με το άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων προβλέπεται το δικαίωμα του κάθε ατόμου να ζητήσει άσυλο. Με βάση το άρθρο αυτό, το 1951 καταρτίζεται η Σύμβαση της Γενεύης, όπου ορίστηκε το ποιος και υπό ποιες προϋποθέσεις θεωρείται πρόσφυγας (Καρναβά, 2018).

Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης και το άρθρο 1 αυτής, ως πρόσφυγας νοείται το οποιοδήποτε άτομο που λόγω δίωξης ή φόβου δίωξης για λόγους πολιτικής πεποίθησης, φυλετικής ομάδας, θρησκευτικών πεποιθήσεων ή εθνικής ομάδας διαβίει εκτός της χώρας του και δεν επιθυμεί ή αδυνατεί να επιστρέψει σε αυτή (Καρναβά, 2018). Η Συνθήκη της Γενεύης ορίζει σημαντικές λεπτομέρειες της παραμονής των προσφύγων στη χώρα που τους παρέχει άσυλο, καθώς θεωρήθηκε ότι η απλή παραμονή στη χώρα δεν συνεπάγεται αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων των προσφύγων. Έτσι, με βάση τη Συνθήκη της Γενεύης προβλέπεται πως (Ελευθεριάδου, 2017):

1. Τα κράτη υποδοχής οφείλουν να σέβονται το δικαίωμα των προσφύγων στη θρησκευτική έκφραση
2. Οι πρόσφυγες έχουν το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι στη χώρα που παρέχει άσυλο
3. Οι πρόσφυγες έχουν δικαίωμα προσφυγής στα τοπικά δικαστήρια της χώρας που παρέχει το άσυλο για την προστασία των δικαιωμάτων τους
4. Οι πρόσφυγες έχουν δικαίωμα στη στέγαση στη χώρα που παρέχει άσυλο
5. Προκειμένου να μην ανακόπτεται η εκπαιδευτική τους πρόοδος, οι πρόσφυγες έχουν δικαίωμα στην εκπαίδευση
6. Τα κράτη που παρέχουν άσυλο οφείλουν να προάγουν την εύρεση εργασίας από πλευράς των προσφύγων
7. Η χορήγηση δελτίων ταυτοποίησης (ταυτότητα, διαβατήριο) είναι υποχρεωτική

Συγκεκριμένα ως προς την Ευρωπαϊκή πραγματικότητα, δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη συνθήκη για το ποιος και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί να θεωρείται πρόσφυγας. Η συγκεκριμένη αδυναμία καλύπτεται ωστόσο από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, που υιοθετήθηκε το 1951 και προβλέπει τη δυνατότητα προσφυγής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου από πολίτες ανεξαρτήτως εθνικότητας, φυλής ή θρησκείας που θεωρούν ότι τα δικαιώματά τους έχουν παραβιαστεί από κάποιο άλλο συμβαλλόμενο κράτος της Σύμβασης (Καρναβά, 2018).

Σε επίπεδο νομολογίας, το κοινοτικό δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπει πως τα κράτη μέλη οφείλουν να εναρμονίζονται με ένα Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου. Η πιο σημαντική ενέργεια του συστήματος ασύλου είναι αυτή της μη επαναπροώθησης. Με βάση αυτή την αρχή, τα κράτη της Ένωσης υποχρεούνται να δέχονται πρόσφυγες και να μην τους επαναπροωθούν παρά μόνο σε περιπτώσεις απειλής της εθνικής ασφάλειας ή της δημόσιας τάξης (Καρναβά, 2018).

Όπως επισημαίνει η Καρναβά (2018), ζητήματα Ασύλου περιλαμβάνονται και στη Συνθήκη του Άμστερνταμ του 1997. Με βάση τη συγκεκριμένη συνθήκη δόθηκε έμβαση στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και στην αναγκαιότητα εφαρμογής της από τα κράτη μέλη, καθώς και στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, αποτελώντας έτσι μια ενέργεια επικύρωσης και περαιτέρω ενίσχυσης των δεσμεύσεων έναντι της εφαρμογής κοινών πολιτικών για τη μετανάστευση. Κατά τις αρχές της δεκαετίας του 2000 η φιλική έναντι των προσφύγων πολιτική από πλευράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνεχίστηκε, παρά τις επιθέσεις στους Δίδυμους Πύργους, που ενέτειναν τους συνοριακούς ελέγχους σε παγκόσμιο επίπεδο. Έτσι, την 27η Ιανουαρίου 2003 κοινοποιείται στα κράτη-μέλη η Οδηγία Ελάχιστων Απαιτήσεων για την Υποδοχή Αιτούντων Άσυλο, με βάση την οποία ως πρόσφυγας νοείται «ο υπήκοος τρίτης χώρας, ο οποίος, λόγω βάσιμου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας είναι υπήκοος και αδυνατεί ή, εξαιτίας του φόβου αυτού, δε θέλει να επιστρέψει σε αυτή”.

Παρά τα ανωτέρω, στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναδύθηκε μια τάση για διαχωρισμό των προσφύγων από τους μετανάστες και τη διαφορετική αντιμετώπιση του προσφυγικού και του μεταναστευτικού φαινομένου. Ως σημείο σταθμός θεωρείται το 2006, έτος σύστασης της FRONTEXT, με σκοπό την προφύλαξη των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης. Κατά την περίοδο της προσφυγικής κρίσης της Συρίας, κεντρικό ρόλο είχε η συμφωνία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Τουρκία, η οποία είχε ως στόχο της την αντιμετώπιση της παράτυπης εισόδου μεταναστών, μέσω του συστηματικού και ασφαλούς ελέγχου των μεταναστευτικών ροών. Βασικός άξονας της συμφωνίας αυτής είναι η αναλογία ένα προς ένα, δηλαδή για κάθε ένα άτομο που εισέρχεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση άλλος ένας να επαναπροωθείται στην Τουρκία (Καρναβά, 2018).

Πέραν του γενικού δίκαιου που ισχύει για τους πρόσφυγες, υπάρχουν συγκεκριμένες πρωτοβουλίες σε επίπεδο διεθνών συνθηκών για την προστασία συγκεκριμένα των δικαιωμάτων των παιδιών. Το 1959 υπογράφηκε η Διακήρυξη για την Προστασία των Γυναικών και των Παιδιών σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και ένοπλες συρράξεις. Η πρώτη Οικουμενική Διακήρυξη, η οποία ακολουθείται σχεδόν από όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι η Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 1989. Σύμφωνα με το άρθρο 22 της συγκεκριμένης διακήρυξης αναφέρεται ρητά πως τα παιδιά πρόσφυγες πρέπει να είναι δέκτες κατάλληλης προστασίας, καθώς και της αναγκαίας ανθρωπιστικής βοήθειας (Καρναβά, 2018).

Τα δικαιώματα των παιδιών προστατεύονται και από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, αφού μέσω αυτού αναπτύχθηκε ένα παράλληλο, συναρθρωμένο με το διεθνές, ενωσιακό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών. Έτσι, τα άρθρα 14 και 24 του

Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αναφέρονται στο δικαίωμα για πρόσβαση στην εκπαίδευση και στη δια βίου μάθηση, τη δωρεάν παιδεία και τα υποχρεωτικά χρόνια εκπαίδευσης. Επιπλέον, με βάση τα άρθρα 34 & 35 προβλέπονται δικαιώματα αξιοπρεπούς διαβίωσης και παροχή υψηλού επιπέδου ιατρικής περίθαλψης (Καρναβά, 2018).

Ιδιαίτερα επιδραστική στο ζήτημα της προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών των προσφύγων είναι και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Με βάση τη συγκεκριμένη Σύμβαση προβλέπονται τρεις αρχές: Η αρχή της μη διάκρισης, η αρχή της άμεσης συμμετοχής του ανηλίκου και ο κανόνας «το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού». Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το ότι η συγκεκριμένη Σύμβαση δίνει αυξημένη βαρύτητα στο ρόλο της οικογένειας, η οποία καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το «σωστό» για το παιδί-πρόσφυγα (Καρναβά, 2018).

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού είναι επίσης καθοριστικής σημασίας λόγω του ότι μέσω αυτής ως «παιδιά» θεωρούνται όλα τα άτομα με ηλικία κάτω των 18 ετών. Έτσι, γίνεται ευρέως αποδεκτό πως κατά την περίοδο της εφηβείας, ακόμα και της όψιμης εφηβείας, τα παιδιά δεν έχουν την αναγκαία ετοιμότητα και ωριμότητα προκειμένου να προστατεύσουν τον εαυτό τους, έχοντας έτσι την ανάγκη παρεμβάσεων από την πλευρά των κρατικών φορέων (Καρναβά, 2018).

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού διαφοροποιείται επίσης ολοκληρωτικά από τις έως τότε συμβάσεις λόγω της αναγνώρισης της αναγκαιότητας σεβασμού της ετερότητας. Πράγματι, μέσω της συγκεκριμένης σύμβασης δόθηκε βαρύτητα στον πολιτισμό, στην πολιτισμική ταυτότητα και στη διατήρηση των πολιτισμικών στοιχείων των παιδιών των προσφύγων. Πιο συγκεκριμένα, με βάση το άρθρο 30 της συγκεκριμένης Σύμβασης υπαγορεύεται η αναγκαιότητα διατήρησης της μητρικής γλώσσας, συνέχισης της θρησκευτικής ταυτότητας, διάδοσης αξιών και αποφυγής του καταναγκασμού μετάδοσης ενός νέου πολιτισμού στον ανήλικο (Καρναβά, 2018).

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού έδωσε επίσης την αναγκαία βαρύτητα στην ψυχοκοινωνική ευημερία και στην υγεία των παιδιών. Έτσι, αναγνωρίστηκε η σημασία της συναισθηματικής ευημερίας, των ψυχολογικών αναγκών και της κατάστασης ευαλωτότητας των παιδιών, ιδίως των ασυνόδευτων ανήλικων. Η βοήθεια θεωρήθηκε ότι οφείλει να είναι άμεση, προκειμένου τόσο το παιδί, όσο και τα μέλη της οικογένειάς του να προστατεύονται έναντι της ανάπτυξης ψυχικών νοσημάτων (Καρναβά, 2018).

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα και σε δύο ζητήματα που αφορούν συγκεκριμένα τους ασυνόδευτους πρόσφυγες. Το πρώτο ζήτημα όπου δόθηκε βαρύτητα αφορά το σεβασμό της πολιτισμικής ταυτότητας των παιδιών αυτών. Πράγματι, καθώς τα παιδιά αυτά δεν βρίσκονται υπό την επίδραση της πολιτισμικής νόρμας από πλευράς των γονέων τους, θεωρήθηκε πως ενδεχομένως η πολιτισμική «κατήχηση» από πλευράς της κυρίαρχης ομάδας του κράτους υποδοχής να παραβιάζει τα δικαιώματά τους. Έτσι, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των ασυνόδευτων ανηλίκων με βάση το σεβασμό στην πολιτισμική ταυτότητα της φυλετικής/εθνοτικής ομάδας από την οποία προέρχονται. Το δεύτερο εξίσου σημαντικό ζήτημα είναι αυτό του επαναπατρισμού. Ο επαναπατρισμός των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων θεωρήθηκε με βάση τη συγκεκριμένη σύμβαση ως η βέλτιστη δυνατή λύση. Ωστόσο, δεδομένης της απουσίας σχετικής δυνατότητας στην πλειονότητα σχετικών περιπτώσεων τονίστηκε μέσω

της Σύμβασης η αναγκαιότητα ανάληψης πρωτοβουλιών από τα κράτη για την ανάπτυξη χώρων υποδοχής και φιλοξενίας και την εύρεση ανάδοχων οικογενειών. Σε κάθε περίπτωση, καθώς η ανάπτυξη σχετικών πολιτικών επαφίεται σε μεγάλο βαθμό στα κράτη μέλη, αυτό οδηγεί και σε μια σημαντική ετερογένεια αυτών μεταξύ των διαφορετικών κρατών που υπογράφουν τη συγκεκριμένη Σύμβαση (Καρναβά, 2018).

Σε κάθε περίπτωση, οφείλει να μην αναπτύσσεται η παρανόηση πως το άσυλο συνεπάγεται την προστασία του μετανάστη, αφού η προστασία του είναι μια έννοια ανεξάρτητη από το άσυλο, ιδιαίτερα στο ελληνικό δίκαιο. Έτσι, το κράτος υποχρεούνται να προστατεύει τον αιτούντα άσυλο καθ' όλα τα στάδια της διαδικασίας, ανεξαρτήτως ακόμα και από την έκβασή της, και να φροντίζει για την ασφάλειά του κατά το σύνολο του χρονικού διαστήματος παραμονής του στην ελληνική επικράτεια. Μάλιστα, η κράτηση του ατόμου που υποβάλλει αίτηση ασύλου μέχρι την έκδοση της απόφασης είναι κάτι που δεν πραγματοποιείται παρά σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως η απειλή της δημόσιας τάξης (Ακτύπης, 2016).

2.2 Ταυτοποίηση/Υποδοχή

Η ταυτοποίηση είναι μια αναγκαία διαδικασία, όχι μόνο λόγω της αναγκαιότητας επίγνωσης του κράτους για τα άτομα που κατοικούν στην επικράτειά του, αλλά και λόγω του ότι οι μη καταγεγραμμένοι και ταυτοποιημένοι πρόσφυγες αντιμετωπίζουν εντονότερα εμπόδια ψυχοκοινωνικής προσαρμογής έναντι των υπολοίπων (Arbona, Olvera, Rodriguez, Hagan, Linares, & Wiesner, 2010).

Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι μη καταγεγραμμένοι και ταυτοποιημένοι πρόσφυγες συνιστούν ένα σημαντικό πρόβλημα στη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών. Παρ' ότι η βαρύτητα δίνεται στους μη καταγεγραμμένους πρόσφυγες, υπάρχουν πολλές άλλες περιοχές του κόσμου με ακόμα υψηλότερα ποσοστά μη καταγεγραμμένων προσφύγων από τις χώρες προορισμού τους προς τις χώρες του ανεπτυγμένου κόσμου. Μάλιστα, υπολογίζεται πως οι πρόσφυγες από τις χώρες της υποσαχάριας Αφρικής έχουν τα υψηλότερα ποσοστά μη καταγεγραμμένων και ταυτοποιημένων προσφύγων ανά τον κόσμο (Merry, Pelaez, & Edwards, 2017).

Η υποδοχή και ταυτοποίηση των προσφύγων προβλέπεται από τον Κανονισμό Δουβλίνο και τις αναθεωρήσεις του, προβλέποντας τη διαδικασία από την υποδοχή και ταυτοποίηση ως και τη χορήγηση ασύλου. Σύμφωνα με τον κανονισμό αυτό, υπεύθυνο κράτος για την εξέταση κάθε αιτήματος ασύλου είναι το κράτος εισόδου, το πρώτο δηλαδή κράτος στο οποίο εισήλθε παράνομα ο πρόσφυγας μετά από την έξοδό του από τη χώρα προέλευσης. Ωστόσο, κάτι τέτοιο είναι μόνο φαινομενικά εύκολο και εφικτό να πραγματοποιηθεί, αφού σε πολλές περιπτώσεις η χώρα πρώτης υποδοχής είναι μια μη απόλυτα ασφαλής για τον πρόσφυγα χώρα. Έτσι, κεντρική έννοια της σύμβασης είναι αυτή της ασφαλούς χώρας. Ως ασφαλής χώρα νοείται αυτή στην οποία ο πρόσφυγας δεν κινδυνεύει από επαναπροώθηση. Σύμφωνα με τον κανονισμό του Δουβλίνου, όλες οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης θεωρούνται ασφαλής. Κατά συνέπεια, η πρώτη χώρα υποδοχής είναι και αυτή που οφείλει

να εξετάζει το αίτημα ασύλου του πρόσφυγα και η επαναπροώθηση στην πρώτη χώρα υποδοχής είναι κάτι που προβλέπεται από τη Σύμβαση.

Ο Κανονισμός Δουβλίνο είχε ορισμένες βασικές επιδιώξεις, με βάση τις υφιστάμενες ανάγκες των κρατών και των αιτούντων άσυλο, αλλά και με στόχο την προστασία των κρατών από τα καταχρηστικά αιτήματα ασύλου. Πιο συγκεκριμένα, ο κανονισμός στόχευσε στην αποθάρρυνση των αιτούντων άσυλο από τη μετάβαση από το ένα κράτος στο άλλο, με στόχο την υποβολή διαδοχικών αιτημάτων ασύλου. Επιπλέον, κατά τον τρόπο αυτό κατέστη ανέφικτη η υποβολή του αιτήματος ασύλου στη χώρα στην οποία υπάρχουν οι περισσότερες πιθανότητες αυτό να γίνει αποδεκτό. Τέλος, με τον καθορισμό του κράτους αρχικής υποδοχής ως υπεύθυνου τέθηκε ένα ξεκάθαρο πλαίσιο που επέτρεψε την επιτάχυνση των διαδικασιών χορήγησης ασύλου (Ελευθεριάδου, 2017).

Μετά από τον κανονισμό του Δουβλίνου, επήλθαν δύο σημαντικές αναθεωρήσεις, με την πρώτη να λαμβάνει χώρα το 2003 και τη δεύτερη το 2013. Η πρώτη τροποποίηση εισήγαγε δύο βασικές ρήτρες, τη ρήτρα κυριαρχίας και την ανθρωπιστική ρήτρα. Η πρώτη παρέχει τη δυνατότητα στο κράτος υποβολής της αίτησης να την εξετάσει παρ' ότι δεν εμπίπτει στις δικές του αρμοδιότητες. Η δεύτερη ρήτρα είναι ανθρωπιστική. Με βάση τη ρήτρα αυτή δίνεται η δυνατότητα σε αιτούντες άσυλο να επανενωθούν με συγγενικά τους πρόσωπα που έχουν ήδη εγκατασταθεί σε άλλο κράτος. Ως προς την τρίτη αναθεώρηση του κανονισμού, βασικό της στοιχείο είναι η δυνατότητα αναστολής της μεταφοράς αιτούντων προς το υπεύθυνο κράτος σε περιπτώσεις ιδιαίτερης πίεσης και μαζικών εισροών (Ελευθεριάδου, 2017).

Προϋπόθεση της αποτελεσματικής εξέτασης των αιτημάτων ασύλου από την πλευρά των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν η δυνατότητα βέβαιης ταυτοποίησης των όσων υποβάλλουν αίτηση ασύλου, βεβαιότητα η οποία και θα απέτρεπε τις μαζικές αιτήσεις ασύλου, κάτι που συνιστούσε άλλωστε βασική επιδίωξη του Κανονισμού του Δουβλίνου. Έτσι, αναπτύχθηκε το πληροφοριακό σύστημα Eurodac, το οποίο έχει ως στόχο τη σύγκριση των δακτυλικών αποτυπωμάτων των αιτούντων άσυλο. Μέσω του Eurodac ο κάθε εισερχόμενος σε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ταυτοποιείται με ακρίβεια, ώστε να αποτρέπεται η παράλληλη υποβολή αιτημάτων ασύλου. Κατά τον τρόπο αυτό, δημιουργείται ένα ασφαλές σύστημα ταυτοποίησης και υποβολής αιτημάτων ασύλου από τους πρόσφυγες (Ελευθεριάδου, 2017).

3. ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΟΙ ΚΑΙ ΧΩΡΙΣΜΕΝΟΙ ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΔΙΕΘΝΩΣ: Αιτίες διαχωρισμού, μετακινούμενοι ανήλικοι, ευαλωτότητα, συνέπειες και αντιμετώπιση κινδύνων.

3.1 Αιτίες διαχωρισμού

Ο διαχωρισμός της οικογένειας πραγματοποιείται είτε προ της αποχώρησης από τις αρχικές εστίες είτε μετά από αυτή. Λόγοι του διαχωρισμού μπορούν να είναι ο θάνατος του γονέα, η σύλληψή του, η άγνωστη τοποθεσία του μετά από πολεμικές συγκρούσεις, το χάσιμό του κατά το ταξίδι της μετανάστευσης κ.α. Υπολογίζεται μάλιστα πως ένα 17% των παιδιών που γίνονται μάρτυρες πολέμων στη Μέση Ανατολή υπόκειται σε διαχωρισμό από τους γονείς του (Dimitri, 2012).

Γενικότερα οι λόγοι για τους οποίους οι ανήλικοι χωρίζονται από τους γονείς και τις οικογένειές τους είναι οι εξής:

- πολεμική σύγκρουση,
- φυσική καταστροφή ή πληθυσμιακή μετατόπιση,
- οικονομικοί ή κοινωνικοί λόγοι.

Με βάση τους παραπάνω λόγους οι διαχωρισμοί των ανήλικων από τους γονείς και κηδεμόνες θα μπορούσαν να προσδιοριστούν σε τυχαίους διαχωρισμούς και σε σκόπιμους διαχωρισμούς (Child protection working group, 2012).

Οι «τυχαίοι διαχωρισμοί» είναι αυτοί που δεν έχουν προγραμματιστεί και συμβαίνουν ενάντια στη βούληση του γονέα/φροντιστή και του ανήλικου. Γενικά αυτό συμβαίνει όταν οι κοινότητες διαβίωσης δέχονται κάποιου είδους επίθεση ή όταν οι κάτοικοί τους αναγκάζονται να τις εγκαταλείψουν λόγω επερχόμενου κινδύνου. Οι αιτίες τυχαίου διαχωρισμού περιλαμβάνουν:

- Τα μέλη της οικογένειας να χωρίζονται κατά τη διάρκεια του χάους της επείγουσας φυγής. Κάποιες πληθυσμιακές ομάδες όπως οι ανήλικοι και τα άτομα με αναπηρίες, ενδέχεται να μην είναι σε θέση να ακολουθήσουν κατά τη διάρκεια αυτής της φυγής.
- Τα μέλη της οικογένειας να βρίσκονται σε διαφορετικές τοποθεσίες (όπως το σχολείο, στην εργασία), όταν λαμβάνει χώρα το γεγονός (σύγκρουση, φυσική καταστροφή), με αποτέλεσμα να εγκαταλείπουν την κοινότητά τους χωριστά.
- Τα μέλη της οικογένειας να τραυματίζονται, σκοτώνονται, συλλαμβάνονται, απάγονται ή κρατούνται.
- Τα παιδιά να απάγονται για λύτρα, για εμπορία ανθρώπων, για στρατολόγηση σε ένοπλες δυνάμεις ή ένοπλες ομάδες ή για καταναγκαστική εργασία.
- Τα παιδιά να χωρίζονται μέσα στους χώρους προσωρινής φιλοξενίας ή στα στρατόπεδα των προσφύγων π.χ. μετά από αναζήτηση καυσόξυλων ή κατά τη

διανομή τροφίμων ή κατά τη διανομή ανθρωπιστικής βοήθειας (Child protection working group, 2012).

«Ο σκόπιμος» διαχωρισμός υφίσταται όταν οι γονείς/ φροντιστές ή τα παιδιά κάνουν οι ίδιοι μια συνειδητή επιλογή να διαχωριστούν, είτε κατά τη διάρκεια («Αρχικός διαχωρισμός») ή μετά την έκτακτη ανάγκη («δευτερογενής διαχωρισμός»). Οι "σκόπιμοι" διαχωρισμοί δεν έχουν πάντοτε αρνητικές επιπτώσεις στα παιδιά καθώς τα παιδιά μπορεί να τοποθετηθούν σε ένα πιο προστατευτικό περιβάλλον. Ωστόσο, σε ορισμένες περιστάσεις, μπορούν να αυξήσουν την ευπάθεια των παιδιών. Ο «σκόπιμος» διαχωρισμός δεν συνεπάγεται τον παρατεταμένο ή μόνιμο διαχωρισμό. Αυτό όμως μπορεί να συμβεί ακόμα και όταν δεν ήταν αυτή η αρχική πρόθεση (Child protection working group, 2012). Οι αιτίες σκόπιμου διαχωρισμού περιλαμβάνουν (Child protection working group, 2012):

- Οικογένειες λόγω άγχους (από τη φτώχεια, για παράδειγμα, ή το θάνατο / αναπηρία των γονέων) να στείλουν τα παιδιά τους μακριά από την επισφαλή κατάσταση ή να εγκαταλείψουν τα παιδιά τους σε κάποιο ίδρυμα. Αυτές μπορεί να είναι εσκεμμένες αποφάσεις που λαμβάνονται συχνά μόνο από τους γονείς, προκειμένου να αυξηθούν οι πιθανότητες επιβίωσης του παιδιού.
- Όταν τα σχολεία ή άλλες υπηρεσίες κλείνουν λόγω σύγκρουσης ή δεν είναι προσβάσιμα, τα παιδιά μπορούν να εγκαταλείψουν τις οικογένειές τους για να μετακινηθούν σε περιοχές όπου υπάρχει εκπαίδευση και υπηρεσίες.
- Τα παιδιά με αναπηρίες εγκαταλείπονται από οικογένειες (σε ιδρύματα για παράδειγμα) ή μένουν πίσω κατά την έκτακτη πληθυσμιακή μετακίνηση.
- Οι οικογένειες μεταβιβάζουν προσωρινά την ευθύνη για τα παιδιά σε άλλους (π.χ. γείτονας).
- Τα παιδιά μένουν πίσω από τους αναδόχους τους (για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια του επαναπατρισμού).
- Τα παιδιά εγκαταλείπουν τους γονείς / ανάδοχους με ή χωρίς τη συγκατάθεσή τους (για παράδειγμα, μετά από κακοποίηση, κακή φροντίδα ή εκμετάλλευση).
- Τα παιδιά προσφέρονται εθελοντικά να ενωθούν με ένοπλες δυνάμεις ή ένοπλες ομάδες, συχνά λόγω οικονομικής ανάγκης ή λόγω ιδεολογικής ταύτισης.
- Τα μέτρα ελέγχου των συνόρων ευνοούν το διαχωρισμό των οικογενειών, καθώς επιτρέπουν τη διέλευση στα παιδιά, αλλά όχι στους ενήλικες. Με αυτό τον τρόπο ενθαρρύνουν τις οικογένειες να στείλουν τα παιδιά πρώτα για να ζητήσουν στη συνέχεια οικογενειακή επανένωση μαζί τους.
- Μηχανισμοί αντιμετώπισης, όπως η οικονομική μετανάστευση είτε από παιδιά είτε από γονείς για να αυξήσουν το εισόδημα, και η αδυναμία πρόσβασης ή η κατάρρευση των υπηρεσιών της κοινωνικής πρόνοιας, οι διευρυμένες οικογενειακές δομές και τα κοινοτικά συστήματα παιδικής προστασίας μπορούν επίσης να δημιουργήσουν διαχωρισμό ή να αυξήσουν τους κινδύνους του χωρισμού των ανήλικων από τους γονείς.
- Χωρισμός ανήλικων με εθιμοτυπικό χαρακτήρα. Ο χωρισμός των ανήλικων δεν είναι αναγκαστικό να πραγματοποιείται διά τις βίας, αφού αυτός δύναται να πραγματοποιείται και μέσω εθιμοτυπικού χαρακτήρα. Βασικό στοιχείο της παράδοσης του Ισλάμ είναι οι πολυμελής οικογένειες. Παράλληλα, ορισμένες

οικογένειες ενδεχομένως να μη δύνανται να τεκνοποιήσουν. Έτσι, συχνά πραγματοποιείται ειρηνικού τύπου διαχωρισμός και «παραχώρηση» ενός παιδιού σε κάποια οικογένεια που δεν μπορεί να τεκνοποιήσει (Gil'adi, 1992).

Όλες αυτές οι μορφές διαχωρισμού μπορεί να είναι είτε προϋπάρχουσες - προγενέστερες της έκτακτης κατάστασης, κατά κύριο λόγο κατά τη διάρκεια ή αμέσως μετά την κρίση, συνήθως ως συνέπεια του ίδιου του γεγονότος, είτε εμφανίζονται αμέσως λόγω της έκτακτης κατάστασης και συχνά ως επακόλουθο της υποβάθμισης των μέσων διαβίωσης και της μειωμένης ικανότητας των οικογενειών να παρέχουν φροντίδα στα παιδιά. Ο τυχαίος διαχωρισμός τείνει να είναι πρωταρχικός, ενώ ο σκόπιμος διαχωρισμός μπορεί να είναι και προϋπάρχων της έκτακτης κατάστασης αλλά και δευτερεύων της έκτακτης κατάστασης. (Child protection working group, 2012)

3.2 Μετακινούμενοι ανήλικοι

Κοινότητες, οικογένειες και παιδιά, συμπεριλαμβανομένων των χωρισμένων ανήλικων, που εγκαταλείπουν τον τόπο τους, λόγω συγκρούσεων ή καταστροφών, συχνά χρησιμοποιούν τις ίδιες διαδρομές με όσους μετακινούνται για την αναζήτηση καλύτερων οικονομικών ευκαιριών και ασφάλεια από κακομεταχείριση ή από πολιτισμικές πρακτικές (Child protection working group, 2012).

Οι αριθμοί των ασυνόδευτων και χωρισμένων ανήλικων μεταξύ των μικτών μεταναστευτικών ροών είναι πολύ δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν και η κατάστασή τους ενδέχεται να αλλάξει με την πάροδο του χρόνου. Μερικά παιδιά που ξεκινούν το ταξίδι της μετανάστευσης με τα μέλη της οικογένειας ή της κοινότητας μπορεί να χωριστούν κατά τη διάρκεια του ταξιδιού. Με τον ίδιο τρόπο, το μεταναστευτικό τους καθεστώς μπορεί να εξελίσσεται από μετανάστες σε αιτούντες άσυλο (Child protection working group, 2012).

Είναι εξίσου σημαντικό να σημειωθεί ότι, σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, οι ασυνόδευτοι και χωρισμένοι ανήλικοι σε μικτές μεταναστευτικές ροές μπορούν να είναι οι συνέπειες και του προϋπάρχοντος διαχωρισμού αλλά και νέων διαχωρισμών. Αυτή η δυναμική, για παράδειγμα, έχει παρατηρηθεί μεταξύ των υψηλών αριθμών ασυνόδευτων και χωρισμένων ανήλικων από τη Συρία που διακινούνται σε ολόκληρη τη Μεσόγειο προς την Ευρώπη. Κάποιοι ανήλικοι, χωρίστηκαν στον Λίβανο ή την Ιορδανία πριν τις μεικτές μεταναστευτικές ροές προς την Ευρώπη. Άλλοι ανήλικοι αρχικά εγκατέλειψαν τη Συρία μαζί με τους γονείς τους, αλλά διαχωρίστηκαν όταν οι οικογένειές τους επέλεξαν να τους στείλουν μαζί με τις μικτές μεταναστευτικές ροές σε αναζήτηση καλύτερων ευκαιριών (Child protection working group, 2012).

Οι χωρισμένοι ανήλικοι βρίσκονται σε αυξημένο κίνδυνο βίας, κακοποίησης, εκμετάλλευσης και παραμέλησης στις περιπτώσεις που επικρατούν έκτακτες καταστάσεις. Κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να γνωρίζει και να φροντίζεται από τους γονείς του, όπως αναγνωρίζεται στη σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού (CRC άρθρο 7). Η σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού προϋποθέτει ότι κάθε παιδί που στερείται προσωρινά ή μόνιμα το οικογενειακό του περιβάλλον, ή το περιβάλλον που δεν εξασφαλίζεται το βέλτιστο συμφέρον του, θα δικαιούται ειδικής προστασίας και αρωγής που παρέχεται από το κράτος στο οποίο ζει (άρθρο 20).

Η ανάπτυξη σε ένα ασφαλές οικογενειακό περιβάλλον είναι απαραίτητη για τα παιδιά προκειμένου να επιτύχουν τα διάφορα αναπτυξιακά στάδια που σχετίζονται με την ψυχολογική, γνωστική και φυσική ανάπτυξή τους. Η εναλλακτική φροντίδα προς τους χωρισμένους ανήλικους συστήνεται ως προσωρινό μέτρο και προσφέρεται μέχρι τη στιγμή που τα παιδιά μπορούν να επανενωθούν με τα μέλη της οικογένειας. Οι αρμόδιες αρχές του κράτους στο οποίο βρίσκονται θα πρέπει να διεξάγουν διαδικασία εντοπισμού της οικογένειας των χωρισμένων ανήλικων (Child protection working group, 2012).

Κάθε παιδί και έφηβος πρέπει να ζει σε ένα υποστηρικτικό, προστατευτικό και στοργικό περιβάλλον που να αναπτύσσει το πλήρες δυναμικό του. Τα παιδιά με γονική μέριμνα

ανεπαρκή ή ανύπαρκτη, έχουν αυξημένο κίνδυνο να στερηθούν ένα περιβάλλον φροντίδας(Child protection working group, 2012).

Κατά τη μετακίνησή τους οι ανήλικοι εκτίθενται σε μια σειρά από κινδύνους. Οι βασικότεροι εκ των κινδύνων αυτών είναι ακόλουθοι (Καρναβά, 2018):

1. Οι κίνδυνοι κατά την αναχώρηση από τη χώρα προορισμού: Σε αυτή την κατηγορία συγκαταλέγονται κίνδυνοι όπως η κακομεταχείριση από τα κυκλώματα που αναλαμβάνουν τη μεταφορά των προσφύγων εκτός των αρχικών τους εστιών προς τις χώρες προορισμού.
2. Οι κίνδυνοι κατά την είσοδο από τη μία χώρα στην άλλη: Οι κίνδυνοι αυτοί αφορούν την ίδια τη διαδικασία εισόδου από τη μια χώρα στην άλλη, η οποία όντας παράνομη είναι και επικίνδυνη λόγω των φυλασσόμενων συνόρων.
3. Οι κακές συνθήκες διαβίωσης από χώρα σε χώρα: Οι κίνδυνοι αυτοί αφορούν την ελλιπή ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την ανεπάρκεια χώρων ύπνου, την πτωχή διατροφή κ.α.
4. Η εχθρότητα από τις χώρες προορισμού: Στις χώρες προορισμού συχνά αναπτύσσεται ρατσισμός κατά των προσφύγων. Καθώς οι μετακινούμενοι ανήλικοι έχουν μειωμένους μηχανισμούς προστασίας έναντι αυτού, η θυματοποίησή τους είναι ιδιαίτερα εύκολη.

Οι ίδιες οι γραφειοκρατικές διαδικασίες που αφορούν τους πρόσφυγες: Οι γραφειοκρατικές διαδικασίες που αφορούν τους πρόσφυγες είναι συχνά ιδιαίτερα στρεσογόνες και εχθρικές προς αυτούς. Έτσι, η ταυτοποίηση και η καταγραφή είναι ένα πιθανός μακροχρόνιο, στρεσογόνο και ψυχοτραυματικό γεγονός για τους μετακινούμενους ανήλικους(Child protection working group, 2012).

3.3 Ευαλωτότητα και συνέπειες του χωρισμού του ανήλικου από την οικογένεια

Κάθε παιδί μπορεί να χωριστεί από την οικογένειά του σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, αλλά ορισμένοι παράγοντες, εκτός από την ίδια την κατάσταση έκτακτης ανάγκης, μπορεί να αυξήσουν την ευαλωτότητα ορισμένων χωρισμένων ανήλικων. Αυτοί οι παράγοντες μπορεί να σχετίζονται με εξωτερικές αιτίες, όπως ο εκτοπισμός, η μετανάστευση ή η ακραία φτώχεια, ή μπορεί να σχετίζονται με τον ανήλικο και την οικογένειά του, όπως για παράδειγμα, οι ανήλικοι με αναπηρίες ή χρόνια ασθένεια, οι ανήλικοι που φροντίζονται από ενήλικες με αναπηρίες ή χρόνια νόσο και οι ανήλικοι που ζουν σε μονογονεϊκές οικογένειες(Child protection working group, 2012).

Ο διαχωρισμός από τα μέλη της οικογένειας σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης είναι ένα ιδιαίτερα καθοριστικό γεγονός που μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη των ανήλικων. Για παράδειγμα, οι ανήλικοι μπορεί να αναπτύξουν φοβίες, κατάθλιψη και θυμό ή να υποχωρήσουν σε προγενέστερο στάδιο ανάπτυξης. Οι έρευνες δείχνουν ότι η μοναξιά,

η κατάθλιψη και η απομόνωση μπορούν να επηρεάζουν τους ασυνόδευτους και τους χωρισμένους ανήλικους για πολλά χρόνια (Child protection working group, 2012).

Για τους μικρότερους ανήλικους, μια φιγούρα σύνδεσης είναι απαραίτητη για την αίσθηση της συμμετοχής, της προστασίας και της ευημερίας, και δίνει μια αίσθηση ασφάλειας εν μέσω της έκτακτης ανάγκης. Αυτού του είδους η προσκόλληση διαμορφώνει τη βάση της κοινωνικής και συναισθηματικής υγείας για τη ζωή του ανήλικου (Child protection working group, 2012).

Οι συναισθηματικές και οι αναπτυξιακές επιπτώσεις στις ζωές των ανήλικων κατά τη διάρκεια του διαχωρισμού από τις οικογένειές τους θα εξαρτηθούν, ανάλογα με την ηλικία του κάθε ανήλικου, από το αναπτυξιακό του στάδιο, από την ανθεκτικότητά του και από τις εκάστοτε περιστάσεις. Επιπλέον, οι ανήλικοι που έχουν πληγεί από ένοπλες συγκρούσεις, ενδέχεται να έχουν υπάρξει θύματα, μάρτυρες ή εξαναγκασμένοι θύτες σε πράξεις βίας (Child protection working group, 2012).

Σε ορισμένες περιπτώσεις, το πλαίσιο έκτακτης ανάγκης μπορεί να προσφέρει ευκαιρίες βελτίωσης στη ζωή των χωρισμένων ανήλικων που ζούσαν σε κακοποιητικές συνθήκες πριν την περίπτωση έκτακτης ανάγκης. Ωστόσο, η εμπειρία δείχνει ότι σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, τα παιδιά που διαχωρίζονται από τις οικογένειές ή τους φροντιστές τους, ενδέχεται να αντιμετωπίσουν μεγαλύτερο κίνδυνο σε σχέση με άλλα παιδιά του πληγέντος πληθυσμού. Εξάλλου τα πολύ μικρά και τα άλλα ευάλωτα παιδιά (π.χ. ΑΜΕΑ), εξαρτώνται ιδιαίτερα από ενήλικες ή μεγαλύτερα παιδιά για την επιβίωσή τους. Οι πιθανοί κίνδυνοι περιλαμβάνουν (Child protection working group, 2012):

- Απαγωγή, εμπορία και παράνομη υιοθεσία
- Σεξουαλική εκμετάλλευση και κακοποίηση
- Στρατολόγηση από ένοπλες δυνάμεις και ένοπλες ομάδες
- Φυσική βία, γάμος παιδιών και παιδική εργασία
- Κράτηση
- Έλλειψη πρόσβασης στις διαδικασίες ασύλου
- Αναπηρία από σωματική βλάβη
- Μόνιμος διαχωρισμός
- Αστεγία
- Ιδρυματοποίηση
- Κακοποίηση και παραμέληση
- Φτώχεια, πείνα και υποσιτισμός
- Σοβαρή συναισθηματική / ψυχοκοινωνική διαταραχή και χρόνια προβλήματα ψυχικής υγείας
- Έλλειψη κατάλληλης αναπτυξιακής υποστήριξης
- Διακρίσεις ή εμπόδια στην πρόσβαση σε βασικές υποστηρικτικές υπηρεσίες συμπεριλαμβανομένων των τροφίμων, της υγειονομικής περίθαλψης, της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης και της εκπαίδευσης
- Απώλεια ταυτότητας (Child protection working group, 2012).

Επιπλέον, ένας βασικός κίνδυνος που οφείλει να αντιμετωπίζεται στους ασυνόδετους πρόσφυγες αφορά την ψυχική τους υγεία. Ιδιαίτερα διαφωτιστική είναι μια σχετική μελέτη στις Ηνωμένες Πολιτείες, στην οποία εξετάστηκαν παιδιά προσφύγων από κράτη της Λατινικής Αμερικής. Όπως διαπιστώθηκε από τη συγκεκριμένη μελέτη, ο αποχωρισμός από τους γονείς συνιστούσε ένα σημαντικό ψυχοτραυματικό ερέθισμα το οποίο, σε συνδυασμό με την τραυματική εμπειρία της ίδιας της μετανάστευσης οδηγούσε σε ανάπτυξη μετατραυματικής διαταραχής του στρες (Rojas-Flores, Clements, HwangKoo, & London, 2017). Ανάλογη εικόνα ισχύει και στην Ελλάδα, όπου οι ασυνόδετοι ανήλικοι υπόκεινται σε πλήθος ψυχοτραυματικών εμπειριών (Σπανού & Αλεξάκης, 2008).

Ένας άλλος κίνδυνος των ασυνόδετων προσφύγων αφορά την παραμέληση της εκπαίδευσης αυτών. Πράγματι, απουσία γονέων είναι αδύνατη ακόμα και η μη θεσμική διδασκαλία της γλώσσας και του πολιτισμικού των παιδιών αυτών. Έτσι, παρατηρούνται σημαντικά μαθησιακά κενά και η αντιμετώπιση αυτών σε μεταγενέστερα στάδια είναι πολύ δύσκολη έως και πρακτικά αδύνατη (Σπανού, 2008).

Λόγω της απουσίας οικογενειακής στήριξης, οι ασυνόδετοι ανήλικοι συχνά αναγκάζονται να εργαστούν για να βρουν τα αναγκαία για την επιβίωσή τους χρήματα. Ωστόσο, καθώς ο αιτών άσυλο δεν έχει δικαίωμα έκδοσης άδειας εργασίας, εξαναγκάζονται σε παράτυπη εργασία, οδηγώντας έτσι σε αυξημένο κίνδυνο εκμετάλλευσης, υποαμοιβής ή μη καταβολής δεδουλευμένων (Γιαπατζή, 2015).

Ένας ακόμα σημαντικός κίνδυνος για τους ασυνόδετους ανήλικους αφορά τη θυματοποίησή τους από εγκληματικά δίκτυα. Πιο συγκεκριμένα, καθώς οι ασυνόδετοι ανήλικοι επιθυμούν τη μετάβαση στις χώρες της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης, συχνά επιχειρούν τη συναναστροφή με εγκληματικά δίκτυα που θα μπορούν να διασφαλίσουν τη μετάβαση στις χώρες αυτές. Τα συγκεκριμένα εγκληματικά δίκτυα έχουν τη βάση τους στην περιοχή της πλατείας Βικτωρίας και έτσι ασυνόδετοι ανήλικοι συχνά μεταβαίνουν στην περιοχή αυτή προκειμένου να δικτυωθούν και να μεταβούν στις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες. Καθώς δε οι ανήλικοι έχουν μειωμένες αντιστάσεις έναντι της ανάπτυξης άλλων μορφών παραβατικότητας και εγκληματικότητας, ο σχετικός κίνδυνος αυξάνεται (Γιαπατζή, 2015).

Μια ακόμα απειλή για τους ασυνόδετους ανήλικους συνιστά η μη επιτυχία της διαδικασίας χορήγησης ασύλου ή των διαδικασιών επανένωσης με την οικογένεια στην Ευρώπη λόγω των γλωσσικών εμποδίων που αντιμετωπίζουν. Μάλιστα, η υποστελέχωση των υπηρεσιών ασύλου από μεταφραστές και διερμηνείς πολλαπλασιάζει το σχετικό κίνδυνο. Έτσι, η μη ορθή διατύπωση της αίτησης ασύλου συχνά συνεπάγεται και τη μη επιτυχή έκβαση αυτής (Γιαπατζή, 2015).

Τέλος, μια ακόμα σημαντική απειλή για τους ασυνόδετους ανήλικους αφορά την παράβλεψη της σημαντικότητας των διαδικασιών ασύλου. Η παράβλεψη της σημαντικότητας των διαδικασιών αυτών οδηγεί σε μη αποτελεσματική παράθεση των στοιχείων που απαιτούνται για την ορθή διεκπεραίωση του αιτήματος ασύλου, οδηγώντας έτσι σε παραβλέψεις με αρνητική επίδραση στην έκβαση του αιτήματος (Γιαπατζή, 2015).

3.4 Αντιμετώπιση των κινδύνων που διατρέχουν οι ασυνόδευτοι και οι χωρισμένοι ανήλικοι.

Η αντιμετώπιση των κινδύνων για τους ασυνόδευτους ανηλίκους πραγματοποιείται μέσω μιας σειράς ενεργειών από πλευράς κυρίως των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που ασχολούνται με τη φροντίδα τους, οι οποίες και αφορούν (Γιαπατζή, 2015):

1. Στην κάλυψη των πρωταρχικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των παιδιών.
2. Στην κάλυψη των αναγκών τους για στέγη.
3. Στην κάλυψη των αναγκών τους για διατροφή.
4. Στην παροχή ειδών πρώτης ανάγκης.
5. Στην καλλιέργεια αισθήματος ασφάλειας.
6. Στην παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης.
7. Στη δημιουργική απασχόληση και ανάπτυξη σχετικών δεξιοτήτων.
8. Στις υπηρεσίες διαμεσολάβησης.
9. Στη φροντίδα της υγείας.
10. Στη βοήθεια ως προς την κοινωνική ένταξη.
11. Στην εκπαίδευση ως προς τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών.
12. Στις αθλητικές δραστηριότητες.
13. Στην εκπαίδευση σε δεξιότητες ατομικής φροντίδας.
14. Στην ψυχοκοινωνικού τύπου στήριξη και στην εξατομικευμένη παρέμβαση για την αντιμετώπιση των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων των ασυνόδευτων ανηλίκων.
15. Στην ενισχυτική διδασκαλία.
16. Στις διαπολιτισμικές δραστηριότητες.
17. Στα μαθήματα ελληνικών και αγγλικών.
18. Στη διευκόλυνση της προσαρμογής και ένταξης στην τοπική κοινωνία.
19. Στην οργάνωση επιμορφωτικών κοινωνικών και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου.
20. Στην οργάνωση επιμορφωτικών, κοινωνικών και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου.
21. Στην προετοιμασία και προώθηση της αυτόνομης διαβίωσης.
22. Στις δράσεις ευαισθητοποίησης του κοινού με στόχο την κοινωνική στήριξη του κέντρου και τη διευκόλυνση της ένταξης των φιλοξενούμενων.
23. Στην ανεύρεση οικογενειακού περιβάλλοντος και στην ενίσχυση της δυνατότητας επανένωσης των ανηλίκων με το οικογενειακό τους περιβάλλον.
24. Στη συμμετοχή σε δράσεις της τοπικής κοινωνίας με στόχο την ένταξη των παιδιών.

4. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 Η προσφυγική κρίση στην Ελλάδα

Η προσφυγική κρίση της Συρίας έχει την αφετηρία της στην Αραβική Άνοιξη, η οποία εκδηλώθηκε την περίοδο 2010-2011. Τη συγκεκριμένη περίοδο οι πολίτες της Τυνησίας, της Αιγύπτου, του Μπαχρέϊν, της Υεμένης, της Λιβύης και της Συρίας προχώρησαν σε κινήσεις διαμαρτυρίας ενάντια στις τοπικές κυβερνήσεις. Η συριακή κυβέρνηση με στόχο την παραμονή της στην εξουσία χρησιμοποίησε το στρατό το Μάρτιο του 2011. Άμεση συνέπεια της κίνησης αυτής ήταν η έναρξη πολεμικών συγκρούσεων κατά το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα. Μάλιστα, σε πολύ άμεσο χρόνο διαμορφώθηκαν τα μέτωπα του πολέμου, όπου στην κυβέρνηση της Συρίας αντιτέθηκαν οι Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις, οι οποίες ήταν αυτόνομες ομάδες ανταρτών, καθώς και ομάδες του ISIS. Άμεση συνέπεια των ενεργειών αυτών ήταν οι προσφυγικές ροές από τη Συρία. Στα μέσα του 2011 μια ομάδα 10.000-15.000 ατόμων εγκαταστάθηκε στην Τουρκία. Από την ομάδα αυτή, 5.000 άτομα επέστρεψαν στη Συρία εντός των επομένων μηνών, ενώ οι υπόλοιποι ακολούθησαν εναλλακτικούς προορισμούς, συνιστώντας έτσι το πρώτο προσφυγικό ρεύμα λόγω της κρίσης της Συρίας (Denselow, 2018; Yazganetal, 2015). Τα ρεύματα εντάθηκαν κατά τα επόμενα έτη και το 2015 υπολογίστηκε πως περισσότερα από 1.000.000 άτομα διέσχισαν με βάρκες της Μεσόγειο αναζητώντας άσυλο στην Ευρώπη (Harteveldetal., 2017).

Παρά τη θεώρηση της κρίσης ως συριακής, κάτι τέτοιο δεν είναι απαραίτητα ορθό. Πιο συγκεκριμένα, η συνεχιζόμενη δράση του ISIS στις χώρες περιμετρικά της Συρίας είχε ως αποτέλεσμα τη μετανάστευση Κούρδων, Ιρακινών και άλλων τοπικών φυλετικών ομάδων στην Ευρώπη, οδηγώντας έτσι σε ένα ευρύτερο προσφυγικό ρεύμα (Philips, 2014).

Μια άλλη παρανόηση που αφορά την ελληνική πραγματικότητα έχει να κάνει με τη θεώρηση πως η κρίση χρονοθετείται στην έναρξη του πολέμου της Συρίας και στην Αραβική Άνοιξη. Αν και κάτι τέτοιο ισχύει για την πλειονότητα των Δυτικών Κρατών, φαίνεται πως στην Ελλάδα υπήρχε επί δεκαετίες μια ιδιαίτερα «σιωπηλή» προσφυγική κρίση. Οι πρώτοι πολιτικοί πρόσφυγες έφτασαν στην Ελλάδα ήδη πριν από το 2000 και προέρχονταν από χώρες της Αφρικής, αλλά και από την Τουρκία, όντας κυρίως Κούρδοι πολιτικά διωκόμενοι. Η κρίση σε αυτή την περίπτωση δεν αφορά μόνο τη μαζικότητα του φαινομένου, αλλά και την αμφισβήτηση της επάρκειας του ελληνικού κράτους να ανταποκριθεί στις προκλήσεις αντιμετώπισης του φαινομένου, καθώς τα αιτήματα ασύλου εξετάζονταν ακόμα και σε βάθος δεκαπενταετίας, χωρίς στο μεσοδιάστημα να υπάρχει κάποιας μορφής κοινωνική πρόνοια για τους πολιτικούς πρόσφυγες. Έτσι, μπορεί να διατυπωθεί η θεώρηση πως η προσφυγική κρίση εντάθηκε μετά τον πόλεμο της Συρίας και όχι πως έκανε την εμφάνισή της στην ελληνική πραγματικότητα στο συγκεκριμένο χρονικό σημείο (Gkionakis, 2016).

Όπως αναφέρεται και ανωτέρω, το 2015 αποτελεί τη χρονιά κορύφωσης της προσφυγικής κρίσης. Κατά τη χρονιά αυτή παρουσιάζονται επίσης αναλυτικά στατιστικά δεδομένα σχετικά με τον αριθμό των προσφύγων που κατέφτασαν στην ελληνική επικράτεια. Μόνο μεταξύ του χρονικού διαστήματος του Ιανουαρίου του 2015 και του Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους υπολογίστηκε ότι 390.814 άτομα έφτασαν στην Ελλάδα, ενόσω το 2014 ο συνολικός αριθμός

αφιχθέντων ήταν 43.500 άτομα. Μάλιστα, μόνο κατά τις δύο πρώτες εβδομάδες του Σεπτεμβρίου του 2015, 72.946 άτομα εισήλθαν δια της θαλάσσιας οδού, με ένα μέσο αριθμό αφίξεων ανά ημέρα στα 4.500 άτομα. Οι πιο συχνές εθνικότητες αφορούσαν τους Σύριους (70%), τους Αφγανούς (19%) και τους Ιρακινούς (4%). Οι πρόσφυγες αυτοί δεν εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, παρά αναζήτησαν στην πλειοψηφία τους διαδρομές για την Ευρώπη (Gkionakis, 2016).

4.2 Ασυνόδευτοι και χωρισμένοι ανήλικοι στην Ελλάδα

Σε παγκόσμιο επίπεδο, υπολογίζεται πως περίπου ένας στους δύο πρόσφυγες είναι ανήλικος, ενώ ως προς την κρίση της Συρίας υπολογίζεται πως τα παιδιά αφορούν περίπου το 1/3 των προσφύγων (Ahsan Ullah, 2018). Στην Ελλάδα, ο αριθμός των ασυνόδευτων ανήλικων και η αναλογία αυτών εντός του ευρύτερου πληθυσμού των προσφύγων είναι ασαφής. Ωστόσο, η κυρίαρχη ομάδα φαίνεται πως αφορά τους Αφγανούς, ακολουθούμενοι από τους Σύριους και τους Αφρικανούς. Η συντριπτική πλειονότητα των ασυνόδευτων ανήλικων είναι ηλικίας 16-18 ετών (Γιαπατζή,2015).

Σε γενικές γραμμές, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε τρεις κατηγορίες (Γιαπατζή,2015):

1. Σε αυτούς που επιθυμούν την παραμονή στην Ελλάδα: πρόκειται για άτομα που επιθυμούν να μείνουν στη χώρα και που ο κύριος σκοπός των κρατικών υπηρεσιών και των μη κυβερνητικών οργανώσεων οφείλει να είναι η διαμόρφωση των βέλτιστων συνθηκών διαμονής για παραμονή στη χώρα.
2. Στους διερχόμενους: πρόκειται για άτομα που έχουν ως κύριο στόχο να διέλθουν από την Ελλάδα και όχι να εγκατασταθούν μόνιμα σε αυτή, αφού στόχος τους είναι η μετάβαση και η διαμονή σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Σε αυτούς με κύριο αίτημα την επανένωση: η κατηγορία αυτή αφορά ασυνόδευτους ανήλικους που οι συγγενείς τους είναι εν ζωή και βρίσκονται σε κάποια άλλη ευρωπαϊκή χώρα. Στόχος της παρεχόμενης βοήθειας είναι η ένωση με τα μέλη της οικογένειας στην άλλη ευρωπαϊκή χώρα.

Η υποδοχή και φροντίδα των ασυνόδευτων και χωρισμένων ανηλίκων στην Ελλάδα καθορίζεται από το άρθρο 22 του Νόμου 4540/2018, στόχος του οποίου ήταν η εναρμόνιση με την Οδηγία 2013/33 της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

1. Οι αρμόδιες Αρχές στα σημεία εισόδου στην Ελληνική Επικράτεια, καθώς και κάθε αρμόδια Αρχή που διαπιστώνει την είσοδο στην Ελληνική Επικράτεια ασυνόδευτου ανηλίκου ή χωρισμένου ανηλίκου ενημερώνει αμελλητί την πλησιέστερη εισαγγελική αρχή και την αρμόδια Αρχή για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων και των χωρισμένων ανηλίκων.
2. Η Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης είναι υπεύθυνη για την υποδοχή και ταυτοποίηση των ασυνόδευτων ανηλίκων στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Στο πλαίσιο αυτό μεριμνά επίσης, μέσω του αρμόδιου Εισαγγελέα, για την άμεση ανάθεση της φροντίδας του χωρισμένου ανηλίκου στον ενήλικο συγγενή του, εφόσον αυτό κρίνεται ότι εξυπηρετεί το βέλτιστο συμφέρον του ανηλίκου. Ο συγγενής ασκεί καθήκοντα εκπροσώπου του ανηλίκου για τις πράξεις που του αναθέτει ρητά ο αρμόδιος Εισαγγελέας.
3. Αρμόδια Αρχή για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων και των χωρισμένων ανηλίκων ορίζεται η Γενική Διεύθυνση Κοινωνικής Αλληλεγγύης του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, η οποία:

α. Λαμβάνει αμέσως τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να συμμορφώνεται προς τις υποχρεώσεις της, που προβλέπονται στο παρόν και να εξασφαλίζεται η αναγκαία εκπροσώπηση των ασυνόδευτων ανηλίκων και των χωρισμένων ανηλίκων, προκειμένου να διασφαλιστεί η άσκηση των δικαιωμάτων τους, καθώς και η συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στον παρόντα νόμο.

Προς τούτο προβαίνει στις απαραίτητες ενέργειες για το διορισμό εκπροσώπου μέσω του καθ' ύλην και κατά τόπον αρμόδιου Εισαγγελέα και ενημερώνει αμέσως τον ασυνόδευτο ανήλικο για τον ορισμό του εκπροσώπου του. Σε περίπτωση ορισμού νομικού προσώπου ως εκπροσώπου ορίζεται υποχρεωτικά ένα φυσικό πρόσωπο μέλος αυτού, για να επιτελεί τα καθήκοντα του εκπροσώπου. Η αρμόδια αρχή για την προστασία ασυνόδευτων ανηλίκων και χωρισμένων ανηλίκων πραγματοποιεί σε τακτά χρονικά διαστήματα αξιολόγηση της καταλληλότητας των εκπροσώπων, καθώς και της διαθεσιμότητας των αναγκαίων μέσων για την εκπροσώπηση των ασυνόδευτων ανηλίκων.

β. Μεριμνά για την αναζήτηση των μελών της οικογένειας του ασυνόδευτου ανηλίκου και του χωρισμένου ανηλίκου, με τη συνδρομή πιστοποιημένων φορέων και οργανώσεων, το συντομότερο δυνατόν αφότου υποβληθεί αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας. Αν υπάρχει κίνδυνος να απειληθεί η ζωή ή η ακεραιότητα του ανηλίκου ή των στενών συγγενών του, ιδίως αν αυτοί διαμένουν στη χώρα καταγωγής, η συλλογή, επεξεργασία και διαβίβαση των πληροφοριών που αφορούν τα εν λόγω πρόσωπα, γίνεται εμπιστευτικά, ώστε να μην διακυβεύεται η ασφάλειά τους.

γ. Μεριμνά για την τοποθέτηση ασυνόδευτων ανηλίκων σε ανάδοχες οικογένειες και την εποπτεία τους.

δ. Μεριμνά για την παραπομπή και συνοδεία των ασυνόδευτων ανηλίκων σε κέντρα φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων ή σε άλλα κέντρα φιλοξενίας, εφόσον υπάρχουν κατάλληλα διαμορφωμένοι προς τούτο χώροι για όσο χρόνο διαρκεί η παραμονή τους στη χώρα ή έως ότου τοποθετηθούν σε ανάδοχη οικογένεια ή σε εποπτευόμενα διαμερίσματα. Οι μεταβολές του τόπου διαμονής των ασυνόδευτων ανηλίκων περιορίζονται στο ελάχιστο και μόνο εφόσον είναι αναγκαίες.

ε. Μεριμνά για τη στέγαση ανηλίκων μαζί με τους ενήλικους συγγενείς τους ή άλλα ενήλικα πρόσωπα κατάλληλα, για να αναλάβουν τη φροντίδα τους, εφόσον αυτό εξυπηρετεί το βέλτιστο συμφέρον των ανηλίκων και έχουν λάβει χώρα διαδικασίες ανάθεσης της φροντίδας στα πρόσωπα αυτά σύμφωνα με το νόμο.

στ. Διασφαλίζει την από κοινού στέγαση και συμβίωση των αδελφών, λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία, το φύλο, την ωριμότητα και γενικά το συμφέρον κάθε ανηλίκου.

ζ. Μεριμνά για τη φιλοξενία των ασυνόδευτων ανηλίκων που έχουν συμπληρώσει το δέκατο έκτο έτος σε εποπτευόμενα διαμερίσματα, χωρίς να θίγεται η προστασία της ανηλικότητας. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης καθορίζονται οι εποπτεύοντες φορείς, οι ελάχιστες προδιαγραφές και οι προβλεπόμενοι όροι και διαδικασίες για την επιλογή, παραπομπή, διαμονή και ολοκλήρωση της παρεχόμενης φιλοξενίας και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια.

4. Το προσωπικό των φορέων που ασχολείται με υποθέσεις ασυνόδευτων ανηλίκων και χωρισμένων ανηλίκων διαθέτει και λαμβάνει συνεχώς κατάλληλη κατάρτιση σχετικά με τις ανάγκες των ανηλίκων. Το προσωπικό αυτό δεσμεύεται από κώδικα δεοντολογίας και έχει καθήκον εχεμύθειας για τα προσωπικά δεδομένα των οποίων λαμβάνει γνώση κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του ή επ' ευκαιρία εκτέλεσης αυτών.

5. Ο εκπρόσωπος του ασυνόδευτου ανηλίκου που ορίζεται, σύμφωνα με την περίπτωση α' της παραγράφου 1, πρέπει να έχει τις αναγκαίες γνώσεις και την εμπειρία, ώστε να ασκεί τα καθήκοντά του κατά τρόπο που να διασφαλίζει το βέλτιστο συμφέρον και τη συνολική ευημερία του ανηλίκου. Δεν μπορεί να οριστεί ως εκπρόσωπος, πρόσωπο, τα συμφέροντα του οποίου συγκρούονται ή ενδέχεται να συγκρουστούν με τα συμφέροντα του ασυνόδευτου ανηλίκου. Το πρόσωπο που έχει οριστεί ως εκπρόσωπος αντικαθίσταται από την αρχή της παραγράφου 1 μόνο σε περίπτωση αδυναμίας εκπροσώπησης για πραγματικούς ή νομικούς λόγους.»

Ο ανωτέρω νόμος είναι ιδιαίτερα λεπτομερής ως προς τα δικαιώματα των ασυνόδευτων ανηλίκων και τις υποχρεώσεις του ελληνικού κράτους έναντι αυτών. Ωστόσο, η αντιμετώπιση των προβλημάτων των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό από τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που παρέχουν σχετικές υπηρεσίες στους ασυνόδευτους ανήλικους. Οι οργανώσεις αυτές φροντίζουν ώστε, σε σύμπλευση με τις απαιτήσεις της τοπικής νομοθεσίας, να προστατεύουν με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο τα δικαιώματα των ασυνόδευτων και χωρισμένων ανηλίκων. Έτσι, η έλλειψη δυνατότητας αποτελεσματικής κάλυψης των αναγκών από πλευράς του κράτους αντισταθμίζεται από τη δράση των σχετικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (Γιαπατζή, 2015).

4.3 Πλαίσιο παιδικής προστασίας στην Ελλάδα

Ο τελευταίος νόμος με βάση τον οποίο ορίζεται το πλαίσιο παιδικής προστασίας των ασυνόδευτων και χωρισμένων ανηλίκων στην Ελλάδα είναι ο Νόμος 4554/2018. Ο νόμος αυτός στόχευσε σε τροποποιήσεις των υφιστάμενων διατάξεων, αλλά και σε νέες ρυθμίσεις ως προς το ζήτημα της αναδοχής. Η κυριότερη ίσως καινοτομία του συγκεκριμένου νομοσχεδίου αφορά την ανάπτυξη Διεύθυνσης Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων ως εξής:

1. Συνιστάται Διεύθυνση Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων στο ΕΚΚΑ, η οποία αποτελείται από τα εξής Τμήματα:

α) Τμήμα συντονισμού, υποστήριξης και αξιολόγησης επαγγελματιών επιτρόπων ασυνόδευτων ανηλίκων.

β) Τμήμα διαχείρισης αιτημάτων στέγασης ασυνόδευτων ανηλίκων.

γ) Τμήμα αξιολόγησης και εποπτείας κέντρων φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων.

2. Οι αρμοδιότητες της ανωτέρω Διεύθυνσης είναι οι εξής:

α) Η τήρηση των Μητρώων των άρθρων 24, 25 και 26 του παρόντος.

β) Η μέριμνα για την υλοποίηση της διαδικασίας επιλογής των επαγγελματιών επιτρόπων, που εγγράφονται στο σχετικό Μητρώο.

γ) Η κατάρτιση και διαρκής επιμόρφωση των επαγγελματιών επιτρόπων σε συνεργασία με άλλους φορείς.

δ) Ο συντονισμός και παρακολούθηση της διαδικασίας ορισμού και αντικατάστασης επαγγελματιών επιτρόπων, μέσω του αρμόδιου εισαγγελέα.

ε) Η παρακολούθηση, υποστήριξη και τακτική αξιολόγηση του έργου των επαγγελματιών επιτρόπων μέσω των αναφορών που υποβάλλουν οι ίδιοι, καθώς και μέσω διενέργειας επιτόπιων ελέγχων και ακροάσεων στα κέντρα φιλοξενίας των ασυνόδευτων ανηλίκων.

στ) Η υποστήριξη του έργου του Εποπτικού Συμβουλίου του άρθρου 19 με την παροχή των πληροφοριών που απαιτούνται για τη λήψη αποφάσεων.

ζ) Η μέριμνα για την εξασφάλιση του δικαιώματος των υπό επιτροπεία ασυνόδευτων ανηλίκων να εκφράζουν την άποψή τους για τις ενέργειες του Επιτρόπου και να αξιολογούν τη συνεργασία τους μαζί του στο πλαίσιο του άρθρου 1647 ΑΚ.

η) Η διαχείριση των αιτημάτων στέγασης ασυνόδευτων ανηλίκων, η προτεραιοποίησή τους με κριτήρια ευαλωτότητας ή αναπηρίας και ο συντονισμός των ενεργειών μετάβασης, τοποθέτησης και φιλοξενίας τους σε κατάλληλα διαμορφωμένα κέντρα φιλοξενίας που λειτουργούν συνεργαζόμενοι κρατικοί και μη φορείς.

θ) Η διαχείριση θέσεων προσωρινής φιλοξενίας (ασφαλείς ζώνες, ξενοδοχεία κ.ά.) που λειτουργούν συνεργαζόμενοι κρατικοί και μη φορείς για την κάλυψη των άμεσων αναγκών στέγασης ασυνόδευτων ανηλίκων.

ι) Ο έλεγχος της εφαρμογής των προδιαγραφών λειτουργίας των κέντρων φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία.

ια) Η παρακολούθηση και τακτική αξιολόγηση της ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχονται από τα κέντρα φιλοξενίας των ασυνόδευτων ανηλίκων.

ιβ) Η μέριμνα για τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών των κέντρων φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων μέσω της συστηματικής διερεύνησης των δυσκολιών που παρουσιάζονται και την παροχή διαρκούς εκπαίδευσης και υποστήριξης του προσωπικού τους.

ιγ) Ο συντονισμός των ενεργειών που απαιτούνται για τη μετεγκατάσταση ασυνόδευτων ανηλίκων προς άλλα κράτη στο πλαίσιο διακρατικών συμφωνιών.»

Πέρα από το Νόμο 4554/2018 την ίδια χρονιά έχουμε και τη θεσμοθέτηση του Νόμου 4538/2018 με τον οποίο λήφθηκαν νέα μέτρα για την προώθηση των θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας. Μία από τις ρυθμίσεις του νέου Νόμου είναι η πρόβλεψη για την ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων στα Ειδικά Μητρώα Εγκεκριμένων

Αναδοχών Ανηλίκων. Η μόνη προϋπόθεση είναι να υπάρχει οποιοδήποτε έγγραφο από το οποίο να προκύπτει κάποιο στοιχείο της ταυτότητας, της ηλικίας ή της καταγωγής τους. Ωστόσο, δε βλέπουμε καμία ειδική ρύθμιση για την αναδοχή και υιοθεσία των χωρισμένων ανήλικων.

4.4 Ο θεσμός της επιτροπείας ως νεοσύστατο μέτρο για την προστασία των ασυνόδευτων και χωρισμένων ανήλικων/Επιμέλεια

Βασικό σημείο αδυναμίας της ελληνικής πολιτικής έναντι του ζητήματος του ασύλου ήταν επί χρόνια η απουσία ενός ξεκάθਾਰου θεσμικού πλαισίου για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων, κάτι που τερματίστηκε το 2011 μέσω της δημιουργίας της Υπηρεσίας Ασύλου και της ψήφισης σχετικών νόμων (Ελευθεριάδου, 2017).

Με βάση το άρθρο 16 του Νόμου 4375/2016, πραγματοποιήθηκαν οι κάτωθι ρυθμίσεις για το ζήτημα του διορισμού επιτρόπων ασυνόδευτων ανηλίκων:

1. Προκειμένου περί ασυνόδευτων ανηλίκων οι φορείς παραπομπής ενημερώνουν δίχως καθυστέρηση τον αρμόδιο εισαγγελέα, ο οποίος ενεργεί ως προσωρινός επίτροπος, και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ). Ο εισαγγελέας, ενεργώντας ως προσωρινός επίτροπος και μέχρι τον διορισμό επιτρόπου, μεριμνά για την άμεση ανάθεση της νομικής εκπροσώπησης του ασυνόδευτου ανηλίκου σε κατάλληλο φυσικό πρόσωπο, ώστε το τελευταίο να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες, ιδίως σε αυτές που προβλέπονται στο άρθρο 44 του ν. 4375/2016 (Α' 51).

2. Ο αρμόδιος εισαγγελέας διορίζει τον επίτροπο του ασυνόδευτου ανηλίκου στο συντομότερο δυνατό χρόνο. Αν δεν βρίσκεται κατάλληλο φυσικό πρόσωπο για να διοριστεί επίτροπος, σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 1592 ΑΚ, η επιτροπεία του ανηλίκου ανατίθεται σε επαγγελματία επίτροπο που υποδεικνύει το ΕΚΚΑ. Η διάταξη του άρθρου 1600 ΑΚ δεν εφαρμόζεται κατά την επιτροπεία ασυνόδευτων ανηλίκων.

3. Συγχρόνως, ο αρμόδιος εισαγγελέας αναθέτει τα έργα του εποπτικού συμβουλίου στο Εποπτικό Συμβούλιο Επιτροπείας Ασυνόδευτων Ανηλίκων, ανεξάρτητα από το αν διορίστηκε ως επίτροπος του ασυνόδευτου ανηλίκου επαγγελματίας επίτροπος ή άλλο πρόσωπο, σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 1592 ΑΚ.

4. Ο διορισμός του επιτρόπου ασυνόδευτου ανηλίκου καταχωρίζεται σε ειδικό δημόσιο βιβλίο που τηρείται στη γραμματεία της εισαγγελίας πρωτοδικών. Η γραμματεία της εισαγγελίας ενημερώνει με κάθε πρόσφορο μέσο τον επίτροπο και το ΕΚΚΑ για τον διορισμό. Το ΕΚΚΑ ενημερώνει το φορέα παραπομπής για το διορισμό του επιτρόπου και ο φορέας παραπομπής ενημερώνει άμεσα τον ανήλικο σε γλώσσα που κατανοεί.

5. Οι διαδικασίες του παρόντος άρθρου οφείλουν να διενεργούνται δίχως καθυστέρηση, στο συντομότερο δυνατό χρόνο.»

Με βάση τα ανωτέρω, οφείλουν να επισημανθούν δύο κεντρικά σημεία του συγκεκριμένου νόμου. Το πρώτο αφορά την εναπόθεση ενός μεγάλου μέρους της διαδικασίας λήψης αποφάσεων στον Εισαγγελέα, κάτι που οδηγεί στη διαπίστωση πως η Επιτροπεία των ασυνόδευτων ανηλίκων είναι κάτι που δεν μπορεί να καθορίζεται από αυστηρές λεπτομέρειες, παρά να βρίσκεται στην υποκειμενική και στην κατά περίπτωση αξιολόγηση του Εισαγγελέα για τους χειρισμούς που οφείλουν να πραγματοποιηθούν. Το δεύτερο

σημείο αφορά την πρόβλεψη επαγγελματία επιτρόπου, λόγω της αδυναμίας εύρεσης και ορισμού ενός επιτρόπου από το περιβάλλον του ανηλίκου.

Ιδιαίτερα καθοριστικής σημασίας είναι και η με βάση το Άρθρο 19 του ίδιου νόμου πρόβλεψη του Εποπτικού Συμβουλίου Επιτροπείας Ασυνόδευτων Ανηλίκων, η οποία έχει ως εξής:

1. Συστήνεται στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης Εποπτικό Συμβούλιο Επιτροπείας Ασυνόδευτων Ανηλίκων αποτελούμενο από τρία (3) μέλη που διορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

2. Μέλη του Εποπτικού Συμβουλίου Επαγγελματικής Επιτροπείας Ασυνόδευτων Ανηλίκων ορίζονται:

α) Ο Προϊστάμενος του Τμήματος Ασυνόδευτων Ανηλίκων της Διεύθυνσης Προστασίας Παιδιού και Οικογένειας της Γενικής Γραμματείας Κοινωνικής Αλληλεγγύης ως Πρόεδρος, με αναπληρωτή του τον Προϊστάμενο του Τμήματος Αναδοχής και Υιοθεσίας.

β) Ο Πρόεδρος του ΕΚΚΑ ή άλλο μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του ΕΚΚΑ που υποδεικνύεται από τον Πρόεδρο, με τον αναπληρωτή του.

γ) Ο Πρόεδρος του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας Αττικής ή άλλο μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του που υποδεικνύεται από τον Πρόεδρο, με τον αναπληρωτή του.

Χρέη γραμματέα του Συμβουλίου εκτελεί υπάλληλος του ΕΚΚΑ που υποδεικνύεται από τον Πρόεδρο του ΕΚΚΑ.

3. Η θητεία των μελών του Εποπτικού Συμβουλίου Επιτροπείας Ασυνόδευτων Ανηλίκων είναι διετής.

4. Το Συμβούλιο συνεδριάζει εντός του κανονικού ωραρίου λειτουργίας των Υπηρεσιών του ΕΚΚΑ ή σε χρόνο που καλύπτεται από υπερωριακή απασχόληση, σε κτίριο, που στεγάζονται υπηρεσίες αυτού, που θα ορίζει ο Πρόεδρός του. Στα μέλη του δεν καταβάλλεται καμία αποζημίωση.

5. Στις αρμοδιότητες του Εποπτικού Συμβουλίου συμπεριλαμβάνεται η αξιολόγηση και ο καθορισμός του βέλτιστου συμφέροντος, ύστερα από την υποβολή αιτιολογημένης πρότασης του επιτρόπου, σε περιπτώσεις που επίκειται η λήψη σοβαρών αποφάσεων για το μέλλον του ασυνόδευτου ανηλίκου, όπως ιδίως σε θέματα που άπτονται σοβαρών μη επειγόντων προβλημάτων υγείας (όπως πιθανή μετάβαση ή εγκατάσταση στο εξωτερικό), θρησκευτικών πεποιθήσεων, μεταβολής αστικής κατάστασης, σε περίπτωση που υπάρχει υπόνοια για κακοποίηση, παραμέληση ή εκμετάλλευση του ανηλίκου που λαμβάνει χώρα στο Κέντρο Φιλοξενίας ή ασκείται από συγγενή του που έχει αναλάβει την πραγματική φροντίδα, σε περίπτωση μετεγκατάστασης, σε περιπτώσεις αμφιβολίας για το κατά πόσο η οικογενειακή επανένωση συνάδει με το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, σε περίπτωση

οικειοθελούς ή μη επιστροφής στη χώρα καταγωγής, καθώς και σε περίπτωση σοβαρής αμφιβολίας ως προς την ανηλικότητα του παιδιού.

6. Οι λεπτομέρειες του τρόπου εργασίας και λειτουργίας του Εποπτικού Συμβουλίου καθορίζονται με Κανονισμό Λειτουργίας, που καταρτίζει το ΔΣ του ΕΚΚΑ και εγκρίνεται με απόφαση του Υπουργού Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Μέχρι την έκδοση του ως άνω Κανονισμού το Εποπτικό Συμβούλιο λειτουργεί σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (ν. 2690/1999, Α' 45).»

Με βάση το παραπάνω επομένως άρθρο, δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στη θέσπιση ενός οργάνου παρακολούθησης της επιτροπείας και των συνθηκών εντός των οποίων διαβιεί και μεγαλώνει ο ανήλικος, προκειμένου να διασφαλίζεται πως οι συνθήκες αυτές είναι οι βέλτιστες δυνατές και πως δεν βρίσκεται υπό οποιαδήποτε μορφή απειλής.

4.5 Ιδρύματα παιδικής προστασίας για ασυνόδευτους και χωρισμένους ανήλικους

Στην Ελλάδα σύμφωνα με τα στατιστικά του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) λειτουργούν μόνιμες και προσωρινές δομές φιλοξενίας ασυνόδευτων ανήλικων. Όσον αφορά τις μόνιμες δομές φιλοξενίας ασυνόδευτων ανήλικων, λειτουργούν συνολικά 51 δομές με δυναμικότητα 1.276 θέσεων και 25 διαμερίσματα υποστηριζόμενης διαβίωσης για ανήλικους άνω των 16 ετών, δυναμικότητας 100 θέσεων. Όσον αφορά τις προσωρινές δομές φιλοξενίας ασυνόδευτων ανήλικων λειτουργούν 10 ασφαλείς ζώνες δυναμικότητας 300 θέσεων και 14 ξενοδοχεία δυναμικότητας 540 θέσεων. Η γεωγραφική κατανομή των μόνιμων και προσωρινών δομών φιλοξενίας έχει ως εξής:

- Δυτική Μακεδονία: 2 Δομές φιλοξενίας -76 θέσεις, 1 ξενοδοχείο-35 θέσεις
- Κεντρική Μακεδονία: 4 Δομές Φιλοξενίας-120 θέσεις, 5 διαμερίσματα-20 θέσεις, 3 ασφαλείς ζώνες-90 θέσεις, 6 ξενοδοχεία 232 θέσεις
- Ανατολική Μακεδονία και Θράκη: 3 Δομές φιλοξενίας-61 θέσεις, 2 ασφαλείς ζώνες-60 θέσεις
- Ήπειρος: 2 Δομές φιλοξενίας-80 θέσεις, 2 διαμερίσματα-8 θέσεις, 1 ασφαλής ζώνη-30 θέσεις, 3 ξενοδοχεία-110 θέσεις
- Θεσσαλία: 3 Δομές φιλοξενίας-100 θέσεις
- Κεντρική Ελλάδα: 2 Ασφαλείς ζώνες-60 θέσεις, 1 ξενοδοχείο 45 θέσεις
- Δυτική Ελλάδα: 2 Δομές φιλοξενίας-49 θέσεις
- Αττική: 26 Δομές φιλοξενίας-607 θέσεις, 18 διαμερίσματα-72 θέσεις, 2 ασφαλείς ζώνες-60 θέσεις, 3 ξενοδοχεία-118 θέσεις
- Λέσβος: 7 Δομές φιλοξενίας-147 θέσεις
- Σάμος: 1 Δομή φιλοξενίας-18 θέσεις
- Χίος: 1 Δομή φιλοξενίας-18 θέσεις

Οι κυριότερες εκ των μόνιμων δομών είναι οι ακόλουθες (Γιαπατζή, 2015):

1. Το Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων του φορέα «Σύλλογος Μεριμνης Ανηλίκων» που βρίσκεται στα Εξάρχεια.
2. Το Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Προσφύγων «Εστία», το οποίο λειτουργεί από τη μη κυβερνητική οργάνωση «Αποστολή» της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών.
3. Το Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Ανωγείων που λειτουργεί μέσα από το Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης.
4. Το Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Παιδόπολη Αγίας Σοφίας που βρίσκεται στην Αγριά Βόλου.
5. Ο Ξενώνας Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων αιτούντων άσυλο της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης Άρσις που λειτουργεί στη Μακρινίτσα του Νομού Βόλου.

6.Ο Ξενώνας Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων αιτούντων άσυλο που λειτουργεί από τη Μη Κυβερνητική Οργάνωση Άρσις στο Ωραιόκαστρο Θεσσαλονίκης.

7. Ο Ξενώνας Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων αιτούντων άσυλο που λειτουργεί από τη Μη Κυβερνητική Οργάνωση Άρσις στην Αλεξανδρούπολη.

8. Λειτουργία 6 Κέντρων Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων στην Ελλάδα, που λειτουργούν από τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης και συγκεκριμένα 4 Δομές στην Αθήνα, 1 στη Θεσσαλονίκη και 1 στην Πάτρα (ΔΟΜ Ελλάδος).

Συνολικά, σε όλη την επικράτεια υπάρχουν 5.276 ασυνόδευτοι και χωρισμένοι ανήλικοι (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2019). Από αυτούς 4.847 είναι ασυνόδευτοι ανήλικοι και 429 είναι χωρισμένοι ανήλικοι. Αναλυτικά τα στοιχεία:

- 1.746 ασυνόδευτοι ανήλικοι σε Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης
- 257 σε Προστατευτική Φύλαξη
- 157 σε Ανοιχτά Κέντρα Φιλοξενίας
- 1.184 σε άτυπες και επισφαλείς συνθήκες στέγασης
- 1.932 σε προσωρινές και μόνιμες δομές φιλοξενίας ασυνόδευτων ανήλικων

Από τους 5.276 ασυνόδευτους και χωρισμένους ανήλικους το 92,3% είναι αγόρια, το 7,7% είναι κορίτσια ενώ το 8,9% του συνολικού πληθυσμού είναι κάτω των 14^{ωv} ετών.

Δεν υπάρχει ειδική καταμέτρηση αναφορικά με τους χωρισμένους ανήλικους πέρα από το συνολικό τους αριθμό στην επικράτεια.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ

1. ΕΡΕΥΝΑ

1.1 Σκοπός της έρευνας/Ερευνητικά ερωτήματα

Ο σκοπός της έρευνας ήταν η χαρτογράφηση των χαρακτηριστικών των χωρισμένων ανήλικων ως ξεχωριστός πληθυσμός από τους ασυνόδευτους ανήλικους, καθώς και την ανάλυση της φροντίδας που λαμβάνουν σε ένα Κέντρο Φιλοξενίας αιτούντων διεθνή προστασία στην Ελλάδα.

Ερευνητικά ερωτήματα:

- Με ποιον τρόπο προσδιορίζεται το στάτους των ανήλικων μεταξύ ασυνόδευτων και χωρισμένων;
- Ποιά είναι η φύση της σχέσης ενός χωρισμένου ανήλικου με το φροντιστή που τον συνοδεύει;
- Ποιοί είναι οι κίνδυνοι που μπορεί να υπάρξουν για έναν χωρισμένο ανήλικο που βρίσκεται στην Ελλάδα υπό τη φροντίδα ενός κατά δήλωση συγγενικού προσώπου, που δεν είναι γονιός του.
- Πως συνδέεται η συνθήκη της λειτουργίας του Κέντρου Φιλοξενίας της έρευνας με την φροντίδα και την προστασία των χωρισμένων ανήλικων;

Επεξήγηση των ερευνητικών ερωτημάτων

Διερεύνηση του τρόπου που προσδιορίζεται το στάτους των ανήλικων σε ασυνόδευτους και χωρισμένους.

Στόχος είναι να μελετηθεί το πλαίσιο που αφορά τους ασυνόδευτους και χωρισμένους ανήλικους που εισέρχονται στην Ελλάδα, καθώς και των μηχανισμών που ακολουθεί το Ελληνικό κράτος για την ταυτοποίησή τους ως ασυνόδευτοι ή ως χωρισμένοι ανήλικοι. Ποια είναι τα στάδια που ακολουθεί ο χωρισμένος ανήλικος από την πρώτη στιγμή που εισέρχεται στην ελληνική επικράτεια μέχρι τη μετακίνησή του στην ενδοχώρα καθώς και ποιες είναι οι δικλείδες ασφαλείας σε δεύτερο χρόνο προκειμένου να μπορεί να αναθεωρηθεί η αρχική αξιολόγηση.

Διερεύνηση της φύσης της σχέσης του χωρισμένου ανήλικου με το φροντιστή που τον συνοδεύει.

Στόχος είναι να μελετηθεί η καθημερινή σχέση του χωρισμένου ανήλικου με τον ενήλικο φροντιστή του. Κατά πόσο η σχέση αυτή εξυπηρετεί το βέλτιστο συμφέρον του ανήλικου και κάτω από ποιες συνθήκες ο ανήλικος βρέθηκε υπό την επιμέλεια του φροντιστή. Επίσης με τη διερεύνηση αυτής της σχέσης αξιολογείται και η διαδικασία που ακολουθήθηκε κατά την ταυτοποίηση των χωρισμένων ανήλικων με την πρώτη είσοδό τους στη χώρα.

Διερεύνηση των κινδύνων που μπορεί να υπάρξουν για έναν χωρισμένο ανήλικο που βρίσκεται στην Ελλάδα υπό τη φροντίδα ενός κατά δήλωση συγγενικού προσώπου που δεν είναι γονιός του.

Με δεδομένο το γεγονός ότι η συγγενική σχέση του φροντιστή με τον χωρισμένο ανήλικο είναι κατά δήλωση, διερευνώνται πιθανοί κίνδυνοι που μπορεί να προκύπτουν για τον ανήλικο από αυτή τη σχέση. Τέτοιοι κίνδυνοι μπορεί να είναι η παραμέληση ή η κακοποίηση του χωρισμένου ανήλικου αλλά και πιο σοβαροί κίνδυνοι όπως η διακίνηση και η εμπορία ανθρώπων (trafficking).

Πως συνδέεται η συνθήκη της λειτουργίας του Κέντρου Φιλοξενίας της έρευνας με τον πληθυσμό των χωρισμένων ανήλικων;

Στόχος είναι να μελετηθεί ένα Κέντρο Φιλοξενίας αιτούντων διεθνή προστασία, να χαρτογραφηθούν οι συνθήκες διαβίωσης, όπως και οι παρεχόμενες υπηρεσίες στο βαθμό που σχετίζονται με τον πληθυσμό των χωρισμένων ανήλικων.

1.2 Μεθοδολογία Έρευνας/Ερευνητικό εργαλείο

Το πεδίο της συγκεκριμένης έρευνας απαιτεί τη χρήση ποιοτικής έρευνας. Προκειμένου να ερευνηθούν ζητήματα όπως διαπροσωπικές σχέσεις, αξιολόγηση λειτουργίας του συστήματος, συνθήκες διαβίωσης και παιδική προστασία σε Κέντρα Φιλοξενίας αιτούντων διεθνή προστασία, απαιτείται διερεύνηση εις βάθος. Η ποιοτική έρευνα έχει τη δυνατότητα να εστιάζει σε πολλά διαφορετικά ζητήματα και να μελετά τα φαινόμενα στο φυσικό τους περιβάλλον. Δεν θα ήταν εύκολο για παράδειγμα, να μπορέσουμε να αξιολογήσουμε τη σχέση του χωρισμένου ανήλικου με το φροντιστή του μέσα από τη χρήση ποσοτικής έρευνας.

Ως πεδίο μελέτης επιλέχθηκε Κέντρο Φιλοξενίας αιτούντων διεθνή προστασία της Αττικής. Οι λόγοι που επιλέχθηκε το συγκεκριμένο Κέντρο Φιλοξενίας είναι οι εξής:

- Είχε ήδη διερευνηθεί από την Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης ότι φιλοξενούνται αρκετές περιπτώσεις χωρισμένων ανήλικων.
- Πρόκειται για συστημένο Κέντρο Φιλοξενίας νομικά και διαθέτει εργαζόμενους που έχουν τριβή με το συγκεκριμένο πληθυσμό και μπορούν να συνεισφέρουν στην έρευνα.
- Πρόκειται για Κέντρο Φιλοξενίας με αρκετό καιρό λειτουργίας άρα οι φιλοξενοούμενοί του δεν βρίσκονται σε μεταβατική κατάσταση.
- Υπάρχει ευκολία πρόσβασης εντός του Κέντρου Φιλοξενίας.
- Υπάρχει διαθεσιμότητα για συμμετοχή των εργαζόμενων και των φιλοξενοούμενων.

Το εν λόγω Κέντρο Φιλοξενίας συστάθηκε με Κοινή Υπουργική Απόφαση το 2015 με στόχο την προσωρινή φιλοξενία ευάλωτων αιτούντων άσυλο και τελεί υπό την αρμοδιότητα της Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΦΕΚ 2065/2015). Η αρχική δυναμικότητά του ήταν για 600 πολίτες τρίτων χωρών αλλά την περίοδο της έρευνας έχει αυξήσει τη δυναμικότητά του σε 2.000 θέσεις.

Για την παρούσα μελέτη η επιλογή του δείγματος έγινε με την μέθοδο της θεωρητικής δειγματοληψίας. Αφορά διαδικασία η οποία, σύμφωνα με τη Mason (2011), αφορά την επιλογή ατόμων ή ρόλων προς μελέτη με κριτήριο τη σχέση τους με τα ερευνητικά ερωτήματα και τις θεωρητικές υποθέσεις που έχουν τεθεί στην ερευνητική διαδικασία. Αυτή η τεχνική στοχεύει στην οικοδόμηση ενός δείγματος, το οποίο εμπεριέχει κριτήρια που χαρακτηρίζουν τους ερευνητικούς στόχους και διευκολύνουν τον ερευνητή στην ανάπτυξη και τον έλεγχο της θεωρίας και της εξήγησης στην οποία στοχεύει.

Το κριτήριο συμμετοχής για τη συγκεκριμένη έρευνα ήταν οι εργαζόμενοι να έχουν άμεση σχέση με τον πληθυσμό της έρευνας, να σχετίζονται με την κάλυψη των αναγκών τους και με τη γενικότερη φροντίδα τους καθώς και να έχουν ασχοληθεί με τις διαδικασίες που είναι υπό διερεύνηση στην παρούσα μελέτη. Είναι απαραίτητο να μπορούν να περιγράψουν επαρκώς την καθημερινότητα του υπό έρευνα πληθυσμού.

Όσον αφορά τον πληθυσμό της έρευνας που δεν είναι εργαζόμενοι, το κριτήριο της συμμετοχής τους στην έρευνα είναι η σχέση τους με τον υπό έρευνα πληθυσμό. Θα πρέπει να ασκούν άτυπα ή και κατόπιν των νόμιμων διαδικασιών, την επιμέλεια των χωρισμένων ανήλικων.

Οι συνεντεύξεις που λήφθηκαν ήταν συνολικά τέσσερις (4). Οι δύο συνεντεύξεις λήφθηκαν από επαγγελματίες του Κέντρου Φιλοξενίας και οι άλλες δύο συνεντεύξεις λήφθηκαν από φροντιστές χωρισμένων ανήλικων.

Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων αναφορικά με το πεδίο έρευνας της παρούσας μελέτης, είναι η ημι-δομημένη συνέντευξη. Προτιμήθηκε η συγκεκριμένη μεθοδολογία διότι το αντικείμενο έρευνας είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο για να μπορεί να εξεταστεί με απλό ερωτηματολόγιο. Η ελεύθερη συνέντευξη επιτρέπει στον ερευνητή να θέσει νέα ερωτήματα ανάλογα με τις απαντήσεις και τη στάση του πληροφορητή, να εμβαθύνει σε αναζήτηση πληροφορίας που αφορά πολιτισμικά χαρακτηριστικά και ζητήματα προστασίας παιδιού με τελικό σκοπό να φέρει νέα ευρήματα στο επιστημονικό πεδίο του αντικειμένου (Ιωσηφίδης, 2003).

Οι άξονες της ημι-δομημένης συνέντευξης προς τους εργαζόμενους της παρούσας μελέτης είναι οι παρακάτω:

1. Ανίχνευση διαφορών ανάμεσα στους ασυνόδευτους και τους χωρισμένους ανήλικους.
2. Ανίχνευση των δημογραφικών χαρακτηριστικών των χωρισμένων ανήλικων που φιλοξενούνται στο Κέντρο Φιλοξενίας έρευνας.
3. Ανίχνευση των δυσκολιών εντοπισμού των χαρακτηριστικών των χωρισμένων ανήλικων.
4. Ανίχνευση των πολιτισμικών επιρροών που σχετίζονται με το φαινόμενο των χωρισμένων ανήλικων στις χώρες καταγωγής τους, αλλά και στο πλαίσιο των μαζικών μεταναστευτικών μετακινήσεων.

5. Ανίχνευση των υπηρεσιών φροντίδας που απολαμβάνουν οι χωρισμένοι ανήλικοι στο Κέντρο Φιλοξενίας της έρευνας.
6. Ανίχνευση της ποιότητας της σχέσης των χωρισμένων ανήλικων με τους φροντιστές τους στην καθημερινότητά τους εντός του Κέντρου Φιλοξενίας.
7. Ανίχνευση του επιπέδου ασφάλειας των χωρισμένων ανήλικων.

Η επικοινωνία για την οργάνωση των συνεντεύξεων έγινε μέσω της διοίκησης της αρμόδιας δημόσιας υπηρεσίας. Υπήρξε προγενέστερη συνεργατική σχέση του ερευνητή με τις εργαζόμενες του πεδίου οπότε ήταν πολύ εύκολη η διασφάλιση της συμμετοχής τους καθώς και η πρόσβαση στο πεδίο έρευνας. Συγκεκριμένα υπήρξε τηλεφωνική επικοινωνία ανάμεσα στον ερευνητή και τη μία συνεντευξιαζόμενη– στο εξής ψυχολόγος Ελένη η οποία ανήκει και στη διοίκηση του Κέντρου Φιλοξενίας για να προγραμματιστεί συνάντηση για τη συνέντευξη. Η συγκεκριμένη συνεντευξιαζόμενη μεσολάβησε και για τον προγραμματισμό της δεύτερης συνέντευξης με τη δεύτερη επαγγελματία- στο εξής κοινωνική λειτουργός Μαίρη η οποία εργάζεται σε Διεθνή Μη Κυβερνητική Οργάνωση που έχει αναλάβει το σκέλος της παιδικής προστασίας στο πεδίο έρευνας.

Οι δύο συνεντευξιαζόμενες είχαν λάβει μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου τον οδηγό συνέντευξης προκειμένου να είναι σε θέση να απαντήσουν στα ερωτήματα κατά τη διεξαγωγή της συνέντευξης. Και οι δύο συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν, κατόπιν συνεννόησης, σε χώρο ουδέτερο (καφετέρια) και σε χρόνους και σημεία που να εξυπηρετεί τις συνεντευξιαζόμενες.

Οι δύο συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με διαφορά μίας εβδομάδας η μία από την άλλη. Και οι δύο ηχογραφήθηκαν κατόπιν συνεννόησης με τις δύο συνεντευξιαζόμενες. Η συνέντευξη με την ψυχολόγο Ελένη διήρκεσε περίπου 2ώρες, ενώ η συνέντευξη με την κοινωνική λειτουργό Μαίρη διήρκεσε 1ώρα και 30λεπτά.

Οι ερωτήσεις όπως φαίνεται και στους άξονες της ημι-δομημένης συνέντευξης ήταν ανοιχτές και δόθηκε η δυνατότητα στις συνεντευξιαζόμενες να αναπτύξουν τις απόψεις τους γύρω από το υπό έρευνα θέμα. Αρκετές φορές προέκυψαν νέα ερωτήματα από τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων. Η προηγούμενη εμπειρία του ερευνητή πάνω στο συγκεκριμένο θέμα βοήθησε αρκετά ούτως ώστε να μη χάνεται χρόνος σε επεξηγήσεις ή σε διασαφήνιση εξειδικευμένων όρων που σχετίζονται με το θέμα.

Εκτός από τις συνεντεύξεις με τους δύο εργαζόμενους έλαβαν χώρα και ημι-δομημένες συνεντεύξεις με δύο φροντιστές χωρισμένων ανήλικων. Οι άξονες αυτών των ημι-δομημένων συνεντεύξεων παρατίθενται παρακάτω:

1. Διερεύνηση της σχέσης του φροντιστή με τον ανήλικο.
2. Διερεύνηση των πολιτισμικών καταβολών των φροντιστών, όπως και του τρόπου της μετακίνησής του μέχρι την Ελλάδα.
3. Διερεύνηση των συνθηκών του χωρισμού των ανήλικων από τις οικογένειές τους.
4. Ανίχνευση των διαδικασιών του συστήματος ως προς την απόδοση της επιμέλειας του χωρισμένου ανήλικου προς το φροντιστή.

5. Διερεύνηση των συνθηκών της καθημερινής διαβίωσης των φροντιστών και των χωρισμένων ανήλικων στο Κέντρο Φιλοξενίας της έρευνας.
6. Ανίχνευση των υποχρεώσεων που περιλαμβάνει η φροντίδα των χωρισμένων ανήλικων μέσα από τη ματιά των φροντιστών;
7. Διερεύνηση των μελλοντικών στόχων των φροντιστών και των ανήλικων που φροντίζουν.

Η επικοινωνία για την οργάνωση των συνεντεύξεων έγινε μέσω της ψυχολόγου Ελένης, η οποία εκτός από ψυχολόγος με εμπειρία πρώτης γραμμής, ανήκει και στη διοίκηση της αρμόδιας δημόσιας υπηρεσίας του υπό έρευνα Κέντρου Φιλοξενίας. Η ψυχολόγος Ελένη με το ρόλο της αναπληρώτρια διοικήτριας του Κέντρου Φιλοξενίας επικοινωνήσε με τη Μη Κυβερνητική Οργάνωση που έχει αναλάβει την υπηρεσία της παιδικής προστασίας του Κέντρου και ο εκπρόσωπος της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης προγραμματίσε συναντήσεις με δύο φροντιστές χωρισμένων ανήλικων. Όλες οι συνεννοήσεις έγιναν τηλεφωνικά και όλοι οι σχετιζόμενοι επέδειξαν συνεργατική συμπεριφορά.

Οι δύο συνεντεύξεις με τους φροντιστές πραγματοποιήθηκαν, κατόπιν συνεννοήσεως, σε χώρο εντός του Κέντρου Φιλοξενίας. Συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκε οικίσκος που συνήθως χρησιμοποιείται για συνεδρίες σε ωφελούμενους ενός προγράμματος ένταξης που λειτουργεί υπό την ευθύνη του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης. Κατά την πρώτη συνεδρία στον οικίσκο δεν διενεργούνταν κάποια δραστηριότητα οπότε χρησιμοποιήθηκε ένας μικρός χώρος του οικίσκου. Ο χώρος είχε πόρτα και μπορούσε να προσφέρει ιδιωτικότητα. Κατά τη δεύτερη συνέντευξη στο μεγάλο χώρο του οικίσκου είχε ξεκινήσει συνεδρία με τους ωφελούμενους του προγράμματος ένταξης, ωστόσο αυτό δεν δημιούργησε κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα καθώς οι δύο χώροι απομονώνονταν μεταξύ τους. Οι δύο συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν κατόπιν συνεννοήσεως με τις δύο συνεντευξιζόμενες. Πριν ξεκινήσουν οι συνεντεύξεις, υπήρξε σαφής διατύπωση εκ μέρους του ερευνητή ότι η συμμετοχή τους είναι ανώνυμη, έχουν την δυνατότητα να αποσύρουν την συμμετοχή τους οποιαδήποτε στιγμή της συνέντευξης ή αργότερα εάν το επιθυμούσαν και ότι η ηχογράφηση γίνεται μόνο για τη διευκόλυνση του ερευνητή. Ο λόγος που έγινε τόσο εκτενής αναφορά ως προς τα δεδομένα ήταν για να γνωρίζουν οι συνεντευξιζόμενες σε τι ακριβώς συμμετέχουν και ιδίως να γνωρίζουν ότι δε σχετίζεται η συνέντευξη με την αίτησή τους για διεθνή προστασία.

Οι δύο συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν την ίδια ημέρα με διαφορά μίας ώρας η μία από την άλλη αλλά με διαφορά αρκετών μηνών από τις συνεντεύξεις με τις επαγγελματίες. Η συνέντευξη με την πρώτη φροντίστρια–συνεντευξιζόμενη, διήρκεσε περίπου μία ώρα, ενώ η συνέντευξη με τη δεύτερη φροντίστρια- συνεντευξιζόμενη, διήρκεσε σαράντα πέντε λεπτά.

Οι ερωτήσεις όπως και με τις ερωτήσεις που απευθύνονταν στους επαγγελματίες ήταν ανοιχτές και δόθηκε η δυνατότητα στις δύο συνεντευξιζόμενες να περιγράψουν με αρκετές λεπτομέρειες τα βιώματά τους σε σχέση με το από το υπό έρευνα θέμα.

Οι δύο διερμηνείς για τις συνεντεύξεις παραχωρήθηκαν από τη Μη Κυβερνητική Οργάνωση που προγραμματίσε τις συναντήσεις για τις συνεντεύξεις και από το Διεθνή Οργανισμό

Μετανάστευσης. Ο πρώτος διερμηνέας υπήρξε επωφελούμενος, ως ασυνόδευτος ανήλικος, σε πρόγραμμα που είχε απασχοληθεί ο ερευνητής ως κοινωνικός λειτουργός το 2006-2007.

2. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ/ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ

2.1 Περιορισμοί της έρευνας

Η βασική δυσκολία σχετίζεται με την έλλειψη επαρκούς βιβλιογραφίας για τον πληθυσμό της έρευνας. Η διεθνής βιβλιογραφία συγγείει πάντα τους χωρισμένους ανήλικους με τους ασυνόδευτους ανήλικους ενώ η βιβλιογραφία στην Ελλάδα αγνοεί εντελώς το συγκεκριμένο πληθυσμό. Η πρώτη φορά που χρησιμοποιείται στο πεδίο ευρέως ο όρος «χωρισμένοι ανήλικοι» είναι το 2015 από τους διεθνείς εμπειρογνώμονες που ήρθαν στην Ελλάδα να συνδράμουν για τη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης. Στη συνέχεια προσδιορίζεται για πρώτη φορά ο όρος με το Νόμο 4375/2016 ενώ υπάρχει εκτενέστερη αναφορά στο Νόμο 4540/2018 που αποτελεί την ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής οδηγίας 33/2013.

Η δεύτερη δυσκολία σχετίζεται με την προηγούμενη επαγγελματική σχέση του ερευνητή με τις δύο πρώτες συνεντευξαζόμενες που ήταν και εργαζόμενες στο Κέντρο Φιλοξενίας. Προκειμένου να υπάρξει ειλικρίνεια στην πληροφορία, ήταν σημαντικό να διευκρινιστεί στις συνεντευξαζόμενες ότι σκοπός της συνέντευξης είναι μόνο η συγκεκριμένη έρευνα και ότι σε καμία περίπτωση δεν κρίνεται το πεδίο εργασίας ή η απόδοση των επαγγελματιών. Αυτό από μόνο του δεν θα αποτελούσε δικλείδα ασφαλείας για την ειλικρινή συμμετοχή των δύο επαγγελματιών, εάν η προηγούμενη συνεργατική εμπειρία του ερευνητή με τις συνεντευξαζόμενες δεν ήταν μια ειλικρινής συνεργασία που εμπεριείχε εμπιστοσύνη.

Οι δύο πρώτες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σκόπιμα σε καφετέριες που υποδείχθηκαν από τις συνεντευξαζόμενες. Το σκεπτικό ήταν να πρόκειται για χώρο στον οποίο οι συνεντευξαζόμενες νιώθουν ασφάλεια και γι' αυτό τον επιλέγουν. Κατά τη δεύτερη συνέντευξη ωστόσο υπήρχε αρκετός θόρυβος στην καφετέρια που διεξήχθη η συνέντευξη με αποτέλεσμα να είναι αρκετά δύσκολη η απομαγνητοφώνησή της στη συνέχεια.

Ως προς τον προγραμματισμό των συναντήσεων υπήρξε μόνο μία επιπλοκή. Οι συναντήσεις με τις συνεντευξαζόμενες που αποτελούν και φροντίστριες χωρισμένων ανήλικων έλαβαν χώρα εντός του Κέντρου Φιλοξενίας. Όταν προγραμματίστηκε ωστόσο η πρώτη συνάντηση, την επόμενη ημέρα ακυρώθηκε και μεταφέρθηκε για λίγες ημέρες αργότερα εξαιτίας ταραχών που παρουσιάστηκαν στο Κέντρο Φιλοξενίας. Συγκεκριμένα είχαν προσέλθει έξω από το Κέντρο Φιλοξενίας πολίτες τρίτων χωρών χωρίς στέγη και διεκδικούσαν να φιλοξενηθούν στο εν λόγω Κέντρο Φιλοξενίας. Η έκρυθμη κατάσταση προέκυψε όταν η διοίκηση του Κέντρου απάντησε αρνητικά στο αίτημά τους λόγω έλλειψης διαθέσιμου χώρου. Την ημέρα που πραγματοποιήθηκαν τελικά οι συνεντεύξεις, η διοίκηση του Κέντρου ασχολούνταν με την επισκευή οικίσκων προκειμένου να μπορέσει τελικά να φιλοξενήσει τους παραπάνω πολίτες τρίτων χωρών.

Οι συνεντεύξεις με τους φροντιστές των χωρισμένων ανήλικων πραγματοποιήθηκαν με τη βοήθεια διερμηνέων και η συνεννόηση σε αρκετά σημεία υπήρξε προβληματική. Ιδίως στην πρώτη συνέντευξη με την συνεντευξαζόμενη από το Πακιστάν, χρειάστηκε αρκετές φορές να ακολουθήσουν διευκρινιστικές ερωτήσεις, καθώς η επικοινωνία ήταν αρκετά δύσκολη. Σε

κάποιες περιπτώσεις δυσκολευόταν και ο διερμηνέας, ο οποίος διερμήνευε σε δύο γλώσσες, (Ελληνικά και Ουρντού) από τις οποίες καμία δεν ήταν η μητρική του.

Παρόλο που οι 4 συνεντεύξεις μπορούν να δώσουν το στίγμα των χωρισμένων ανήλικων, ωστόσο το δείγμα ήταν μικρό για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Ο μικρός αριθμός των συνεντεύξεων ήταν ένας από τους περιορισμούς της έρευνας καθώς οι επαγγελματίες του Κέντρου Φιλοξενίας που απασχολούνται με την ομάδα στόχου είναι μόνο δύο και συμμετέχουν και οι δύο στην έρευνα. Όσον αφορά τους φροντιστές των χωρισμένων ανήλικων ήταν συνολικά 15 αλλά μόνο οι δύο έδειξαν προθυμία να συμμετέχουν στην έρευνα. επίσης, η δυσκολία στην επικοινωνία με τη χρήση των διερμηνέων δεν επέτρεψε μεγάλη εμβάθυνση.

Κατά τη διενέργεια της συνέντευξης με την πρώτη φροντίστρια είχε μαζί της και τα δύο μικρά παιδιά της. Συγκεκριμένα είχε μαζί της το βρέφος της που είχε γεννήσει λίγους μήνες πριν και ένα μικρό αγόρι. Παρόλο που δεν προέκυψε κάποιο πρόβλημα κατά τη διεξαγωγή της συνέντευξης, αυτός ο παράγοντας ωστόσο ήταν καθοριστικός για να μην πάρει πολύ χρόνο η συνέντευξη. Το βρέφος κοιμόταν σε όλη τη διάρκεια της συνέντευξης, ενώ το μικρό αγόρι ζωγράφιζε με υλικά που του είχαν παρασχεθεί από τους εργαζόμενους στο Κέντρο Φιλοξενίας. Δεν υπήρχε φυσικά η επιλογή να μην βρίσκονται τα παιδιά μέσα στη συνέντευξη ούτε και ζητήθηκε κάτι τέτοιο από τη συνεντευξιαζόμενη.

2.2 Ηθικά διλήμματα

Όπως αναφέρει η Θ. Καλλινικάκη (2010) «Η έννοια της «ηθικής» στην έρευνα αναφέρεται σε ένα σύστημα κανόνων συμπεριφοράς, που περιλαμβάνει την ορθότητα, την καταλληλότητα και την επάρκεια-αρτιότητα, ιδιότητες που πρέπει να χαρακτηρίζουν τις πράξεις και τις ενέργειες του ερευνητή. Σε αυτές θα πρέπει να προστεθεί και εγγενής καλοσύνη του ερευνητή, η οποία αναμένεται να εμπνέει τις πεποιθήσεις και τους στόχους του. Στη βάση των κανόνων της ηθικής διαμορφώνεται η δεοντολογία ρυθμίζοντας την ηθική διάσταση, «το δέον», εν προκειμένω τους ενδεδειγμένους τρόπους και τις επιτρεπόμενες μεθόδους άσκησης του έργου του ερευνητή. Η δέσμευση στην άρτια από δεοντολογικής απόψεως διεξαγωγή της έρευνας είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τους μελετητές που μελετούν ανθρώπινες υπάρξεις, οι οποίες βρίσκονται σε θέσεις κατώτερες ή εξάρτησης».

Στην παρούσα μελέτη το βασικό ηθικό δίλημμα σχετιζόταν με τον προφίλ του πληθυσμού που θα συμμετείχε στις συνεντεύξεις. Η απόφαση για το, αν θα συμμετείχαν οι επαγγελματίες του πεδίου στην έρευνα ήταν εύκολη από την πλευρά του ερευνητή. Οι επαγγελματίες του πεδίου αποτελούν την κύρια πηγή πληροφόρησης για τους χωρισμένους ανήλικους. Οι ίδιοι οι επαγγελματίες, αφού πληροφορήθηκαν για τους σκοπούς, τη διαδικασία και όλες τις υπόλοιπες λεπτομέρειες σχετικά με την έρευνα και την συμμετοχή τους, έδωσαν την συναίνεσή τους για την προσωπική τους συμμετοχή. Το κίνητρο για τη θετική τους απόκριση σχετιζόταν πιθανόν και με την πρότερη καλή συνεργασία με τον ερευνητή αλλά και με το διαφέρον τους για το υπό έρευνα θέμα.

Η απόφαση όμως για το κατά πόσο θα συμμετέχουν φροντιστές ή και χωρισμένοι ανήλικοι στην έρευνα δεν ήταν εύκολη.

- Η συμμετοχή πολιτών τρίτων χωρών σε συνεντεύξεις δεν είναι πάντα καλή ιδέα. Ένας πολίτης τρίτης χώρας όταν εισέρχεται στη χώρα είναι υποχρεωμένος να δώσει ένα σύντομο ιστορικό στις αρχές τις πρώτης καταγραφής, στις αρχές του Υπουργείου Υγείας που καταγράφουν την κατάσταση της υγείας τους, στην Υπηρεσία Ασύλου κατά την υποβολή της αίτησης για διεθνή προστασία, στο προσωπικό του Κέντρου Φιλοξενίας που θα φιλοξενηθεί και τέλος στο προσωπικό κάποιου Διεθνούς Οργανισμού ή Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης που μπορεί να ασχοληθούν με την κάλυψη κάποιας ανάγκης του. Για ένα άτομο που έχει βιώσει τουλάχιστον το τραύμα της βίαιης μετακίνησης είναι πολύ ψυχοφθόρο να ανακαλεί και να περιγράφει συνέχεια τις ίδιες εμπειρίες.
- Επίσης, κατά τη λήψη ενός κοινωνικού ιστορικού μπορεί να προκύψουν ζητήματα πιο πολύπλοκα για το πεδίο γνώσης του ερευνητή. Για παράδειγμα στην περιγραφή του ταξιδιού του, ο πολίτης τρίτης χώρας μπορεί να ξεσπάσει σε κλάματα. Εάν ο ερευνητής δεν έχει πρότερη γνώση και εμπειρία στο πώς να διαχειριστεί μία τέτοια μικρή κρίση, μπορεί να βλάψει τον συνεντευξιζόμενο. Ακόμα και η αμηχανία μπορεί να είναι βλαβερή για έναν τραυματισμένο ψυχολογικά άνθρωπο.
- Τέλος, είναι εξαιρετικά δύσκολο για έναν πολίτη τρίτης χώρας να διαχωρίσει το ρόλο του καθενός με τον οποίο συνομιλεί. Θεωρεί ότι όλοι ανήκουν στο ίδιο σύστημα

οπότε μπορεί να παρουσιάσει αιτήματα που δεν έχουν καμία σχέση με το πεδίο αυτού με τον οποίο συνομιλεί.

Τελικά, η συμμετοχή των φροντιστών κρίθηκε ως σημαντική για το πεδίο της έρευνας παρά όλα τα παραπάνω ρίσκα. Ο τρόπος που αποφεύχθηκαν τα παραπάνω ρίσκα ήταν ο εξής:

- Αποφυγή ερωτήσεων που δεν είχαν συνάφεια με το θέμα της έρευνας.
- Αποφυγή ερωτήσεων που δημιουργούσαν αμηχανία στους πληροφορητές. Για παράδειγμα η φροντίστρια από το Πακιστάν απέφευγε να αναφερθεί στον πατέρα των παιδιών της. Δεν πιέστηκε από τον ερευνητή για να το κάνει έτσι κι αλλιώς.
- Διασαφήνιση του ρόλου του ερευνητή και της έρευνας και τακτική υπενθύμισή αυτού του ρόλου για να αποφευχθούν οι λανθασμένες εντυπώσεις.
- Η διεξαγωγή συνέντευξης με χωρισμένους ανήλικους αποφεύχθηκε εξ αρχής γιατί λόγω της ανηλικότητας η συναίνεση σε μια τέτοια έρευνα θα έπρεπε να δοθεί αρχικά από τον εισαγγελέα ή τον φροντιστή του ανήλικου και κατόπιν από τον ίδιο τον ανήλικο, κάτι που ειδικά στην περίπτωση της εμπλοκής των εισαγγελικών αρχών θα ήταν αρκετά χρονοβόρο. Άλλωστε, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι ο πληθυσμός των χωρισμένων ανήλικων μπορεί να είναι πολύ μικρής ηλικίας ακόμη και κάτω των 10 ετών προκύπτουν σοβαρά ηθικά διλήμματα για το, αν οι ανήλικοι θα μπορούσαν να συμμετέχουν σε μία τέτοια έρευνα. Επίσης, η συμμετοχή ανηλίκων σε έρευνες απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, διαφορετική προσέγγιση και πολύ περισσότερο διαθέσιμο χρόνο. Συγκεκριμένα, ο ερευνητής θα χρειαζόταν να περάσει πολύ χρόνο με τα ανήλικα προκειμένου να τον εμπιστευτούν και θα έπρεπε να χρησιμοποιήσει τελείως διαφορετικές πρακτικές συμμετοχής, όπως το παιχνίδι και ψυχαγωγικές δραστηριότητες.

2.3 Χρονοδιάγραμμα

Χρόνος	Ιανουάριος – Ιούνιος 2019	Ιούλιος – Νοέμβριος 2019	Δεκέμβριος 2019 – Ιανουάριος 2020
Βιβλιογραφική ανασκόπηση	√		
Συγγραφή θεωρητικού μέρους		√	
Διεξαγωγή έρευνας πρώτου μέρους (επαγγελματίες πεδίου)	√		
Διεξαγωγή έρευνας δεύτερου μέρους (φροντιστές ανήλικων)		√	
Αποτελέσματα έρευνας			√

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας δομημένα σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα και σύμφωνα με τις απαντήσεις που έδωσαν οι πληροφορήτριες κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Οι συνεντευξιζόμενες-πληροφορήτριες ήταν συνολικά 4 από τις οποίες οι δύο ήταν επαγγελματίες πεδίου στο Κέντρο Φιλοξενίας της έρευνας, ενώ οι άλλες δύο ήταν φροντίστριες χωρισμένων ανήλικων. Για τους επαγγελματίες που συμμετέχουν στις συνεντεύξεις αλλά και τους φροντιστές, χρησιμοποιούνται ψευδώνυμα.

Οι συνεντευξιζόμενες – επαγγελματίες πεδίου:

Πρώτη συνεντευξιζόμενη επαγγελματίας: Ψυχολόγος– συντονίστρια της κοινωνικής υπηρεσίας του Κέντρου Φιλοξενίας έρευνας. Είναι εργαζόμενη της Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης -φορέας στον οποίο υπάγεται το Κέντρο Φιλοξενίας της έρευνας. Το πεδίο εργασίας της είναι κάθε ζήτημα ψυχοκοινωνικής φύσης που μπορεί να προκύψει σε οποιονδήποτε φιλοξενούμενο του Κέντρου Φιλοξενίας της έρευνας.

Δεύτερη συνεντευξιζόμενη επαγγελματίας: Κοινωνική λειτουργός – υπεύθυνη για θέματα παιδικής προστασίας εκ μέρους της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης που δραστηριοποιείται εντός του Κέντρου Φιλοξενίας και έχει αναλάβει να καλύψει τις υπηρεσίες παιδικής προστασίας εντός του Κέντρου Φιλοξενίας.

Οι δύο συνεντευξιζόμενες που εργάζονται στο Κέντρο Φιλοξενίας έχουν άμεση σχέση στην εργασιακή τους καθημερινότητα με τον πληθυσμό της έρευνας. Είναι μάλιστα και οι μόνες επαγγελματίες που έχουν τριβή με τον πληθυσμό των χωρισμένων ανήλικων. Όταν προκύψει οποιοδήποτε ζήτημα αναφορικά με το συγκεκριμένο πληθυσμό θα πρέπει να αντιμετωπιστεί από τις δύο πληροφορήτριες της έρευνας.

Η σχέση της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης με την αρμόδια δημόσια υπηρεσία που ασκεί τη διοίκηση στο Κέντρο Φιλοξενίας, δεν προσδιορίζεται νομικά. Το ίδιο ισχύει και για τις ευθύνες που αναλαμβάνει η Μη Κυβερνητική Οργάνωση στην καθημερινή της παρουσία εντός του Κέντρου Φιλοξενίας. Η συμφωνία δηλαδή που υπάρχει ανάμεσα στην Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης και τους άλλους φορείς που παρέχουν υπηρεσίες εντός του Κέντρου Φιλοξενίας είναι άτυπη.

Οι δύο πληροφορήτριες έχουν μεταξύ τους ιεραρχική σχέση αλλά όχι με διοικητική ιεραρχία, καθώς εργάζονται σε διαφορετικούς φορείς. Η ιεραρχική σχέση προκύπτει από το γεγονός ότι η ΜΚΟ στην οποία εργάζεται η Κοινωνική Λειτουργός υπάγεται στη διοίκηση του Κέντρου Φιλοξενίας, όπως και οποιοσδήποτε άλλος φορέας δραστηριοποιείται εντός του Κέντρου Φιλοξενίας.

Η ψυχολόγος Ελένη είναι δημόσια υπάλληλος και διαθέτει επαγγελματική εμπειρία στο πεδίο του προσφυγικού και στο πεδίο της παιδικής προστασίας για αρκετά χρόνια. Η κοινωνική λειτουργός Μαίρη εργάζεται στο συγκεκριμένο αντικείμενο τα τελευταία δύο χρόνια. Υπάρχει καθημερινή συνεργασία μεταξύ των δύο καθώς και αλληλοϋποστήριξη προς την καλύτερη διαχείριση της παιδικής προστασίας στο Κέντρο Φιλοξενίας. Το γεγονός ότι

άλλος είναι ο χρηματοδότης και άλλος ορίζει το σχέδιο της διαχείρισης δε φαίνεται να επηρεάζει τη σχέση των δύο επαγγελματιών καθώς και το διαχωρισμό των ρόλων τους.

Συγκεκριμένα, η χρηματοδότηση της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης προέρχεται από έκτακτη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η αίτηση της χρηματοδότησης δηλαδή αξιολογείται απευθείας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή οπότε η μόνη επίσημη δέσμευση της ΜΚΟ ως προς τις υποχρεώσεις της, επαφίεται απέναντι στο χρηματοδότη της – Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Οι μαρτυρίες και των δύο συνεντευξιαζόμενων συμπίπτουν παρόλο που η ψυχολόγος Ελένη παραθέτει μια πιο ευρεία περιγραφή του προσφυγικού ζητήματος και του ζητήματος των χωρισμένων ανήλικων κατ' επέκταση. Η Ελένη λόγω της προηγούμενης εμπειρίας της συνδέει το ζήτημα των χωρισμένων ανήλικων με το ευρύτερο ζήτημα και της μετανάστευσης αλλά και της παιδικής προστασίας στην Ελλάδα.

Συνεντευξιαζόμενες–Φροντίστριες:

Συνεντευξιαζόμενη φροντίστρια: Γυναίκα από το Πακιστάν που φαινόταν να είναι κάτω των 30 ετών. Κατά τη συνέντευξη απέφυγα να ρωτήσω την συνεντευξιαζόμενη την ηλικία της, γιατί έχοντας δουλέψει αρκετά χρόνια με γυναίκες Πακιστανικής καταγωγής ήξερα ότι μπορεί να νιώσει προσβεβλημένη από την ερώτησή μου, ειδικά αφού μια τέτοια ερώτηση θα γινόταν από εμένα ως άντρα προς μια γυναίκα. Η συνεντευξιαζόμενη ήταν επίσης μητέρα δύο παιδιών και θεία ενός χωρισμένου ανήλικου 13 ετών. Ήρθε στην Ελλάδα πριν 4 χρόνια. Ξεκίνησε από το Πακιστάν και πέρασε από το Ιράν και την Τουρκία προτού φτάσει στην Ελλάδα. Το ταξίδι διήρκεσε περίπου τρεις μήνες. Μαζί της στο ταξίδι ήταν και η μία από τις τρεις αδερφές της με την οποία, διαχωρίστηκαν στην Τουρκία. Μετά την Τουρκία η συνεντευξιαζόμενη παρέμεινε στην Ελλάδα ενώ η αδερφή της πήγε στην Ιταλία.

Μετά από ένα χρόνο που παρέμεινε η συνεντευξιαζόμενη στην Ελλάδα σε Κέντρο Φιλοξενίας, ήρθαν στη χώρα ασυνόδευτα 5 ανήλικα παιδιά τα οποία ήταν ανίψια της. Η συνεντευξιαζόμενη δεν ανέλαβε την επιμέλειά τους αλλά ζούσαν μαζί της και εκείνη τα φρόντιζε στην καθημερινότητά τους. Όταν η συνεντευξιαζόμενη ρωτήθηκε, γιατί δεν έχει την επιμέλεια των χωρισμένων ανήλικων, απάντησε ότι οι επαγγελματίες του Κέντρου Φιλοξενίας που έμενε το πρώτο καιρό την απέτρεψαν να πάρει την επιμέλεια των ανιψιών της, συγκεκριμένα είπε:

όταν ήρθαν τα παιδιά στην Ελλάδα με συμβούλευσαν από το προηγούμενο Κέντρο Φιλοξενίας που έμενα ότι δεν μπορείς να αναλάβεις εσύ όλα τα παιδιά, γιατί δεν θα μπορείς να τα φροντίζεις. Μετά με βοήθησαν με παροχές για να τα φροντίζω. Δε διευκρινίζει η φροντίστρια, εάν η ίδια ήθελε την επιμέλεια όλων των χωρισμένων ανήλικων (Salma 30 ετών από το Πακιστάν).

Από τα 5 χωρισμένα ανήλικα τα 4 ήταν κορίτσια και το ένα αγόρι. Τα 4 ανήλικα κορίτσια ήταν παιδιά της αδερφής της που πριν ένα χρόνο είχαν ταξιδέψει μαζί και εκείνη συνέχισε προς

την Ιταλία, ενώ το ανήλικο αγόρι ήταν παιδί της μίας από τις άλλες δύο αδερφές της που παραμένουν στο Πακιστάν. Τα 4 ανήλικα κορίτσια επανενώθηκαν πρόσφατα με τη μητέρα τους στην Ιταλία μέσω της διαδικασίας της οικογενειακής επανένωσης του Κανονισμού Δουβλίνου. Το αγόρι επίσης αιτήθηκε οικογενειακή επανένωση με τη θεία του στην Ιταλία η οποία έχει εγκριθεί και αναμένεται και η μετακίνηση του παιδιού προς την Ιταλία μέσα στο επόμενο διάστημα. Η αδερφή της που βρίσκεται τώρα στην Ιταλία έχει πάρει το καθεστώς του πρόσφυγα και μάλιστα έχει επισκεφτεί και την Ελλάδα κάποιες φορές προκειμένου να δει τα παιδιά και την αδερφή της.

Έτσι, παρατηρείται η μετακίνηση 5 ανήλικων από την Ελλάδα προς την Ιταλία σε διαφορετικές ομάδες από τη μητέρα και τη θεία τους. Σε πρώτη φάση μετακινούνται οι δύο ενήλικες αδερφές προς Ευρωπαϊκές χώρες. Σε δεύτερη φάση μετακινούνται 5 ανήλικα παιδιά, τα οποία παραμένουν αρχικά στην Ελλάδα με τη θεία τους και στη συνέχεια μετακινούνται νόμιμα προς την Ιταλία σε δύο διαφορετικές μετακινήσεις (η μία δεν είχε ολοκληρωθεί κατά τη συνέντευξη, αλλά είχε ήδη δρομολογηθεί). επίσης, η μία αδερφή αιτήθηκε άσυλο στην Ελλάδα και η αίτησή της απορρίφθηκε.

Συνοψίζοντας τα κεντρικά σημεία της ιστορίας της συνεντευξιαζόμενης από το Πακιστάν, έχει σημασία να εστιάσουμε στο γεγονός ότι η οικογένεια της συνεντευξιαζόμενης δεν είχε αρκετά χρήματα ούτως ώστε να μπορέσουν να ταξιδέψουν όλοι μαζί προς τη χώρα προορισμού. Επιλέγουν τη διάσπαση ανάλογα με τους πόρους που διαθέτουν την κάθε χρονική στιγμή και διαμορφώνουν ένα μικρό μεταναστευτικό σχέδιο που περιλαμβάνει διαφορετικές ομάδες μετακίνησης. Επίσης, ένα πολιτισμικό στοιχείο που είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην ιστορία των χωρισμένων ανήλικων είναι ότι η εκτεταμένη οικογένεια είναι πολιτισμικά αποδεκτή. Αυτό επιτρέπει στους γονείς ενός ανήλικου να εμπιστεύονται τα παιδιά τους σε άλλα μέλη της ευρύτερης οικογένειας. Στη συνέχεια, στην περίπτωση των παραπάνω χωρισμένων ανήλικων παρατηρούμε μετακίνηση και κοριτσιών αντίθετα με τις περιπτώσεις των ασυνόδευτων ανήλικων, που είναι αρκετά σπάνιο. Η συνεντευξιαζόμενη Salma δεν αιτήθηκε οικογενειακής επανένωσης με την αδερφή της στην Ιταλία, γιατί θα ήταν αδύνατον στη συνέχεια να αποτελέσει σταθμό για τα 5 χωρισμένα ανήλικα που πρόκειται να ακολουθήσουν. Τέλος, η συνεντευξιαζόμενη δεν αναλαμβάνει την επιμέλεια των χωρισμένων ανήλικων καθώς αυτόθα σήμαινε τον εγκλωβισμό τους στην Ελλάδα.

Ο αρχικός στόχος του ταξιδιού για το σύνολο των μελών της οικογένειας της συνεντευξιαζόμενης, ήταν η Ιταλία. Η Ελλάδα αποτελεί μόνο έναν ενδιάμεσο σταθμό. Οι δύο αδερφές χωρίζονται στην Τουρκία, καθώς οι πόροι που έπρεπε να καταβάλλουν στο διακινητή δεν ήταν αρκετοί. Η συνεντευξιαζόμενη δεν επιδιώκει να επανενωθεί με την αδερφή της στην Ιταλία αλλά αντιθέτως αιτείται άσυλο στην Ελλάδα, διότι αναμένεται να αποτελέσει σταθμό για 5 ανήλικα που έρχονται στην Ελλάδα ένα χρόνο μετά την άφιξή της. Η συνεντευξιαζόμενη δεν αναλαμβάνει και νομικά την επιμέλεια όλων αυτών των παιδιών καθώς έτσι θα εξασθénιζε το αίτημα για την οικογενειακή επανένωση με τη μητέρα και θεία στην Ιταλία. Ο δυνατότερος παράγοντας για να εγκριθεί η οικογενειακή επανένωση στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η έλλειψη επιτρόπου και η βούληση της αδερφής στην Ιταλία να αναλάβει την επιτροπεία όλων των παιδιών. Όσο δηλαδή νομικά τα ανήλικα

παρουσιάζονται στην Ελλάδα ως απροστάτευτα, η έγκριση της επανένωσης στην Ιταλία με ενήλικο που θα αναλάβει την επιμέλειά τους είναι σχεδόν εξασφαλισμένη.

Η δεύτερη συνεντευξιαζόμενη ήταν μια γυναίκα από το Κουβέιτ. Έχει τρία χωρισμένα ανήλικα υπό την επιμέλειά της. Πρόκειται για αδέρφια του συζύγου της 16, 15 και 14^{ων} ετών. Βρίσκεται στην Ελλάδα 7-8 μήνες. Τα χωρισμένα ανήλικα είναι όλα αγόρια. Ο σύζυγος βρίσκεται στην Αγγλία. Η φροντίστρια με τους κουνιάδους της βρίσκονται στη διαδικασία της οικογενειακής επανένωσης με το σύζυγο στην Αγγλία, η οποία έχει εγκριθεί. Οι γονείς των χωρισμένων παιδιών βρίσκονται στο Κουβέιτ. Το ταξίδι κράτησε 7 ημέρες από το Κουβέιτ μέχρι την Ελλάδα μέσω Τουρκίας. Ταξίδεψε εκείνη, ο ένας γιος της και οι τρεις κουνιάδοι της που είναι ταυτόχρονα και ανήλικα αγόρια. Πέρα από τους τρεις χωρισμένους ανήλικους λοιπόν έχει μαζί της και το δικό της παιδί το οποίο είναι 15 ετών. Ο σύζυγος είχε φύγει από το Κουβέιτ από το 2015. Η συνεντευξιαζόμενη έχει και νομικά την επιμέλεια των ανήλικων κουνιάδων της. Στην ερώτηση, εάν τη δυσκολεύει η φροντίδα των ανήλικων αναφέρει ότι δεν τη δυσκολεύει ίσα-ίσα που τη βοηθούν κιόλας στην καθημερινότητα. Παρόλο που δεν αναφέρει ρητά το είδος της βοήθειας που της παρέχουν οι κουνιάδοι της, εννοεί βοήθειες με τις καθημερινές ανάγκες στο νοικοκυριό και γενικά στη διαβίωσή τους.

Στην ερώτηση πως είναι οι παροχές του Κέντρου Φιλοξενίας απαντάει ότι είναι επαρκείς και οι άνθρωποι που τους βοηθούν κάνουν ότι μπορούν. Ο σύζυγος έφυγε από το Κουβέιτ, καθώς συμμετείχε σε αντικαθεστωτικές πορείες και οι αρχές τον δίωκαν. Ο σύζυγος έχει αναγνωριστεί με το καθεστώς του πρόσφυγα στην Αγγλία. Η συνεντευξιαζόμενη έχει αιτηθεί οικογενειακή επανένωση με το σύζυγό της στην Αγγλία όπως και οι τρεις ανήλικοι που φροντίζει. Το αίτημα για την οικογενειακή επανένωση έχει εγκριθεί και μάλιστα έχει δρομολογηθεί ακόμα και η μετακίνησή τους.

Η συνεντευξιαζόμενη αναφέρει ότι στο Κουβέιτ δεν είχε πρόσβαση σε υπηρεσίες και αναφέρει ως παράδειγμα τα νοσοκομεία και τα σχολεία. Στην ερώτηση, εάν έχει υπηκοότητα Κουβέιτ απαντάει αρνητικά. Αυτοπροσδιορίζεται ως Μπιντούν και η διερμηνέας ενημερώνει ότι η λέξη στα αραβικά σημαίνει χωρίς υπηκοότητα. Αναφέρει ότι πρόκειται για αραβική μειονότητα. Ισχυρίζεται ότι οι Μπιντούν δεν αναγνωρίζονται ως ισότιμοι πολίτες στο Κουβέιτ. Η βιβλιογραφία επιβεβαιώνει την ύπαρξη της συγκεκριμένης μειονότητας στο Κουβέιτ καθώς και σε άλλες αραβικές χώρες (European Network on Statelessness, 2019). Οι Μπιντούν είναι φυλή με νομαδικές καταβολές η οποία όταν το 1961 το Κουβέιτ απέκτησε ανεξαρτησία και καθιέρωσε διαδικασία ιθαγένειας, δεν επεδίωξε να ενταχθεί στο γραφειοκρατικό σύστημα και έκτοτε οι Μπιντούν παραμένουν ανιθαγενείς.

Η διαδικασία για την ανάληψη της επιμέλειας των κουνιάδων από τη φροντίστρια έγινε στο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης της Σάμου. Στην ερώτηση ποια ήταν ακριβώς η διαδικασία για την ανάληψη της επιμέλειας απάντησε:

«Ασχολήθηκε η διοίκηση του Κέντρου και δεν ξέρω ακριβώς τη διαδικασία. Με ρώτησαν εάν θέλω να αναλάβω την επιμέλεια, μου ζήτησαν να υπογράψω κάποια χαρτιά και κράτησε περίπου ένα μήνα μέχρι να έρθει το χαρτί από τον εισαγγελέα (Layla από το Κουβέιτ). Ο

σύζυγός της (αδερφός των ανήλικων) επίσης ταξίδεψε στη Σάμο για να δώσει τη συγκατάθεσή του ως προς την επίδοση της επιμέλειας.»

Ανάλυση αποτελεσμάτων σύμφωνα με τη δομή των ερευνητικών ερωτημάτων:

1. Με ποιόν τρόπο προσδιορίζεται το στάτους των ανήλικων σε ασυνόδευτους και χωρισμένους;

Συνεντευξιαζόμενες-επαγγελματίες πεδίου.

Ός προς τα χαρακτηριστικά των χωρισμένων ανήλικων και οι δύο συνεντευξιαζόμενες επιβεβαίωσαν ότι οι χωρισμένοι ανήλικοι μπορούν να ανήκουν και στα δύο φύλα, ενώ αντίθετα όλα τα ασυνόδευτα παιδιά που φιλοξενούνται στο Κέντρο Φιλοξενίας είναι αγόρια. Επίσης, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των ασυνόδευτων ανήλικων του κέντρου φιλοξενίας είναι άνω των 15 ετών, οι χωρισμένοι ανήλικοι ξεκινούν από τα 7-8 έτη μέχρι τα 16 έτη. Οι χώρες καταγωγής των χωρισμένων ανήλικων είναι Αφγανιστάν, Συρία, Πακιστάν και Κουβέιτ. Αντίστοιχα, η χώρα καταγωγής των ασυνόδευτων ανήλικων στην πλειοψηφία τους είναι το Αφγανιστάν. Παλαιότερα φιλοξενούνταν και αρκετοί ασυνόδευτοι ανήλικοι από το Πακιστάν αλλά πλέον είναι πολύ λίγοι.

Τον Ιανουάριο 2019 στο Κέντρο Φιλοξενίας της έρευνας φιλοξενούνται συνολικά 15 περιπτώσεις χωρισμένων ανήλικων και 31 περιπτώσεις ασυνόδευτων ανήλικων. Οι 29 ασυνόδευτοι ανήλικοι φιλοξενούνται εντός της ασφαλούς ζώνης ασυνόδευτων ανήλικων που βρίσκεται υπό τη διαχείριση της ΜΚΟ στην οποία εργάζεται η δεύτερη συνεντευξιαζόμενη-κοινωνική λειτουργός Μαίρη. Όπως ανέφερε συγκεκριμένα η κοινωνική λειτουργός Μαίρη προκύπτουν αρκετά προβλήματα ως προς τη διαχείριση των ασυνόδευτων ανήλικων που δε φιλοξενούνται εντός της ασφαλούς ζώνης. Πρόσφατα μάλιστα είχε σημειωθεί και μία σύγκρουση ανάμεσα στους ασυνόδευτους ανήλικους της ασφαλούς ζώνης και τους ασυνόδευτους ανήλικους εκτός της ασφαλούς ζώνης. Οι λόγοι της σύγκρουσης σχετίζονταν κυρίως με εθνοπολιτισμικές διαφορές ανάμεσα σε ασυνόδευτους ανήλικους από το Αφγανιστάν και σε ασυνόδευτους ανήλικους από το Πακιστάν. Μετά τη σύγκρουση οι περισσότεροι ανήλικοι από το Πακιστάν μετακινήθηκαν προς άλλες δομές ασυνόδευτων ανήλικων προκειμένου να αποφευχθεί το ίδιο φαινόμενο.

Όπως φαίνεται και στα στατιστικά του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), σε 10 Κέντρα Φιλοξενίας προσφύγων και μεταναστών της ενδοχώρας λειτουργούν ασφαλείς ζώνες ασυνόδευτων ανήλικων. Σύμφωνα με τις ελάχιστες προδιαγραφές λειτουργίας του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (ΔΟΜ), κάθε ασφαλής ζώνη έχει δυναμικότητα φιλοξενίας μέχρι 30 ανήλικους και παρουσία προσωπικού που φροντίζει τους ανήλικους 24/7. Δεν πρόκειται για περιφραγμένο ξεχωριστό χώρο αλλά ένα χώρο που έχει επιλεχθεί από τη διοίκηση του κάθε Κέντρου Φιλοξενίας και τους υπόλοιπους φορείς που δραστηριοποιούνται εντός του Κέντρου ως η κατάλληλη τοποθεσία για φιλοξενία ανήλικων. Κάποιος φορέας – συνήθως ΜΚΟ - αναλαμβάνει τη φροντίδα των ασυνόδευτων ανήλικων και οι ανήλικοι παραπέμπονται εκεί από το μηχανισμό του ΕΚΚΑ. Προτεραιότητα για στέγαση στις ασφαλείς ζώνες έχουν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι που βρίσκονται στο καθεστώς της

προστατευτικής φύλαξης. Αποστολή της κάθε ασφαλούς ζώνης είναι η ένταξη των ασυνόδευτων ανήλικων στο υπόλοιπο Κέντρο Φιλοξενίας. Η εμπειρία από τη μέχρι τώρα λειτουργία δείχνει ότι αυτός ο στόχος δεν επιτυγχάνεται και συνήθως οι ασυνόδευτοι ανήλικοι δεν είναι αποδεκτοί από τους υπόλοιπους φιλοξενούμενους του κάθε Κέντρου Φιλοξενίας (ΔΟΜ, 2016).

Όπως είπε και η ψυχολόγος Ελένη, πέρα από τους 29 ασυνόδευτους ανήλικους της ασφαλούς ζώνης του Κέντρου Φιλοξενίας της έρευνας, υπάρχουν και 2 ασυνόδευτοι ανήλικοι που φιλοξενούνται εντός του Κέντρου Φιλοξενίας αλλά εκτός της ασφαλούς ζώνης. Αυτοί οι ανήλικοι παρουσιάστηκαν κάποια στιγμή στο Κέντρο και αιτήθηκαν στέγη. Οι θέσεις φιλοξενίας στην ασφαλή ζώνη ήταν ήδη κατειλημμένες οπότε η διοίκηση του Κέντρου τους τοποθέτησε όπου υπήρχε διαθέσιμος χώρος. Όλοι οι φιλοξενούμενοι ασυνόδευτοι ανήλικοι του Κέντρου Φιλοξενίας είναι άνω των 15 ετών.

Όπως είπαν και οι δύο συνεντευξιαζόμενες, οι 29 ασυνόδευτοι ανήλικοι που φιλοξενούνται εντός της ασφαλούς ζώνης απολαμβάνουν πληθώρα υπηρεσιών από κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, παιδαγωγούς κτλ., ενώ οι ασυνόδευτοι ανήλικοι εκτός της ασφαλούς ζώνης λαμβάνουν μόνο πολύ βασικές υπηρεσίες. Επίσης, οι φιλοξενούμενοι εντός της ασφαλούς ζώνης λαμβάνουν και μηνιαίο οικονομικό βοήθημα της τάξης των 30€ σε αντίθεση με τους ανήλικους που βρίσκονται εκτός της ασφαλούς ζώνης

Οι 15 περιπτώσεις χωρισμένων ανήλικων φιλοξενούνται με τους φροντιστές τους και τα μέτρα που λαμβάνονται ως προς τη διαχείρισή τους είναι αντίστοιχα με αυτά που αφορούν τις οικογένειες του Κέντρου Φιλοξενίας. Φιλοξενούνται σε οικίσκους στις πτέρυγες που φιλοξενούνται οι οικογένειες, λαμβάνουν τις υπηρεσίες που διαθέτει το Κέντρο Φιλοξενίας για το γενικό πληθυσμό και για πιο εξειδικευμένες ανάγκες απευθύνονται στην ψυχολόγο και στην Κοινωνική Λειτουργό που είναι και οι συνεντευξιαζόμενες της παρούσας έρευνας.

Οι δύο συνεντευξιαζόμενες είπαν ότι για τους ασυνόδευτους ανήλικους του Κέντρου Φιλοξενίας, επίτροπος είναι ο αρμόδιος εισαγγελέας ενώ για τους χωρισμένους ανήλικους επίτροπος συνήθως είναι ο φροντιστής. Ωστόσο, από τις 15 περιπτώσεις μόνο για τις 10 έχει γίνει και νομικά η διαδικασία της επίδοσης της επιμέλειας στον ενήλικο φροντιστή. Ο λόγος για τον οποίο οι 5 περιπτώσεις που οι ενήλικες δεν έχουν νομικά την επιμέλεια των χωρισμένων ανήλικων που φροντίζουν είναι ότι ο αρμόδιος εισαγγελέας αρνήθηκε να δώσει τη σχετική έγκριση. Αυτό μπορεί να συμβεί στις περιπτώσεις που ο εισαγγελέας δεν έχει πειστεί ότι αυτή η επιμέλεια εξασφαλίζει το βέλτιστο συμφέρον του ανήλικου. Στις περιπτώσεις που ο εισαγγελέας δεν δίνει την επιμέλεια στο φροντιστή, η επιμέλεια παραμένει στον ίδιο. Είναι η πρακτική που ακολουθείται κατά κόρον για τους ασυνόδευτους ανήλικους. Στην πράξη βέβαια σύμφωνα με τις μαρτυρίες των δύο επαγγελματιών, οι χωρισμένοι ανήλικοι εξακολουθούν να παραμένουν υπό τη φροντίδα των φροντιστών τους ακόμα και αν αυτοί δεν έχουν την επιμέλειά τους.

2. Ποια είναι η φύση της σχέσης ενός χωρισμένου ανήλικου με το φροντιστή που τον συνοδεύει;

Συνεντευξιαζόμενες-επαγγελματίες πεδίου.

Σύμφωνα με τις δύο συνεντευξιαζόμενες-επαγγελματίες, κατά την περίοδο που πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις, υπήρχαν συνολικά 15 περιπτώσεις χωρισμένων ανήλικων στο Κέντρο Φιλοξενίας, ηλικίας από 7 ετών μέχρι 15 ετών. Οι χώρες καταγωγής των χωρισμένων ανήλικων είναι 9 από το Αφγανιστάν, 2 από τη Συρία, 3 από το Κουβέιτ και 1 ανήλικος από το Πακιστάν.

Οι φροντιστές των χωρισμένων ανήλικων είναι κυρίως θείοι, μεγαλύτερα αδέρφια, πατριός, μητριά και κάποιες φορές ακόμα και ξαδέρφια. Για τις χωρισμένες ανήλικες, φροντιστής μπορεί να είναι ο ενήλικος σύζυγός τους, ο οποίος αναλαμβάνει και νομικά την επιμέλειά τους. Όπως είπαν οι συνεντευξιαζόμενες, στις περιπτώσεις που υπάρχει γάμος ανήλικης με ενήλικο, η συνήθης πρακτική είναι να παρουσιάζονται τα δικαιολογητικά γάμου στον εισαγγελέα ο οποίος στη συνέχεια εκδίδει εισαγγελική διάταξη με την οποία δίνει την επιτροπεία της ανήλικης στον ενήλικο σύζυγό της. Μαζί με τα δικαιολογητικά του γάμου από τη χώρα καταγωγής, ο εισαγγελέας αιτείται και σχετική κοινωνική έκθεση από το ψυχοκοινωνικό κλιμάκιο του Κέντρου Υποδοχής και Ταυτοποίησης όπως και στις άλλες περιπτώσεις των χωρισμένων ανήλικων .

Σύμφωνα με την ψυχολόγο Ελένη, η πλειοψηφία των προσφύγων και μεταναστών που εισέρχονται στην Ελλάδα δε διαθέτουν καθόλου ταυτοποιητικά έγγραφα. Η καταγραφή τους γίνεται κυρίως κατά δήλωση και ακολουθώντας τις διαδικασίες ταυτοποίησης της FRONTEX. Ως εκ τούτου, είναι λίγες οι φορές που η σχέση του φροντιστή με τον ανήλικο πιστοποιείται και με σχετικά έγγραφα από τη χώρα προέλευσης. Η εξαίρεση αφορά μόνο κάποιους εισερχόμενους με χώρα προέλευσης τη Συρία.

Με βάση τις μαρτυρίες και των δύο συνεντευξιαζόμενων, όταν κάποιος ανήλικος πρόσφυγας ή μετανάστης εισέρχεται στη χώρα και δεν συνοδεύεται από τους γονείς του, προσωρινός επίτροπος του ανήλικου ορίζεται είτε ο αρμόδιος εισαγγελέας ανηλικών είτε ο εισαγγελέας πρωτοδικών για τις περιοχές που δεν υπάρχει εισαγγελέας ανηλικών. Ο αρμόδιος εισαγγελέας παύει να είναι επίτροπος του εν λόγω ανήλικου όταν ορίσει κάποιο νέο φυσικό ή νομικό πρόσωπο ως επίτροπο. Όλη αυτή η διαδικασία λαμβάνει χώρα στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης που υπάρχουν στη Λέσβο, στη Σάμο, στη Χίο, στην Κω, στη Λέρο και στην Ορεστιάδα.

Ο εισαγγελέας, λόγω μεγάλου φόρτου εργασίας, δεν αξιολογεί ο ίδιος την κάθε περίπτωση για την οποία υπάρχει ζήτημα επιμέλειας αλλά αιτείται σχετική έκθεση από το ψυχοκοινωνικό κλιμάκιο του αρμόδιου Κέντρου Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Στις περιπτώσεις των χωρισμένων ανήλικων, αν η κοινωνική έκθεση από το ψυχοκοινωνικό κλιμάκιο δε συστήνει ρητά ότι ο ενήλικος που διεκδικεί την επιμέλεια του χωρισμένου ανήλικου θα φροντίσει για το συμφέρον του ανήλικου, ο εισαγγελέας δεν εκδίδει διάταξη που να μεταβιβάζει την επιμέλεια.

Όπως αναφέρει η ψυχολόγος Ελένη, τα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης δέχονται μεγάλη επιβάρυνση λόγω συνεχών αφίξεων προσφύγων και μεταναστών με αποτέλεσμα το προσωπικό που απασχολείται εκεί να μην είναι σε θέση να ανταποκριθεί ακέραια στα καθήκοντά του. Το ίδιο ισχύει και για το προσωπικό των ψυχοκοινωνικών κλιμακίων που πρέπει να αξιολογεί την κάθε περίπτωση χωρισμένου ανήλικου. Ωστόσο, παρόλο που η παραπάνω διαδικασία διεξάγεται στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης, υπάρχουν περιπτώσεις που μετά τη μετακίνηση στην ενδοχώρα να επαναλαμβάνεται η ίδια διαδικασία. Υπάρχει περίπτωση λοιπόν η αρχική αξιολόγηση να αμφισβητηθεί και ανήλικοι για τους οποίους είχε δοθεί η επιμέλεια στο φερόμενο φροντιστή στην αρχική καταγραφή, να αλλάξει στην ενδοχώρα που υπάρχει δυνατότητα για πιο εις βάθος διερεύνηση.

Στα Κέντρα Φιλοξενίας της ενδοχώρας, ωστόσο εντοπίζεται άλλο πρόβλημα που σχετίζεται με τον έλεγχο των συνθηκών διαβίωσης των φιλοξενουμένων και με την ευρύτερη αδυναμία του συστήματος της παιδικής προστασίας. Ειδικότερα, σύμφωνα με την ψυχολόγο Ελένη, όταν ο εισαγγελέας αίρει την επιμέλεια ενός φροντιστή από τον ανήλικο, τότε ο ανήλικος χαρακτηρίζεται ως ασυνόδευτος. Υπό άλλες συνθήκες ο συγκεκριμένος ανήλικος θα έπρεπε να μετακινηθεί σε δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανήλικων. Επειδή όμως οι θέσεις φιλοξενίας των ασυνόδευτων ανήλικων στην Ελλάδα είναι πολύ περιορισμένες, ο ανήλικος εξακολουθεί να παραμένει στον ίδιο οικίσκο του Κέντρου Φιλοξενίας που διέμενε και πριν. Παρόλο λοιπόν που το σύστημα κρίνει ότι ο ανήλικος δε λαμβάνει από το φροντιστή του τη φροντίδα που προβλέπει το σχετικό θεσμικό πλαίσιο, στην πράξη τον εγκλωβίζει στην ίδια συνθήκη μη προσφέροντάς του εναλλακτική λύση.

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες και των δύο πληροφορητών, επιβεβαιώνεται η ερευνητική υπόθεση ότι η διαδικασία διερεύνησης του δεσμού του φροντιστή με τον ανήλικο είναι τρωτή καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις η σχέση αυτή προκύπτει μόνο κατά δήλωση. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης με την ψυχολόγο Ελένη αναφέρθηκαν μάλιστα και τρεις περιπτώσεις χωρισμένων ανηλίκων που αποδείχθηκε ότι δεν υπήρχε συγγενικός δεσμός ανάμεσα στα δύο μέρη που αιτούνταν τη σύνδεσή τους. Η πρώτη περίπτωση αφορούσε ανήλικο 16 ετών ο οποίος ζήτησε να δοθεί η επιμέλεια στην ενήλικη «θεία» του. Τελικά προέκυψε ότι δεν υπήρχε συγγενικός δεσμός αλλά κατά πάσα πιθανότητα ο δεσμός ήταν ερωτικός. Συγκεκριμένα η «θεία» φιλοξενούνταν στο Κέντρο Φιλοξενίας της έρευνας ενώ ο ανήλικος φιλοξενούνταν σε δομή ασυνόδευτων ανήλικων. Όταν οι δύο πλευρές αιτήθηκαν την ένωσή τους, έγινε διερεύνηση του δεσμού από τις ψυχοκοινωνικές ομάδες των διαφορετικών δομών φιλοξενίας κατά την οποία δεν προέκυψε κάποιο στοιχείο που να αμφισβητεί τη σχέση. Όταν όμως φιλοξενήθηκαν στο Κέντρο Φιλοξενίας της έρευνας, προέκυψαν ενδείξεις που παρέπεμπαν σε ερωτικό δεσμό των δύο μερών.

Στην άλλη περίπτωση υπήρξε εσκεμμένη προσπάθεια να συνενωθεί ανήλικος με φερόμενο θείο που δεν είχαν όμως τελικά κάποιο συγγενικό δεσμό. Ο τρόπος της αποκάλυψης του ψεύτικου ισχυρισμού έγινε μέσα από παράλληλες συνεντεύξεις των δύο μερών κατά τις οποίες τα στοιχεία που δόθηκαν δεν διασταυρώνονταν. Το κίνητρο του αιτήματος της συνένωσης από τις δύο πλευρές ήταν οικονομικό. Κάθε αιτών διεθνή προστασία ή πρόσφυγας που φιλοξενείται σε Κέντρα Φιλοξενίας της ενδοχώρας δικαιούται μηνιαίο οικονομικό επίδομα. Το τελικό ποσό του επιδόματος προσδιορίζεται με βάση τον αριθμό των

ατόμων της κάθε περίπτωσης. Έτσι, εάν πρόκειται για μία οικογένεια το τελικό ποσό που δικαιούται, προσδιορίζεται από το σύνολο των μελών της οικογένειας. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι ωστόσο δεν δικαιούνται αυτό το επίδομα παρά μόνο ένα μικρό μηνιαίο βοήθημα και εφόσον διαμένουν σε δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανήλικων. Έτσι παρατηρείται το φαινόμενο, ασυνόδευτοι ανήλικοι και ενήλικες που ζουν στο Κέντρο Φιλοξενίας να ισχυρίζονται ότι έχουν συγγένεια (αδέρφια για παράδειγμα) με απώτερο σκοπό να διπλασιάζεται το τελικό ποσό του επιδόματος που προορίζονταν για το μόνο ενήλικο. Στη συνέχεια μοιράζονται το επιπλέον ποσό.

Στην τρίτη περίπτωση (παράδειγμα που σημειώθηκε το 2013-πριν την προσφυγική κρίση), «γιαγιά» με 4 χωρισμένους ανήλικους αποδείχτηκε στη διαδικασία της ταυτοποίησης στο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης ότι μόνο ο ένας ήταν πραγματικός εγγονός της. Η γιαγιά συνελήφθη από τις αρχές για διακίνηση αλλά μετά από λίγους μήνες αφέθηκε ελεύθερη εξαιτίας μη επαρκών στοιχείων. Σε όλο αυτό το διάστημα δεν της δόθηκε ούτε η επιμέλεια του πραγματικού εγγονού της, ο οποίος ήταν μόλις έξι χρονών. Τελικά ο εισαγγελέας της έδωσε την επιμέλεια του εξάχρονου ύστερα από αρκετούς μήνες και αφού τους ακροάστηκε και ο ίδιος γιαγιά και εγγονό.

Το παράδειγμα της πρώτης περίπτωσης δείχνει ότι υπάρχουν περιπτώσεις που πρόσφυγες μπορεί να υποκρίνονται συγγενικές σχέσεις προκειμένου να εξασφαλίσουν μεγαλύτερη οικονομική βοήθεια από το σύστημα που αποτελείται από το κράτος, τους Διεθνείς Οργανισμούς και τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Και στις δύο πρώτες περιπτώσεις το ποσό του προσφυγικού επιδόματος θα διπλασιάζονταν, καθώς θα διπλασιάζονταν και τα μέλη της κάθε περίπτωσης.

Στη δεύτερη περίπτωση της «θείας-ανηψιού» η άγνοια του συστήματος για την πραγματική ταυτότητα των δύο μερών τους επιτρέπει να κάνουν επιλογές που υπό άλλες συνθήκες οι ηθικοί κανόνες δεν θα τους το επέτρεπαν. Η δυνατότητα του δεσμού ανάμεσα σε μία ενήλικη και έναν ανήλικο θα ήταν απαγορευτική σύμφωνα με το αξιακό σύστημα και της χώρας προέλευσης αλλά και της χώρας υποδοχής. Ωστόσο, η αδυναμία της ακριβής ταυτοποίησης των δύο μερών, τους επιτρέπει να διεκδικήσουν τη συμβίωση υποκρινόμενοι μια συγγενική σχέση. Το γεγονός ότι έγιναν τελικά αντιληπτοί, δεν αναιρεί την αρχική εκτίμηση η οποία αποδείχτηκε ότι ήταν εσφαλμένη.

Στην τρίτη περίπτωση οι ενδείξεις που υπάρχουν είναι ότι η γιαγιά πουλούσε υπηρεσίες σε τρεις ασυνόδευτους ανήλικους. Ταξίδευε η ίδια με τον εγγονό της και αμείφτηκε προκειμένου να υποκριθεί τη γιαγιά ακόμα τριών ανήλικων. Το κίνητρο του ψεύτικου ισχυρισμού για τη «γιαγιά» ήταν τα χρήματα που θα λάμβανε από τους ανήλικους, ενώ το κίνητρο για τους ανήλικους ήταν η δυνατότητα να μπορούν να απεγκλωβιστούν σύντομα από το νησί στο οποίο ταυτοποιήθηκαν. Η διαδικασία της μετακίνησης ενός ασυνόδευτου ανήλικου από το νησί προς την ενδοχώρα είναι χρονοβόρα και προϋποθέτει την ύπαρξη διαθέσιμων θέσεων φιλοξενίας ασυνόδευτων ανήλικων στην ενδοχώρα. Δηλαδή για να μπορέσει να μετακινηθεί ένας ανήλικος στην ενδοχώρα θα πρέπει να έχει βρεθεί πρώτα θέση φιλοξενίας γι' αυτόν. Εάν δεν υπάρχουν διαθέσιμες θέσεις φιλοξενίας στην ενδοχώρα, δεν μπορεί να μετακινηθεί και εξακολουθεί να παραμένει στο ΚΥΤ που ταυτοποιήθηκε. Την εποχή του παραδείγματος τα ΚΥΤ ήταν κλειστού τύπου. Οι οικογένειες ωστόσο μπορούσαν

μετά την ταυτοποίηση να μετακινηθούν στην ενδοχώρα. Για έναν ανήλικο που έχει βρει ήδη τρόπο να ταξιδέψει στη χώρα του προορισμού το πρώτο βήμα, όταν εισέρχεται στην Ελλάδα, είναι να καταφέρει να απεγκλωβιστεί από το νησί που ταυτοποιείται. Ήταν προτιμότερο λοιπόν για τους τρεις ασυνόδευτους ανήλικους της περίπτωσης μας να καταγραφούν ότι συνοδεύονται για να μπορούν να φύγουν σύντομα από το νησί στο οποίο εισήλθαν.

Όσον αφορά τις αιτίες του χωρισμού των ανήλικων και οι δύο συνεντευξιαζόμενες επιβεβαίωσαν ότι υπάρχουν πολιτισμικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με το χωρισμό των ανήλικων από τους γονείς και κηδεμόνες τους, ωστόσο οι περισσότερες περιπτώσεις που διαχειρίστηκαν οι δύο συνεντευξιαζόμενες, αφορούσαν είτε χωρισμό κατά τη διάρκεια του μεταναστευτικού ταξιδιού, είτε χωρισμό λόγω απώλειας των γονιών.

Ο βασικός λόγος που μπορεί οι γονείς να στείλουν το παιδί τους προς τη δύση σχετίζεται είτε με την εξασφάλιση ενός καλύτερου μέλλοντος για το παιδί, είτε με τη δημιουργία συνθηκών οικογενειακής επανένωσης οπότε με αυτόν τον τρόπο θα μπορεί στη συνέχεια με νόμιμο τρόπο να ακολουθήσει και η υπόλοιπη οικογένεια το ίδιο ταξίδι.

Σύμφωνα με την ψυχολόγο Ελένη, τα δίκτυα παράνομης διακίνησης ανθρώπων προσδιορίζουν το κόστος του παράτυπου ταξιδιού κατά άτομο. Για μία οικογένεια δηλαδή που μετακινείται παράτυπα, το τελικό κόστος που καλείται να πληρώσει προς το διακινητή θα προσδιοριστεί από τον αριθμό των μελών της. Όσο πιο πολλά τα μέλη της οικογένειας τόσο πιο υψηλό και το κόστος που θα κληθεί να καταβάλλει. Υπό αυτές τις συνθήκες λοιπόν, μία οικογένεια που δε δύναται να καλύψει το συνολικό κόστος παίρνει τη δύσκολη απόφαση να διαχωριστεί και να επιλέξει να εμπιστευτεί στο διακινητή τα πια ευάλωτα μέλη της. Ο λόγος που η οικογένεια επιλέγει τα ευάλωτα μέλη της για να μετακινηθούν πρώτα, σχετίζεται με το γεγονός ότι θα τύχουν μιας καλύτερης ζωής λαμβάνοντας υπόψη ότι το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο έχει ειδικές ρυθμίσεις γι' αυτές τις κατηγορίες και ειδικά για τα παιδιά.

Συνεντευξιαζόμενες-φροντίστριες χωρισμένων ανήλικων.

Στις δύο περιπτώσεις που εξετάζονται στην παρούσα έρευνα, οι δύο φροντίστριες ασκούν στην πράξη τη φροντίδα των χωρισμένων ανήλικων. Στην πρώτη περίπτωση η επιμέλεια δεν έχει επιδοθεί νομικά αλλά ο εισαγγελέας έχει ορίσει επίτροπο που παρακολουθεί το χωρισμένο ανήλικο. Στη δεύτερη περίπτωση η φροντίστρια έχει αναλάβει και νομικά την επιμέλεια των τριών χωρισμένων ανήλικων. Οι δύο περιπτώσεις είναι υποθέσεις οικογενειακής επανένωσης.

Στην πρώτη περίπτωση, ο χωρισμένος ανήλικος είναι αρκετά μικρός (13 ετών) αλλά βρίσκεται στη φροντίδα της φροντίστριας τα τελευταία 3 χρόνια οπότε όταν έφτασε στην Ελλάδα ήταν ακόμα πιο μικρός. Πρόκειται για παιδί που έχει χωριστεί από την οικογένειά του από την ηλικία των 10 ετών και δε φαίνεται να υπάρχει κάποιο σχέδιο να επανενωθεί με αυτήν στο άμεσο μέλλον. Υπενθυμίζεται ότι τώρα βρίσκεται υπό τη φροντίδα της θείας του (αδερφή της μητέρας του) στην Ελλάδα, ενώ έχει εγκριθεί η συνένωση με την άλλη αδερφή της μητέρας του στην Ιταλία.

Δεν παραπονιέται κάποια από τις δύο συνεντευξιαζόμενες ότι επιβαρύνεται με τη φροντίδα των χωρισμένων ανήλικων. Η πρώτη αναφέρει χαρακτηριστικά ότι *είναι παιδί της αδερφής*

μου άρα είναι και δικό μου παιδί, ενώ η δεύτερη ισχυρίζεται ότι οι τρεις χωρισμένοι ανήλικοι όχι μόνο δεν την επιβαρύνουν αλλά τη βοηθούν κιόλας στην καθημερινότητα.

Στην περίπτωση της πρώτης φροντίστριας από το Πακιστάν ο διαχωρισμός φαίνεται να έχει πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Στην προκειμένη παρατηρούνται 3 αδερφές να φροντίζουν 5 παιδιά εν κινήσει. Η μία αδερφή βρίσκεται στη χώρα καταγωγής, η δεύτερη αδερφή βρίσκεται σε ενδιάμεσο σταθμό-Ελλάδα και η τρίτη αδερφή βρίσκεται στη χώρα προορισμού-Ιταλία. Οι οικογενειακοί δεσμοί μιας εκτεταμένης οικογένειας φαίνονται ιδιαίτερα ισχυροί ώστε να μπορούν να διαμορφώσουν ένα σχέδιο διεκδίκησης καλύτερων ευκαιριών ζωής αξιοποιώντας όλα τα μέλη της. Στην ερώτηση πως ήταν το ταξίδι απαντάει μονολεκτικά *δύσκολο*. Δεν υπήρξε περισσότερη επιμονή στο συγκεκριμένο ερώτημα από τη μεριά του ερευνητή, καθώς από την πρώτη απάντηση φαίνεται να υπήρχε συναισθηματικό βάρος γύρω από το συγκεκριμένο θέμα και υπήρχε ο κίνδυνος αναβίωσης προηγούμενου αδούλευτου τραύματος. Άλλωστε, η ερώτηση αυτή δεν είχε να κάνει άμεσα με τα ερευνητικά ερωτήματα.

Η δεύτερη περίπτωση είναι αρκετά διαφορετική πολιτισμικά αλλά το πλαίσιο μετανάστευσης δεν απέχει πολύ. Οι χωρισμένοι ανήλικοι είναι έφηβοι και οι τρεις και πιο πολύ φαίνεται να φροντίζουν τη φροντίστρια παρά το αντίθετο. Στην ερώτηση αν επιβαρύνεται με τη φροντίδα των ανήλικων απαντάει *όχι, εκείνοι μάλιστα με βοηθούν*.

Το κοινό πλαίσιο των δύο περιπτώσεων σχετίζεται με τη διαδικασία της οικογενειακής επανένωσης στην οποία βρίσκονται. Ο δεσμός που βρίσκεται στη χώρα προορισμού, βρίσκεται εκεί από την εποχή της μεγάλης προσφυγικής κρίσης του 2015-2016 και έχει εγκριθεί για όλους τους ανήλικους το αίτημα για οικογενειακή επανένωση.

Ο ρόλος των χωρισμένων ανήλικων ως βοηθοί στην τελευταία περίπτωση, δείχνει ότι τα παιδιά δεν προσδιορίζονται ως παιδιά που χρειάζονται φροντίδα αλλά ως νέοι άνδρες που αναλαμβάνουν ρόλους.

Στην πρώτη περίπτωση όταν η συνεντευξιαζόμενη Salma ερωτήθηκε για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες η αδερφή της της εμπιστεύθηκε τα παιδιά της, η απάντηση ήταν: *είναι σαν να είναι δικά μου παιδιά τα παιδιά της αδερφής μου*. Επίσης, η συνεντευξιαζόμενη είπε ότι πέραν της εμπιστοσύνης που υπήρχε ανάμεσα στις δύο αδερφές, δεν είχαν ως οικογένεια όλα τα λεφτά που ζητούσαν οι διακινητές, οπότε αναγκάστηκαν να χωριστούν για να μειωθεί το κόστος στο ύψος που μπορούσε να καλυφθεί.

Σχετικά με την εμπλοκή των διακινητών και τα χρήματα που απαιτούν, όπως είπε και η ψυχολόγος Ελένη, οι τιμές που χρεώνουν τα δίκτυα διακίνησης για ένα παράτυπο ταξίδι διαμορφώνονται ανάλογα με τον αριθμό των ατόμων και ανάλογα με το μέγεθος του ταξιδιού. Δεν είναι ίδιο το ποσό που καταβάλλει κάποιος όταν έχει σημείο προορισμού την Ελλάδα που αποτελεί χώρα διέλευσης και ίδιο ποσό όταν έχει σημείο προορισμού μια χώρα προορισμού.

Παρόλο λοιπόν που υφίστανται πολιτισμικά χαρακτηριστικά στο χωρισμό των ανήλικων από τις οικογένειές τους, είναι και οι συνθήκες της μετανάστευσης τέτοιες που επιβάλλουν το διαχωρισμό μιας οικογένειας.

Στη δεύτερη περίπτωση το ενδιαφέρον στοιχείο σχετίζεται με τη μειονότητα των Μπιντούν που βρίσκονται στη χώρα τους ζώντας ως ανιθαγενείς. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο δεσμός παρουσιάζεται έτσι κι αλλιώς πιο σφιχτός, ωστόσο στην περίπτωσή μας φαίνεται περισσότερο η φροντίστρια να ταξιδεύει με μέλη της οικογένειας που την προστατεύουν παρά το αντίθετο. Υπενθυμίζεται ότι η συγκεκριμένη φροντίστρια ταξιδεύει με 4 έφηβους από τους οποίους ο ένας είναι ο γιος της και οι υπόλοιποι τρεις είναι αδερφοί του συζύγου της. Μάλιστα κατά την ταυτοποίησή τους στο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ) στη Σάμο ο σύζυγος ταξιδεύει από την Αγγλία για να τους συναντήσει και να διασφαλίσει ότι θα καταγραφούν ως ενιαία περίπτωση για να μπορεί στη συνέχεια να τους τραβήξει στην Αγγλία, σύμφωνα με τη διαδικασία της οικογενειακής επανένωσης του μηχανισμού Δουβλίνου.

Και οι δύο περιπτώσεις της έρευνας είναι υποθέσεις οικογενειακής επανένωσης. Η πρώτη περίπτωση αφορά οικογενειακή επανένωση του χωρισμένου ανήλικου με τη θεία του στην Ιταλία, ενώ η δεύτερη περίπτωση αφορά την οικογενειακή επανένωση τριών χωρισμένων ανήλικων με το μεγαλύτερό τους αδερφό στην Αγγλία. Και οι δύο περιπτώσεις έχουν εγκριθεί και ταξιδεύουν σύντομα προς τις χώρες προορισμού.

Όσον αφορά τους μελλοντικούς στόχους των φροντιστών στην πρώτη περίπτωση της Salmato σύστημα περιορίζει σημαντικά τις δυνατότητες της φροντίστριας, καθώς την αφήνει εκτός νομικού πλαισίου. Με αυτό το δεδομένο η φροντίστρια έχει πολύ περιορισμένες επιλογές:

- Η πρώτη επιλογή που φαίνεται να την έχει ήδη δρομολογήσει αφορά την προσφυγή της στα διοικητικά δικαστήρια προκειμένου να επανεξεταστεί η υπόθεσή της. Αυτό σαν διαδικασία θα διαρκέσει 3-4 χρόνια αλλά θα μπορεί στο μεταξύ να προστατεύσει τη συνεντευξιαζόμενη από την απέλαση.
- Η δεύτερη επιλογή θα είναι να επιστρέψει στο Πακιστάν μέσω του προγράμματος εθελοντικού επαναπατρισμού που υλοποιεί ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ). Ο ΔΟΜ αναλαμβάνει όλες τις νομικές διαδικασίες με τις πρεσβείες, καλύπτει τα κόστη του ταξιδιού και δίνει και ένα χρηματικό βοήθημα σε όποιον επαναπατρίζεται για το νέο ξεκίνημα. Η συνεντευξιαζόμενη έχει ήδη απορρίψει τη συγκεκριμένη επιλογή, διότι όπως αναφέρει στο Πακιστάν διώκεται και δεν μπορεί να επιστρέψει.
- Η τρίτη επιλογή είναι να συνεχίσει να προσπαθεί να επιβιώσει εκτός κάποιου συστημικού πλαισίου προστασίας, όπως άλλωστε επιβιώνουν πολλοί άλλοι πολίτες τρίτων χωρών στην Ελλάδα. Θα εργάζεται χωρίς να ασφαλίζεται, θα φιλοξενείται από άλλους κτλ.
- Η τέταρτη επιλογή θα είναι να φύγει παράτυπα από την Ελλάδα προς κάποιο άλλο κράτος μέλος της Ευρώπης. Αυτό προϋποθέτει ωστόσο να διαθέτει τους απαραίτητους πόρους που θα ζητήσουν τα δίκτυα διακίνησης. Ακόμα και να μπορέσει ωστόσο να ταξιδέψει σε άλλο κράτος μέλος υπάρχει το ρίσκο όταν την εντοπίσουν οι εκεί αρχές να την ταυτοποιήσουν μέσω του συστήματος EURODAC και να την επιστρέψουν στην Ελλάδα.

Η ίδια φαίνεται ότι θα ήταν ευχαριστημένη, εάν της δινόταν η δυνατότητα να μπορεί να ζήσει στην Ελλάδα. Στην ερώτηση *αν θα ήθελε να ζήσει στην Ελλάδα* απάντησε: *“ η Ελλάδα δεν μου επιτρέπει να ζήσω εδώ”*.

Η δεύτερη περίπτωση της φροντίστριας ταξιδεύει σύντομα μαζί με τους χωρισμένους ανήλικους, μαζί με το γιο της προς τη χώρα προορισμού που βρίσκεται και ο σύζυγός της τα τελευταία 3 χρόνια. Ο στόχος της ήταν αυτός από την αρχή. Η όλη διαδικασία διήρκεσε περίπου 8 μήνες από την αρχική είσοδό της στην Ελλάδα.

3. Ποιοι είναι οι κίνδυνοι που μπορεί να υπάρξουν για έναν χωρισμένο ανήλικο που βρίσκεται στην Ελλάδα υπό τη φροντίδα ενός κατά δήλωση συγγενικού προσώπου που δεν είναι γονιός του.

Συνεντευξιαζόμενες-επαγγελματίες πεδίου.

Σύμφωνα με τις συνεντευξιαζόμενες – επαγγελματίες, οι φροντιστές των χωρισμένων ανήλικων στην πλειοψηφία τους ενδιαφέρονται για τους ανήλικους που έχουν υπό την ευθύνη τους, ωστόσο και οι δύο συνεντευξιαζόμενες σημειώνουν ότι υπήρξαν περιπτώσεις σοβαρής παραμέλησης ή και σωματικής κακοποίησης. Επιβεβαιώνεται δηλαδή η ερευνητική υπόθεση σχετικά με την αμφίβολη φροντίδα που μπορεί να λαμβάνουν οι χωρισμένοι ανήλικοι από τους φροντιστές τους. Όσον αφορά την εμπορία ή διακίνηση ανθρώπων, αναφέρεται μόνο μία περίπτωση φερόμενης γιαγιάς με 4 εγγόνια που τελικά τα τρία δεν ήταν εγγόνια της. Η περίπτωση ωστόσο αφορούσε μόνο διακίνηση και όχι εμπορία. Υπήρξε δηλαδή συνεννόηση των ανήλικων με τη συγκεκριμένη κυρία προκειμένου να μην παρεμποδιστούν στη μετακίνησή τους προς άλλη ευρωπαϊκή χώρα.

Σύμφωνα με την ψυχολόγο Ελένη, τα πιθανά κίνητρα της συμμετοχής της συγκεκριμένης κυρίας που φερόταν ότι είναι η γιαγιά των ανήλικων είναι δύο:

- Η μία περίπτωση είναι ότι η φερόμενη γιαγιά θεωρεί ότι βοηθάει τα συγκεκριμένα παιδιά να συνεχίσουν το μεταναστευτικό ταξίδι προς τις ευρωπαϊκές χώρες του βορρά, γιατί αλλιώς το σύστημα της παιδικής προστασίας στην Ελλάδα θα τα εγκλώβιζε στη χώρα.
- Η δεύτερη πιθανή περίπτωση είναι η φερόμενη γιαγιά να αποτελεί σκέλος της παράτυπης διακίνησης της υπόθεσης και να αμείβεται για τις υπηρεσίες της.

Το συμπέρασμα από το παραπάνω παράδειγμα δείχνει ότι η μετανάστευση χρησιμοποιεί όλα τα πιθανά εργαλεία που διαθέτει προκειμένου να έχει απρόσκοπτη διέλευση προς τα σημεία προορισμού. Διαθέτει τη γνώση του δυτικού πλαισίου καθώς και του τρόπου που αυτό μπορεί να χειραγωγηθεί. Επίσης, στις συνθήκες της μεταναστευτικής κινητικότητας μπροστά στο στόχο του τελικού προορισμού διαμορφώνεται μια νέα αγορά που αφορά υπηρεσίες. Η “γιαγιά” παίρνει το ρίσκο να υποκριθεί τη γιαγιά προκειμένου να αποκομίσει κέρδος. Εάν γίνει αντιληπτή από τις αρχές, η κατηγορία της διακίνησης μπορεί να αποβεί

επιζήμια για εκείνη. Ο τρόπος που περιφρουρεί αυτό το ρίσκο είναι η συμμετοχή ενός πραγματικού εγγονιού ανάμεσα στα 4 παιδιά που συνοδεύει ως “γιαγιά”.

Συνεντευξιαζόμενες-φροντίστριες χωρισμένων ανήλικων.

Στην πρώτη περίπτωση η φροντίστρια Salmaπαρόλο που στην πράξη ασκεί την επιμέλεια των χωρισμένων ανήλικων, ωστόσο νομικά δεν την έχει. Όπως είδαμε όμως παραπάνω, εάν η φροντίστρια είχε την επιμέλεια των ανήλικων, πολύ πιθανόν η διαδικασία της επανένωσής τους στην Ιταλία να δυσκόλευε. Για να επιδοθεί η επιμέλεια ενός χωρισμένου ανήλικου στο φροντιστή του είναι απαραίτητο να υπάρχει συναίνεση και των δύο μερών, του φροντιστή και του ανήλικου. Παρατηρούμε λοιπόν ότι το σύστημα που αποτελείται από τη Διοίκηση του Κέντρου Φιλοξενίας, τη ΜΚΟ που έχει την αρμοδιότητα της παιδικής προστασίας στο Κέντρο Φιλοξενίας και τον αρμόδιο εισαγγελέα, να επιτρέπει στη συγκεκριμένη περίπτωση να επιλέξει την καλύτερη δυνατή λύση που θεωρεί εκείνη. Δεν της δίνει τη νομική επιμέλεια παρόλο που δεν αμφισβητεί τη σχέση των δύο μερών, της επιτρέπει όμως, άτυπα, να έχει την ουσιαστική επιμέλεια.

Οι επαγγελματίες του Κέντρου Φιλοξενίας γνωρίζουν ότι και ο 13χρονος χωρισμένος ανήλικος και η θεία που βρίσκεται στην Ιταλία και οι γονείς του που βρίσκονται στο Πακιστάν και η συνεντευξιαζόμενη που είναι επίσης θεία του, προτιμούν ο χωρισμένος ανήλικος να μεταβεί στην Ιταλία. Με γνώμονα αυτό το στόχο επιλέγεται η καλύτερη δυνατή λύση ούτως ώστε ο ανήλικος να κατακτήσει το στόχο που εξυπηρετεί καλύτερα το συμφέρον του αλλά να μη στερηθεί και την καλύτερη επιλογή φροντίδας που θα μπορούσε να έχει για το διάστημα που βρίσκεται στην Ελλάδα. Έτσι, η έκθεση που συντάσσουν προς τον εισαγγελέα συστήνει τη μη απόδοση της επιμέλειας του χωρισμένου ανήλικου στη θεία του, προτείνοντας ότι η λύση αυτή αποτελεί βέλτιστο συμφέρον για τον εν λόγω ανήλικο.

Στη δεύτερη περίπτωση είναι ξανά επιλογή της φροντίστριας να αναλάβει και νομικά την επιμέλεια των χωρισμένων ανήλικων. Η διαδικασία ολοκληρώνεται σε ένα μήνα. Η συμμετοχή της φροντίστριας στη διαδικασία είναι ελάχιστη. Διεκδίκησε μόνο την επιμέλεια με ρητό αίτημα και στη συνέχεια η διοίκηση του Κέντρου Υποδοχής και Ταυτοποίησης ολοκλήρωσε το υπόλοιπο σκέλος της διαδικασίας που αφορούσε την εισαγγελική συναίνεση. Δεν φαίνεται να έγινε εις βάθος αξιολόγηση του δεσμού των δύο μερών σύμφωνα με τη μαρτυρία της συνεντευξιαζόμενης, ωστόσο χρειάστηκε και η συναίνεση του συζύγου της που ήρθε από την Αγγλία γι’ αυτό το λόγο.

4. Πώς συνδέεται η συνθήκη της λειτουργίας του Κέντρου Φιλοξενίας της έρευνας με τη φροντίδα και την προστασία των χωρισμένων ανήλικων;

Συνεντευξιαζόμενες-επαγγελματίες πεδίου.

Σύμφωνα με τις συνεντευξιαζόμενες, το Κέντρο Φιλοξενίας έχει μεριμνήσει να έχει ειδικές συνθήκες φιλοξενίας και φροντίδας για τους ασυνόδευτους ανήλικους που φιλοξενεί, έχοντας δημιουργήσει την ασφαλή ζώνη ασυνόδευτων ανήλικων. Όπως είδαμε ωστόσο παραπάνω, η ασφαλής ζώνη έχει τη δυνατότητα φροντίδας μέχρι 30 ασυνόδευτων ανήλικων.

Για τους υπόλοιπους 2 ασυνόδευτους ανήλικους που φιλοξενούνται στο Κέντρο Φιλοξενίας καθώς και για τις 15 περιπτώσεις χωρισμένων ανήλικων δεν υπάρχει κάποια ειδική ρύθμιση.

Η παρακολούθηση των ασυνόδευτων ανήλικων εκτός ασφαλούς ζώνης καθώς και των χωρισμένων ανήλικων εναπόκειται στις ευρύτερες υπηρεσίες που διαθέτει το Κέντρο Φιλοξενίας για τα παιδιά των οικογενειών. Αναλυτικά:

- Στέγαση- Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι που δεν φιλοξενούνται στην ασφαλή ζώνη μπορεί να φιλοξενούνται σε οικίσκους με άλλους ασυνόδευτους ανήλικους ή ακόμα και μαζί με ενήλικες. Κάθε οικίσκος μπορεί να φιλοξενεί μέχρι και 8 άτομα σε 4 κουκέτες. Οι κοινόχρηστοι χώροι είναι ελάχιστοι και δεν υπάρχουν αποθηκευτικοί χώροι. Οι οικίσκοι διαθέτουν κλιματιστικά για θέρμανση και ψύξη. Τα κόστη για το ρεύμα, το νερό, την αποχέτευση και τη συντήρηση των οικίσκων και των εξοπλισμών τους, καλύπτονται από το Κέντρο Φιλοξενίας. Αυτό αφορά το σύνολο των οικίσκων του Κέντρου Φιλοξενίας της έρευνας.
- Σίτιση- Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι εκτός της ασφαλούς ζώνης σιτίζονται με τρία γεύματα την ημέρα από το ίδιο Catering όπως και οι ασυνόδευτοι ανήλικοι της ασφαλούς ζώνης. Το προσωπικό της ασφαλούς ζώνης μεριμνά και για τη σίτιση των ασυνόδευτων ανήλικων εκτός της ασφαλούς ζώνης.
- Υπηρεσίες παιδικής προστασίας- Η Μη Κυβερνητική Οργάνωση στην οποία εργάζεται η κοινωνική λειτουργός που είναι και η δεύτερη συνεντευξιαζόμενη, έχει αναλάβει την παροχή υπηρεσιών παιδικής προστασίας στο Κέντρο Φιλοξενίας. Παρόλο που οι συγκεκριμένες υπηρεσίες δεν προσδιορίζονται ρητά, στην πράξη αφορά υπηρεσίες με στόχο τα φιλοξενούμενα παιδιά του Κέντρου Φιλοξενίας που μπορεί να κινδυνεύουν. Τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να είναι οι περιπτώσεις, πιθανής παραμέλησης ή πιθανής κακοποίησης. Η Μη Κυβερνητική Οργάνωση αναλαμβάνει και τη διερεύνηση της κάθε περίπτωσης αλλά και όλες τις απαραίτητες ενέργειες με τον αρμόδιο εισαγγελέα σαν συνεργάτης της διοίκησης του Κέντρου Φιλοξενίας.
- Ιατρικές υπηρεσίες με συνεργασία από το ΚΕΕΛΠΝΟ- Το ΚΕΕΛΠΝΟ καλύπτει υπηρεσίες πρωτοβάθμιας υγείας στο Κέντρο Φιλοξενίας και για πιο βαριά περιστατικά διενεργεί παραπομπές στα νοσοκομεία του ΕΣΥ.
- Εγγραφή στο σχολείο- Το Κέντρο Φιλοξενίας σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας μεριμνά για την εγγραφή όλων των παιδιών του Κέντρου Φιλοξενίας σε τάξεις υποδοχής (ΔΥΕΠ) των τοπικών σχολείων.
- Οι μετακινήσεις από και προς το σχολείο για όλα τα παιδιά που φιλοξενούνται στο Κέντρο Φιλοξενίας διεξάγονται σε συνεργασία με το Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης.

Χρηματική βοήθεια δίδεται μόνο για τους χωρισμένους ανήλικους και την παραλαμβάνει ο φροντιστής τους. Με τη χρηματική αυτή βοήθεια καλύπτονται οι ανάγκες για τη σίτιση τόσο των χωρισμένων ανήλικων όσο και των φροντιστών τους. Με τα χρήματα αυτά μπορούν να ψωνίσουν τις πρώτες ύλες και να μαγειρέψουν τα γεύματά τους. Κάθε οικίσκος διαθέτει τη δική του κουζίνα που χρησιμοποιείται για την παρασκευή του φαγητού.

Όσον αφορά την προστασία των χωρισμένων ανήλικων και οι δύο συνεντευξιαζόμενες θεωρούν ότι οι χωρισμένοι ανήλικοι δε λαμβάνουν τη φροντίδα που θα έπρεπε. Ωστόσο, η

ψυχολόγος Ελένη που έχει μεγάλη εργασιακή εμπειρία στην παιδική προστασία αναφέρει ότι οι ελλείψεις του πλαισίου προστασίας δεν αφορούν μόνο τα παιδιά πρόσφυγες και τα παιδιά μετανάστες συμπεριλαμβανομένων των ασυνόδευτων και χωρισμένων ανήλικων. Σημειώνει ότι μπορεί να υπάρχουν διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά για τα παιδιά πρόσφυγες και τα παιδιά μετανάστες, παρόλα αυτά οι αρχές που εξασφαλίζουν το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού παραμένουν ίδιες και για τα παιδιά πρόσφυγες και για τα παιδιά του γηγενή πληθυσμού.

Η δεύτερη συνεντευξιαζόμενη-Κοινωνική Λειτουργός Μαίρη, σημειώνει ότι το προσωπικό που παρέχει τις υποστηρικτικές υπηρεσίες εντός του κέντρου φιλοξενίας είναι ελλιπές, με δεδομένες τις μεγάλες ανάγκες που καλούνται να καλύψουν.

Οι απόψεις των συνεντευξιαζόμενων ως προς την ασφάλεια των χωρισμένων ανήλικων συγκρινόμενοι με τους ασυνόδευτους ανήλικους, δίστανται. Η μία συνεντευξιαζόμενη θεωρεί ότι οι χωρισμένοι ανήλικοι, σε γενικές γραμμές, είναι πιο προστατευμένοι από τους ασυνόδευτους ανήλικους, καθώς λαμβάνουν οικογενειακού τύπου φροντίδα ενώ οι ασυνόδευτοι ανήλικοι συνήθως λαμβάνουν ιδρυματικού τύπου φροντίδα. Το ίδρυμα δεν επιτρέπει την ανάπτυξη και την αυτονόμηση του φιλοξενούμενου, ιδρυματοποιεί τα παιδιά και πολλές φορές μπορεί και να τα τραυματίζει. Ακόμα και μία οικογενειακού τύπου φροντίδα που δεν είναι ιδανική, συνήθως είναι πολύ καλύτερη από το ίδρυμα. Η ψυχολόγος Ελένη αναφέρει ότι όλες οι νεότερες θεωρίες που αφορούν τη φροντίδα του παιδιού επικεντρώνονται στη λήψη μέτρων για την αποϊδρυματοποίηση των παιδιών και την εφαρμογή πολιτικών που στοχεύουν στην οικογενειακού τύπου φροντίδα όπως η αναδοχή και η υιοθεσία (UNICEF, 1999). Σημειώνει ωστόσο ότι στο θέμα δεν μπορεί να γίνει γενίκευση, καθώς η κάθε περίπτωση είναι μοναδική.

Η Κοινωνική Λειτουργός Μαίρη θεωρεί ότι οι χωρισμένοι ανήλικοι αντιμετωπίζουν μεγαλύτερους κινδύνους από τους ασυνόδευτους ανήλικους. Οι λόγοι σχετίζονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους:

- Οι χωρισμένοι ανήλικοι συναντώνται σε μικρότερες ηλικίες από τους ασυνόδευτους ανήλικους, άρα είναι πιο ευάλωτοι.
- Οι χωρισμένοι ανήλικοι συναντώνται και στα δύο φύλα άρα έχουν αυξημένο κίνδυνο σεξουαλικής εκμετάλλευσης και trafficking.

Τέλος, μπορεί οι ασυνόδευτοι ανήλικοι να φροντίζονται κυρίως σε ιδρύματα, πράγμα που δε συνάδει με τις καλές πρακτικές φροντίδας του παιδιού, ωστόσο το γεγονός ότι μέσα σε αυτά τα ιδρύματα υπάρχει σε 24ωρη βάση εξειδικευμένη διεπιστημονική ομάδα, εξασφαλίζει ότι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι δεν αντιμετωπίζουν περαιτέρω κινδύνους. Σε αντίθεση με αυτό, οι χωρισμένοι ανήλικοι για τους οποίους έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία της απόδοσης της επιμέλειας στο φροντιστή, δεν παρακολουθούνται από κάποιον ειδικό επαγγελματία ως προς τη σχέση του χωρισμένου ανήλικου με τον αντίστοιχο φροντιστή στην καθημερινότητά της.

Συνεντευξιαζόμενες-φροντίστριες χωρισμένων ανήλικων.

Η καθημερινή διαβίωση και των δύο περιπτώσεων του συγκεκριμένου Κέντρου Φιλοξενίας φαίνεται να είναι καλή. Η φροντίστρια Salma στο ερώτημα απαντάει συνοπτικά *καλά*. Το παράπονό της σχετίζεται με την απόρριψη του αιτήματός της για διεθνή προστασία. Θεωρεί ότι αδικήθηκε από το σύστημα διότι στο Πακιστάν είχε μεγάλο πρόβλημα το οποίο δεν της επιτρέπει να επιστρέψει. Σκοπεύει να προσφύγει στα δικαστήρια για να ασκήσει έφεση στην απόφαση και στέκεται ιδιαίτερα σε αυτό το γεγονός. Θέτει συνέχεια ερωτήματα όπως: *«Τι θα κάνω τώρα; Πώς θα πάω τα παιδιά μου στο γιατρό αφού δεν έχω χαρτιά;»*

Όπως γνωρίζω και εγώ από την εμπειρία μου στο πεδίο αλλά το επεσήμανε και η ψυχολόγος Ελένη που συμμετείχε στην έρευνα, όταν απορριφθεί η αίτηση κάποιου για διεθνή προστασία, αυτό συνεπάγεται ταυτόχρονα ότι το άτομο είναι ανεπιθύμητο στη χώρα και πρέπει να την εγκαταλείψει εντός ενός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος. Για όλο αυτό το χρονικό διάστημα το πρόσωπο δεν μπορεί να έχει καμία πρόσβαση σε υπηρεσίες. Εάν δεν εγκαταλείψει τη χώρα εντός του διαστήματος που του έχει δοθεί τότε μπορεί να συλληφθεί από τις αρχές και να οδηγηθεί σε προαναχωρησιακό κέντρο (κέντρο κράτησης) μέχρι οι αρχές να οργανώσουν την απέλασή του στη χώρα καταγωγής. Ο τρόπος που μπορεί κάποιος να επιστρέψει στη χώρα του όταν απορρίπτεται η αίτησή του για διεθνή προστασία είναι είτε μέσω διαδικασίας που διενεργείται από την πρεσβεία του, είτε μέσω του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης και του προγράμματος του εθελοντικού επαναπατρισμού που υλοποιεί.

Στην περίπτωση της φροντίστριας Salma, βλέπουμε ότι εξακολουθεί να φιλοξενείται στο Κέντρο Φιλοξενίας παρόλο που το αίτημά της για διεθνή προστασία έχει απορριφθεί. Η απόρριψη του αιτήματος έγινε πρόσφατα από την ημέρα της συνέντευξης, ωστόσο παρατηρούμε ότι το Κέντρο Φιλοξενίας επιλέγει να μη διακόψει τη φιλοξενία της παρόλο που τυπικά δεν τη δικαιούται πια.

Η δεύτερη φροντίστρια βρίσκεται σε κλίμα ευφορίας, καθώς έχει εγκριθεί η επανένωση με τον άντρα της στην Αγγλία και απομένουν μόνο λίγες ημέρες μέχρι να ταξιδέψει. Είναι ευχαριστημένη από τις παροχές που έχει το Κέντρο Φιλοξενίας. Αναφέρει συγκεκριμένα: *Έχουμε στέγη, φαγητό και οι άνθρωποι κάνουν ότι μπορούν. Δείχνει γενικότερα ευγνώμων από την παραμονή της στη χώρα καθώς κλείνοντας τη συνέντευξη αναφέρει: Σας ευχαριστούμε για όλα. Κάνετε ότι μπορείτε.*

Στην πρώτη περίπτωση η συνεντευξιαζόμενη αναφέρει εξ αρχής ότι δεν έχει τη νομική επιμέλεια του χωρισμένου ανήλικου που φροντίζει όπως δεν έχει και των προηγούμενων χωρισμένων κοριτσιών που έχουν πλέον επανενωθεί με τη μητέρα τους. Ισχυρίζεται ωστόσο ότι ασκεί με συνέπεια τη φροντίδα του καθώς αναφέρει: *Το παιδί της αδερφής μου είναι και δικό μου παιδί.* Με δεδομένο ωστόσο το γεγονός ότι η συνεντευξιαζόμενη έχει τεθεί εκτός νομικού πλαισίου από τη στιγμή που έχει απορριφθεί το αίτημά της για διεθνή προστασία, θα είναι αδύνατον να μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις που περιέχει η ανατροφή παιδιών. Όταν ένας πολίτης τρίτης χώρας τίθεται εκτός νομικού πλαισίου αυτό σημαίνει ότι δεν μπορεί να έχει πρόσβαση σε κανενός είδος παροχής και ότι θα πρέπει να εγκαταλείψει τη χώρα. Οπότε, παρατηρούμε δύο αντιφάσεις του συστήματος. Από την μια βλέπουμε ότι η συνεντευξιαζόμενη εξακολουθεί να φιλοξενείται στο Κέντρο Φιλοξενίας παρόλο που το νομικό πλαίσιο δεν της το επιτρέπει από τη στιγμή που η αίτησή της για άσυλο έχει

απορριφθεί. Από την άλλη ο χωρισμένος ανήλικος που ζει με τη θεία και τα δύο παιδιά της, παραμένει εντός νομικού πλαισίου και μάλιστα σύντομα επανενώνεται με την άλλη θεία του στην Ιταλία μέσω του μηχανισμού Δουβλίνου. Εάν διακοπτόταν η φιλοξενία της θείας από το Κέντρο Φιλοξενίας σύμφωνα με το κανονιστικό πλαίσιο, δεν θα υπήρχε κάποιος για να φροντίζει το 13χρονο ανιψιό της.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ/ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

4.1 Συμπεράσματα

Βάσει των δεδομένων που συλλέχθηκαν κατά τη λήψη των συνεντεύξεων μπορούν να σχηματιστούν τα παρακάτω συμπεράσματα:

1. Χαρακτηριστικά των χωρισμένων ανήλικων.
 - Ως προς τα χαρακτηριστικά των χωρισμένων ανήλικων συγκρινόμενοι με τους ασυνόδευτους ανήλικους και οι δύο πληροφόρητες-εργαζόμενες επιβεβαίωσαν ότι οι χωρισμένοι ανήλικοι μπορούν να συναντηθούν και με τα δύο φύλα. Επίσης, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των ασυνόδευτων ανήλικων του κέντρου φιλοξενίας είναι άνω των 15 ετών, οι χωρισμένοι ανήλικοι ξεκινούν από τα 7-8 έτη κατά τον ένα πληροφορητή ενώ ο δεύτερος πληροφορητής έχει συναντήσει και περιπτώσεις των 3-4 ετών. Οι χώρες καταγωγής των χωρισμένων ανήλικων είναι κυρίως Αφγανιστάν, Συρία, Πακιστάν και Κουβέιτ.

Αντιθέτως οι 31 ασυνόδευτοι ανήλικοι που φιλοξενούνται στο Κέντρο Φιλοξενίας είναι όλοι αγόρια άνω των 15 ετών και η πλειοψηφία τους είναι από το Αφγανιστάν.

Η ποικιλία στο φύλο των χωρισμένων ανήλικων επιβεβαιώνεται και από τις συνεντεύξεις των δύο φροντιστριών που αποτελούν τους δύο ακόμα πληροφορητές της έρευνας. Ειδικότερα, η πρώτη φροντίστρια μπορεί στην περίοδο της έρευνας να φροντίζει ένα αγόρι-χωρισμένο ανήλικο, ενώ μας ενημερώνει ότι μέχρι πρότινος φρόντιζε και 4 ανήλικα κορίτσια τα οποία πρόσφατα επανενώθηκαν με τη μητέρα τους στην Ιταλία. Όσον αφορά την ηλικία των χωρισμένων ανήλικων το ένα αγόρι είναι 13 ετών και βρίσκεται με τη φροντίστριά του από την ηλικία των 10 ετών, ενώ στη δεύτερη περίπτωση είναι 3 έφηβοι 14ων, 15 και 16 ετών.

Σύμφωνα με την πρώτη συνεντευξιαζόμενη-εργαζόμενη, είναι λίγες οι φορές που η σχέση του φροντιστή με τον ανήλικο πιστοποιείται και με σχετικά έγγραφα και αυτό συμβαίνει μόνο για χωρισμένους ανήλικους με χώρα καταγωγής τη Συρία. Η διαδικασία της απόδοσης της επιμέλειας του ανήλικου συνήθως συμβαίνει στο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης με την πρώτη άφιξη της περίπτωσης, μπορεί όμως να συμβεί και σε δεύτερο χρόνο σε κάποιο Κέντρο Φιλοξενίας στην ενδοχώρα, καθώς ο φροντιστής και ο ανήλικος μπορεί να αφιχθούν στη χώρα σε διαφορετικούς χρόνους.

Το βασικό συμπέρασμα ως προς τη διαφοροποίηση στην ηλικία και το φύλο των χωρισμένων ανήλικων συγκρινόμενοι με τους ασυνόδευτους ανήλικους είναι το εξής:

Ο διαχωρισμός της οικογένειας στο πλαίσιο της μετανάστευσης φαίνεται να είναι αποδεκτός. Ωστόσο, ενώ υπάρχει εμπιστοσύνη ότι ο ασυνόδευτος ανήλικος που βρίσκεται συνήθως στο ηλικιακό όριο της εφηβείας θα τα καταφέρει να φτάσει ασφαλής δε συμβαίνει το ίδιο για τους ανήλικους κάτω των 14^{ων} ή για τα ανήλικα κορίτσια. Στην περίπτωση λοιπόν που οι συνθήκες της μετανάστευσης επιβάλλουν το διαχωρισμό της οικογένειας ο ανήλικος έφηβος μπορεί να ταξιδέψει ασυνόδευτος. Ακολουθείται ωστόσο διαφορετικός σχεδιασμός για το ανήλικο κορίτσι και το μικρότερο ανήλικο αγόρι. Σε αυτήν την περίπτωση θα υπάρχει κάποιος ενήλικας που θα ασκεί συνεχώς κάποιου τύπου επιμέλεια. Οπότε, η πολιτισμική πρόσληψη της ηλικίας και του φύλου προσδίδουν και διαφορετικούς σχεδιασμούς στους πληθυσμούς εν κινήσει.

- Όσον αφορά τη σχέση των χωρισμένων ανήλικων με τους φροντιστές τους, τον Ιανουάριο του 2019 φιλοξενούνται 15 περιπτώσεις χωρισμένων ανήλικων στο Κέντρο Φιλοξενίας, αλλά μόνο για τους 10 έχει γίνει και νομικά η διαδικασία της επίδοσης της επιμέλειας στον ενήλικο φροντιστή. Για τους υπόλοιπους 5 κρίθηκε ότι η απόδοση της επιμέλειας στον ενήλικο φροντιστή, δεν εξασφαλίζει το βέλτιστο συμφέρον του ανήλικου. Στην πράξη ωστόσο και αυτοί οι ανήλικοι διαβιούν με τους ενήλικους φροντιστές τους. Η απόφαση της απόδοσης της επιμέλειας ενός χωρισμένου ανήλικου στο φροντιστή του ανήκει στον αρμόδιο εισαγγελέα. Ο εισαγγελέας αποφασίζει βάσει της κοινωνικής έκθεσης που συντάσσεται από τους επαγγελματίες που απασχολούνται στο εκάστοτε Κέντρο Φιλοξενίας.

Στη μία από τις δύο περιπτώσεις των συνεντευξιαζόμενων φροντιστών, η φροντίστρια ασκεί την επιμέλεια χωρίς να τη διαθέτει νομικά. Αυτή η επιλογή εξασφαλίζει το βέλτιστο συμφέρον του χωρισμένου ανήλικου καθώς, χωρίς να του στερεί τη σχέση του με τη θεία, του επιτρέπει να μεταβεί στη χώρα προορισμού, μέσω της οικογενειακής επανένωσης με την άλλη θεία του που βρίσκεται στην Ιταλία. Σε άλλες περιπτώσεις που ανέφερε η ψυχολόγος Ελένη αφαιρέθηκε η επιμέλεια χωρισμένων ανήλικων από το φροντιστή τους γιατί είχε διαπιστωθεί από τους επαγγελματίες του πεδίου ότι υπήρξε παραμέληση ή σωματική κακοποίηση. Συντάχθηκε η σχετική έκθεση η οποία απεστάλη στον εισαγγελέα και εκείνος με τη σειρά του αφαίρεσε την επιμέλεια από το φροντιστή. Μετά την αφαίρεση της επιμέλειας αυτός που αντικατέστησε το φροντιστή είναι ο ίδιος ο εισαγγελέας ο οποίος δεν είναι σε θέση να φροντίσει τον ανήλικο. Αδυνατώντας ο εισαγγελέας να ανταποκριθεί στα καθήκοντα του επιτρόπου και μην έχοντας κάποιον άλλο που θα μπορούσε να αναθέσει αυτά τα καθήκοντα, ο ανήλικος στην ουσία μένει μετέωρος. Η μόνη επιλογή είναι η προηγούμενη κακή επιλογή. Ο χωρισμένος ανήλικος δεν έχει εναλλακτική λύση και παραμένει με το φροντιστή που το σύστημα του Κέντρου Φιλοξενίας τον έχει ήδη κρίνει ως κακό φροντιστή.

Και οι δύο μαρτυρίες των δύο πληροφορητών-εργαζόμενων, ισχυροποίησαν την ερευνητική υπόθεση ότι η διαδικασία διερεύνησης του δεσμού του φροντιστή με τον

ανήλικο είναι τρωτή. Αναφέρονται μάλιστα και 3 παραδείγματα που αποδείχθηκε ότι δεν υπήρχε συγγενικός δεσμός ανάμεσα στα δύο μέρη που αιτούνταν τη σύνδεσή τους. Η μία περίπτωση αφορούσε ανήλικο 16 ετών ο οποίος ζήτησε να δοθεί η επιμέλεια στην ενήλικη «θεία» του. Τελικά, προέκυψε ότι δεν υπήρχε συγγενικός δεσμός αλλά κατά πάσα πιθανότητα ο δεσμός ήταν ερωτικός. Στη δεύτερη περίπτωση υπήρξε εσκεμμένη προσπάθεια να συνενωθεί ανήλικος με φερόμενο θείο που δεν είχαν όμως τελικά κάποιο συγγενικό δεσμό. Στην τρίτη περίπτωση φερόμενη γιαγιά διεκδικεί την επιμέλεια 3 ανήλικων με τους οποίους τελικά αποδείχτηκε ότι δεν είχε καμία συγγένεια.

Για τις δύο πρώτες περιπτώσεις, το κίνητρο του αιτήματος της συνένωσης από τις δύο πλευρές ήταν οικονομικό, καθώς στο επίδομα που λαμβάνουν οι πρόσφυγες δεν εμπιπτουν ασυνόδευτοι ανήλικοι, ενώ το τελικό ποσό που λαμβάνουν οι ενήλικες διαμορφώνεται από το σύνολο των μελών της κάθε περίπτωσης. Από όσο πιο πολλά μέλη δηλαδή αποτελείται μία οικογένεια τόσο μεγαλύτερο είναι το τελικό ποσό. Στη δεύτερη περίπτωση πέρα από οικονομικό, το κίνητρο είναι και προσωπικό καθώς με τον ισχυρισμό της σχέσης θείας-ανηψιού μπορούν να συμβιούν στον ίδιο οικίσκο και να απολαμβάνουν και την ερωτική τους σχέση. Η αποκάλυψη της πραγματικής τους σχέσης οδήγησε στην απώλεια και των δύο παραπάνω οφελών. Στην Τρίτη περίπτωση η «γιαγιά» φέρεται να δέχθηκε χρήματα από τους τρεις ανήλικους προκειμένου να ισχυριστεί ψευδώς τη συγγενική τους σχέση.

Τα δύο παραδείγματα που έλαβαν χώρα στο Κέντρο Φιλοξενίας και έφεραν οι επαγγελματίες κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, επικυρώνουν την αναγκαιότητα του να διερευνάται σε βάθος η δηλούμενη σχέση μεταξύ φροντιστή και χωρισμένου ανήλικου. Το σύστημα, μέσα από την σύγκριση των στοιχείων που δόθηκαν από τους φροντιστές και τους ανήλικους σε συνεντεύξεις με κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους, εντόπισε δύο περιπτώσεις που φάνηκε ότι αυτή η κατά δήλωση σχέση δεν επαληθεύονταν. Ωστόσο, στις συγκεκριμένες περιπτώσεις η αποκάλυψη της ψεύτικης συγγένειας φαινομενικά δεν εξυπηρέτησε το συμφέρον των χωρισμένων ανήλικων, το αντίθετο μάλιστα. Στην μια περίπτωση ο ανήλικος στερήθηκε την οικονομική βοήθεια που παρέχει το σύστημα στους ανήλικους που καταχωρούνται με το στάτους του χωρισμένου ανήλικου, χρήματα που μέχρι τώρα δεν έπαιρνε αφού είχε το στάτους του ασυνόδευτου ανήλικου. Ωστόσο, κανείς δεν μπορεί να προβλέψει τις συνέπειες για τον εν λόγω ανήλικο του να αντιμετωπίζεται από το σύστημα παιδικής προστασίας ως ένα παιδί το οποίο διαβιεί με έναν θείο του, ενώ στην πραγματικότητα αυτό το παιδί δεν έχει καμία πραγματική σχέση με αυτόν τον ενήλικα. Αυτό σημαίνει ότι το σύστημα παιδικής προστασίας της χώρας μας, είτε αυτό περιλαμβάνει τις εμπλεκόμενες κοινωνικές υπηρεσίες του δημοσίου και των ΜΚΟ, είτε την αστυνομία και τις δικαστικές αρχές, θα αντιμετώπιζαν αυτόν τον ανήλικο ως προστατευμένο αφού υποτίθεται φροντίζεται από τον θείο του και είναι στα πλαίσια της άδολης σχέσης θείου-ανηψιού.

Έτσι λοιπόν, αν δεν αποκαλυπτόταν ότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχει κανένας συγγενικός δεσμός ανάμεσα στον εν λόγω ανήλικο και στον ενήλικα που

παρουσιάστηκε ως θεός, τότε ο ανήλικος πιθανόν να εγκλωβιζόταν σε μια σχέση ισχύος στην οποία ένας ενήλικας με αμφίβολα κίνητρα έναντι του ανήλικου θα μπορούσε να διατηρεί στα μάτια του συστήματος την φροντίδα του ανήλικου. Βεβαίως, είναι εξίσου πιθανόν ο παρουσιαζόμενος θεός να μην είχε καμία πρόθεση να εκμεταλλευτεί τον ανήλικο και το κίνητρό του να ήταν αμιγώς για να επωφεληθούν αμοιβαία της οικονομικής ενίσχυσης και προστασίας που δίνεται στους χωρισμένους ανήλικους. Παρόλα αυτά, παραμένει εξαιρετικά προβληματικό τουλάχιστον για τα πρότυπα του εθνικού μας συστήματος παιδικής προστασίας το να αφήνεται η πραγματική επιμέλεια ενός ανήλικου σε έναν ενήλικα χωρίς κάποια μεταξύ τους συγγένεια, χωρίς να υπάρχει η διαδικασία της αναδοχής ή/και υιοθεσίας, διαδικασίες οι οποίες περιλαμβάνουν εγγενώς και την διερεύνηση του, αν τα κίνητρα του ενήλικου προσώπου είναι αμιγώς παιδοκεντρικά. Ως εκ τούτου, ο εν λόγω ανήλικος μπορεί να παραμένει ευάλωτος με ότι αυτό συνεπάγεται για τους ασυνόδευτους ανήλικους όμως ο ενδεδειγμένος έλεγχος που έγινε σχετικά με το αν υφίσταται πράγματι η σχέση του με τον ενήλικα που δηλώθηκε εκατέρωθεν ως θεός φαίνεται να τον προστάτευσε τελικά από ένα ενδεχόμενο ρίσκο που θα επέτεινε την ευαλωτότητά του αφού θα τον εγκλώβιζε σε μια άνιση σχέση ισχύος και εν δυνάμει κακοποιητική για τον ίδιο.

Όσον αφορά γενικότερα τις συνήθεις σχέσεις που εμφανίζονται να υπάρχουν μεταξύ των χωρισμένων ανήλικών και των φροντιστών τους και σύμφωνα με τις μαρτυρίες των δύο πληροφορητών-εργαζόμενων, οι φροντιστές είναι κυρίως θείοι, μεγαλύτερα αδέρφια, πατριός, μητριά και κάποιες φορές ακόμα και ξαδέρφια των ανήλικων. Για τις χωρισμένες ανήλικες φροντιστής μπορεί να είναι ο ενήλικος σύζυγός τους, ο οποίος αναλαμβάνει και την επιμέλειά τους.

Όσον αφορά τις συμμετέχουσες φροντίστριες, στη μία περίπτωση επρόκειτο για θεία-αδερφή της μητέρας- του χωρισμένου ανήλικου και στη δεύτερη περίπτωση ήταν σύζυγος του αδερφού των τριών χωρισμένων ανήλικων, δηλαδή κουνιάδα των ανήλικων. Η μία από τις δύο περιπτώσεις των δύο φροντιστών που συμμετείχαν στην έρευνα είναι περίπτωση που η επιμέλεια του χωρισμένου ανήλικου, ενώ ασκείται στην πράξη από τη φροντίστριά του, ωστόσο δεν προκύπτει νομικά καθώς ο εισαγγελέας έχει ορίσει φυσικό πρόσωπο ως επίτροπο του χωρισμένου ανήλικου.

Τα βασικά συμπεράσματα ωστόσο που εξαγονται από τις συνεντεύξεις με τους 4 πληροφορητές είναι τα εξής:

- Τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των διαμενόντων στο Κέντρο Φιλοξενίας, δεν ανταποκρίνονται στα δυτικά πρότυπα, καθώς ακόμα και για τους ανήλικους που ο εισαγγελέας αρνήθηκε να δώσει την επιμέλεια στο φερόμενο φροντιστή, στην πράξη ωστόσο, αυτή η επιμέλεια ασκείται εντός του κέντρου φιλοξενίας, αγνοώντας το τοπικό νομοθετικό πλαίσιο.
- Και οι δύο περιπτώσεις των φροντιστών που συμμετείχαν στην έρευνα, παρουσιάζουν μεταναστευτική κινητικότητα. Στην περίπτωση της φροντίστριάς από το Κουβέιτ, παρουσιάζεται κινητικότητα, διότι εντός λίγων ημερών μετά τη συνέντευξη θα επανενωνόταν με το σύζυγό της στην Αγγλία, ενώ στην Ελλάδα

διέμεινε μόνο 7-8 μήνες. Στην άλλη περίπτωση της φροντίστριας από το Πακιστάν μπορεί η ίδια να μην βρίσκεται σε κινητικότητα, ωστόσο αποτέλεσε σταθμό για 5 χωρισμένα ανήλικα τα οποία σε δεύτερο χρόνο μετακινούνται σε άλλο κράτος μέλος της Ευρώπης. Όλη αυτή η συνθήκη βάζει τους ανήλικους της έρευνας σε ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση καθώς βρίσκονται σε συνεχή κινητικότητα απουσία των γονιών τους.

- Αυτά τα δύο περιστατικά υποδεικνύουν ότι ακόμα και 4 χρόνια μετά το κλείσιμο της Βαλκανικής οδού, η Ελλάδα εξακολουθεί να αποτελεί χώρα διέλευσης για τους πρόσφυγες και μετανάστες που εισέρχονται σε αυτήν. Αλλάζει μόνο το πλαίσιο της κινητικότητας και οι χρόνοι απόκρισης.
- Όσον αφορά τις αιτίες του χωρισμού των ανήλικων και οι δύο πληροφορητές-εργαζόμενοι επιβεβαιώνουν ότι υπάρχουν πολιτισμικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με το χωρισμό των ανήλικων από τους γονείς και κηδεμόνες τους, ωστόσο οι περισσότερες περιπτώσεις που διαχειρίστηκαν οι δύο συνεντευξιαζόμενοι, αφορούσαν είτε χωρισμό κατά τη διάρκεια του μεταναστευτικού ταξιδιού, είτε χωρισμό λόγω απώλειας των γονιών. Ο βασικός λόγος που μπορεί οι γονείς να στείλουν το παιδί τους προς τη δύση σχετίζεται είτε με την εξασφάλιση ενός καλύτερου μέλλοντος για το παιδί, είτε με τη δημιουργία συνθηκών οικογενειακής επανένωσης οπότε με αυτόν τον τρόπο θα μπορεί στη συνέχεια με νόμιμο τρόπο να ακολουθήσει και η υπόλοιπη οικογένεια το ίδιο ταξίδι.

Οι συνεντεύξεις με τις δύο φροντίστριες επιβεβαιώνουν την πολιτισμική αξία της εκτεταμένης οικογένειας. Στην περίπτωση της φροντίστριας από το Πακιστάν θεωρεί ότι ο ανιψιός της είναι σαν παιδί της ενώ στη δεύτερη περίπτωση της φροντίστριας από το Κουβέιτ βλέπουμε να συνταξιδεύει με τους τρεις ανήλικους αδερφούς του συζύγου της. Επίσης υπάρχει διασταύρωση της πληροφορίας σχετικά με τη διάσπαση της οικογένειας για την καλύτερη χρήση του μηχανισμού Δουβλίνου. Η φροντίστρια από το Πακιστάν έχει επανενώσει 4 χωρισμένα κορίτσια με τη μητέρα τους στην Ιταλία ενώ επίκειται και η μετακίνηση ενός ανήλικου αγοριού.

2. Φροντίδα που λαμβάνουν οι χωρισμένοι ανήλικοι

Όσον αφορά την προστασία των χωρισμένων ανήλικων και οι δύο πληροφορητές-εργαζόμενοι θεωρούν ότι δε λαμβάνουν τη φροντίδα που θα έπρεπε. Πιο συγκεκριμένα εστιάζουν το πρόβλημα στην έλλειψη επιτρόπου για τα χωρισμένα παιδιά και στην έλλειψη ευκαιριών εκπαίδευσης για τους χωρισμένους ανήλικους άνω των 15 ετών. Η ύπαρξη επιτρόπου εγγυάται την πρόσβαση των ανηλίκων σε μια σειρά υπηρεσιών, όπως η κάλυψη των βασικών αναγκών, την εκπαίδευση, τη νομική στήριξη και γενικότερα την διασφάλιση του βέλτιστου συμφέροντός τους. Οι ελλείψεις βέβαια που εντοπίζουν οι φροντίστριες, αφορούν και τους ασυνόδευτους ανηλίκους, πέραν από τους χωρισμένους και τους ανηλίκους του γηγενούς πληθυσμού. Συγκεκριμένα, η μία συνεντευξιαζόμενη αναφέρει ότι οι ελλείψεις του πλαισίου προστασίας δεν αφορούν μόνο τα παιδιά πρόσφυγες και τα παιδιά μετανάστες. Σημειώνει ότι υπάρχουν διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά για τα παιδιά πρόσφυγες και τα παιδιά μετανάστες, ωστόσο οι αρχές που εξασφαλίζουν το βέλτιστο

συμφέρον του παιδιού παραμένουν ίδιες και για τα παιδιά πρόσφυγες και για τα παιδιά του γηγενή πληθυσμού.

Σύμφωνα με τους πληροφορητές-εργαζόμενους, οι φροντιστές των χωρισμένων ανήλικων στην πλειοψηφία τους ενδιαφέρονται για τους ανήλικους που έχουν υπό την ευθύνη τους. Όσον αφορά την εμπορία ή διακίνηση ανθρώπων, αναφέρεται μόνο η περίπτωση φερόμενης γιαγιάς με τρία παιδιά που τελικά δεν ήταν εγγόνια της, αλλά η περίπτωση αφορούσε μόνο διακίνηση ανθρώπων και όχι εμπορία. Υπήρξε δηλαδή συνεννόηση των ανήλικων με τη συγκεκριμένη κυρία προκειμένου να μην παρεμποδιστούν στη μετακίνησή τους προς άλλη ευρωπαϊκή χώρα. Η κυρία στην προκειμένη υπόθεση, λειτούργησε ως διακινητής.

Οι απόψεις των πληροφορητών-εργαζομένων ως προς την ασφάλεια των χωρισμένων ανήλικων συγκρινόμενοι με τους ασυνόδετους ανήλικους, δίστανται. Η μια συνεντευξιαζόμενη θεωρεί ότι οι χωρισμένοι ανήλικοι, σε γενικές γραμμές, είναι πιο προστατευμένοι από τους ασυνόδετους ανήλικους, καθώς λαμβάνουν οικογενειακού τύπου φροντίδα ενώ οι ασυνόδετοι ανήλικοι συνήθως λαμβάνουν ιδρυματικού τύπου φροντίδα. Σημειώνει όμως ότι αυτό δεν μπορεί να γενικευθεί, καθώς η κάθε περίπτωση είναι μοναδική.

Η δεύτερη συνεντευξιαζόμενη θεωρεί ότι οι χωρισμένοι ανήλικοι αντιμετωπίζουν μεγαλύτερους κινδύνους από τους ασυνόδετους ανήλικους. Οι λόγοι σχετίζονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους:

- Οι χωρισμένοι ανήλικοι συναντώνται σε μικρότερες ηλικίες από τους ασυνόδετους ανήλικους, άρα είναι λιγότερο ικανοί για αυτοφροντίδα.
- Οι χωρισμένοι ανήλικοι συναντώνται και στα δύο φύλα άρα έχουν αυξημένο κίνδυνο σεξουαλικής εκμετάλλευσης και trafficking.

Τέλος, μπορεί οι ασυνόδετοι ανήλικοι να φροντίζονται κυρίως σε ιδρύματα, πράγμα που δε συνάδει με τις καλές πρακτικές φροντίδας του παιδιού, ωστόσο το γεγονός ότι μέσα σε αυτά τα ιδρύματα υπάρχει σε 24ωρη βάση εξειδικευμένη διεπιστημονική ομάδα, εξασφαλίζει ότι οι ασυνόδετοι ανήλικοι δεν αντιμετωπίζουν περαιτέρω κινδύνους. Σε αντίθεση, οι χωρισμένοι ανήλικοι για τους οποίους έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία της απόδοσης της επιμέλειας στο φροντιστή, δεν υπάρχει μετά κάποιος ειδικός που θα παρακολουθεί τη σχέση χωρισμένου ανήλικου - φροντιστή στην καθημερινότητά της.

Η φροντίδα που λαμβάνουν οι χωρισμένοι ανήλικοι ενδέχεται να μην είναι η ενδεδειγμένη εξαιτίας του αδύνατου πλαισίου παιδικής προστασίας στην Ελλάδα αλλά και εξαιτίας έλλειψης επαρκούς αριθμού προσωπικού στο Κέντρο Φιλοξενίας. Τα δύο στελέχη που συμμετείχαν στην έρευνα αποτελούν το σύνολο της ψυχοκοινωνικής ομάδας του κέντρου φιλοξενίας. Μόνο οι περιπτώσεις των χωρισμένων ανήλικων που πρέπει να παρακολουθούν είναι 15 ενώ υπάρχει και μεγάλος αριθμός συνοδευόμενων ανήλικων που κινδυνεύουν μέσα στην οικογένειά τους και χρήζουν υπηρεσιών παιδικής προστασίας.

Οι ασυνόδετοι και χωρισμένοι ανήλικοι είναι ευάλωτες περιπτώσεις που χρήζουν ιδιαίτερης προστασίας και φροντίδας στο πλαίσιο των δικών τους ιδιαίτερων χαρακτηριστικών. Παρόλο που δεν υπάρχει συμφωνία ανάμεσα στους πληροφορητές-

εργαζόμενους ως προς το ποιος πληθυσμός ανάμεσα στους ασυνόδευτους και τους χωρισμένους ανήλικους διατρέχει μεγαλύτερο κίνδυνο, συμπεραίνουμε ότι και οι χωρισμένοι ανήλικοι είναι ομάδα ίδιου αυξημένου κινδύνου και χρειάζεται εξειδικευμένη φροντίδα.

Οι μαρτυρίες των πληροφορητών-φροντιστών δεν δείχνουν να θεωρούν ότι συντρέχουν λόγοι επισφάλειας της κατάστασης των χωρισμένων ανήλικων. Πιο πολύ εντοπίζονται στοιχεία που επιβεβαιώνουν ότι οι χωρισμένοι ανήλικοι είναι μέλη της εκτεταμένης οικογένειας που την χαρακτηρίζουν ισχυροί συνεκτικοί δεσμοί. Συνεπώς, οι χωρισμένοι ανήλικοι δεν είναι για τους φροντιστές τους ξένα μέλη ενταγμένα σε ένα ξένο περιβάλλον.

4.2 Προτάσεις

Η έρευνα και τα συμπεράσματα που βγήκαν από αυτήν, δείχνουν ότι οι χωρισμένοι ανήλικοι είναι μια ιδιαίτερα ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα της οποίας οι ανάγκες και οι παρεμβάσεις που απαιτούνται είναι πολλές. Τα αποτελέσματα της μελέτης συνοψίζονται στις παρακάτω βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες προτάσεις:

Βραχυπρόθεσμες προτάσεις:

- Αντιμετώπιση της υποστελέχωσης της υπηρεσίας παιδικής προστασίας του συγκεκριμένου Κέντρου Φιλοξενίας που αποτέλεσε το πεδίο της συγκεκριμένης έρευνας αλλά και γενικότερα των υπηρεσιών παιδικής προστασίας της χώρας μας. Επίσης, στοχευμένη εκπαίδευση του προσωπικού που εμπλέκεται με κάποιον τρόπο στην φροντίδα και προστασία των ανηλίκων όσον αφορά τις ιδιαίτερες ανάγκες και χαρακτηριστικά των χωρισμένων ανηλίκων. Αντίστοιχα με την αύξηση των επαγγελματιών στο Κέντρο Φιλοξενίας της έρευνας απαιτείται και γενναία αύξηση του προσωπικού που κάνει την πρώτη καταγραφή καθώς και την ανίχνευση του δεσμού των χωρισμένων ανηλίκων και των φροντιστών τους.

Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την περίοδο που πραγματοποιήθηκε η παρούσα έρευνα υπήρχαν μόλις δύο επαγγελματίες που απασχολούνταν για το σύνολο των αναγκών της παιδικής προστασίας του Κέντρου Φιλοξενίας. Αυτό το πεδίο αφορά όλα τα παιδιά των οικογενειών, τους χωρισμένους ανήλικους και τους ασυνόδευτους ανήλικους που δε φιλοξενούνται στην ασφαλή ζώνη. Λαμβάνοντας υπόψη όλες τις ανάγκες που περιλαμβάνει η παιδική προστασία του Κέντρου Φιλοξενίας και που κάποιες αναλύονται και στην παρούσα μελέτη και προκειμένου να υπάρχει πλήρης αποτύπωση της γενικής κατάστασης, απαιτείται σοβαρή ενίσχυση του Κέντρου Φιλοξενίας σε προσωπικό που να απασχολείται στην παιδική προστασία. Όπως προαναφέρθηκε, πέρα από τον αριθμό των εργαζομένων, απαιτείται και η εξειδικευμένη εκπαίδευση προκειμένου να μπορούν οι επαγγελματίες να διαχειριστούν τόσο πολύπλοκες καταστάσεις που αναλύονται και στην παρούσα μελέτη.

- Ενδυνάμωση των Κέντρων Υποδοχής και Ταυτοποίησης με προσωπικό και εξειδικευμένη εκπαίδευση μιας και στα σημεία αυτά πραγματοποιούνται όλες οι απαραίτητες ενέργειες για την απόδοση της επιμέλειας του χωρισμένου ανήλικου στο φερόμενο φροντιστή.

- Παράλληλα, προκειμένου να ελέγχεται η καθημερινή σχέση του φροντιστή με το χωρισμένο ανήλικο να εφαρμοστεί ο Νόμος 4554/2018 που προβλέπει τον ορισμό επιτρόπου για κάθε χωρισμένου ανήλικο.
- Ανάπτυξη νέων δράσεων στοχευμένες προς την παροχή υπηρεσιών και παρακολούθησης των περιπτώσεων των χωρισμένων ανήλικων.

Ο τρόπος που το Κέντρο Φιλοξενίας παρακολουθεί τη φροντίδα των χωρισμένων ανήλικων στην περίοδο της έρευνας είναι με το να τους εντάσσει στο ευρύτερο πλαίσιο της παιδικής προστασίας του Κέντρου Φιλοξενίας. Συστήνεται η πιο εξειδικευμένη υιοθέτηση παρεμβάσεων που να ανταποκρίνεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Ήδη το Κέντρο Φιλοξενίας εφαρμόζει κάτι αντίστοιχο με την ασφαλή ζώνη που έχει δημιουργήσει για τους ασυνόδευτους ανήλικους.

- Ανάπτυξη υπηρεσιών που να στοχεύουν στη διερεύνηση της σχέσης του ανήλικου με το φροντιστή και στην αναζήτηση των γονιών των χωρισμένων ανήλικων μαζί με τη διεξαγωγή όλων των απαραίτητων ενεργειών για την επανένωσή τους.

Παρατηρούμε από τις δύο περιπτώσεις χωρισμένων ανήλικων για τους οποίους μίλησαν οι φροντιστές τους στην παρούσα έρευνα ότι δεν πρόκειται για παιδιά που έχουν χάσει τους γονείς τους. Και στις δύο περιπτώσεις οι γονείς βρίσκονται στη χώρα προέλευσης. Συστήνεται η ενθάρρυνση της συχνής επικοινωνίας των παιδιών με τους γονείς τους, όπως και η δρομολόγηση όλων των νομικών διαδικασιών για την όσο πιο σύντομα συνένωσή τους με τρόπο που να εξυπηρετεί το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού.

Μακροχρόνιες προτάσεις:

- Χάραξη πολιτικών για την ενδυνάμωση του συστήματος παιδικής προστασίας συνολικά στην Ελλάδα και ένταξη του άτυπου υποσυστήματος φροντίδας των χωρισμένων ανήλικων στο συνολικό εθνικό πλαίσιο παιδικής προστασίας.

Μέσα από την παρούσα μελέτη φάνηκαν και αδυναμίες του συστήματος παιδικής προστασίας εν γένει. Για παράδειγμα η διερεύνηση μιας πιθανής περίπτωσης παιδικής παραμέλησης ή κακοποίησης δεν πραγματοποιείται από κάποιο φορέα παιδικής προστασίας αλλά από το μικρό ανθρώπινο δυναμικό του Κέντρου Φιλοξενίας, επίσης, όταν εντοπίζεται περίπτωση παραμέλησης ή κακοποίησης, το σύστημα δεν προσφέρει κάποια εναλλακτική μορφή φροντίδας προκειμένου να περιθάλψει το παιδί με το παραπάνω βίωμα και να το απομακρύνει άμεσα.

- Δημιουργία πολυετούς εθνικού σχεδίου δράσης που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του πεδίου αλλά το σημαντικότερο να εξασφαλίζει και να δεσμεύει τους πόρους και τους φορείς υλοποίησης.

Οι προσπάθειες που έχουν γίνει στο παρελθόν σε σχέση με την θεσμοθέτηση εθνικού σχεδίου δράσης για το παιδί, βλέπουμε ότι είναι πολύ ασαφείς, απροσδιόριστες και περιορίζονται σε γενικόλογες και ευχολόγια. Αυτό που απαιτείται είναι μια σοβαρή δέσμευση εκ μέρους της πολιτείας και των φορέων της για τη λήψη συγκεκριμένων αποφάσεων με συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα.

- Μία πρόταση που αφορά την παρούσα μελέτη είναι η συνέχιση της έρευνας σχετικά με τους χωρισμένους ανήλικους. Με αφετηρία το συμπέρασμα της παρούσας έρευνας ότι η κατά δήλωση σχέση μεταξύ φροντιστή και χωρισμένου ανήλικου μπορεί να αμφισβητηθεί, μπορεί να προχωρήσει περισσότερο η διερεύνηση αυτών των δεσμών στο πλαίσιο της μετανάστευσης. Το ερευνητικό ερώτημα που θα μπορούσε να στοιχειοθετηθεί σε μια μετέπειτα μελέτη είναι το εξής: «Κάτω από ποιες συνθήκες και για ποιους λόγους διαχωρίζεται η οικογένεια στο πλαίσιο της μετανάστευσης και ποια είναι η τελική κατάληξη των μελών της»;

Το δείγμα της έρευνας θα μπορούσε να είναι επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης και σε Κέντρα Φιλοξενίας στην Ελλάδα, επαγγελματίες από διεθνείς οργανισμούς σε άλλους ενδιάμεσους σταθμούς όπως η Τουρκία και το Ιράν, επαγγελματίες στις χώρες προορισμού και μέλη της οικογένειας που εξακολουθούν να παραμένουν στη χώρα προέλευσης.

Στην ουσία θα μπορούσε να γίνει μία χαρτογράφηση της μετακίνησης από το σημείο διαχωρισμού της οικογένειας μέχρι τα σημεία προορισμού. Γιατί διαχωρίζονται οι οικογένειες; Κάτω από ποιες συνθήκες γίνεται ο διαχωρισμός; Ποια είναι τα σημεία προορισμού και γιατί; Επανενώνεται ποτέ η χωρισμένη οικογένεια; Χάνονται μέλη της στη διάρκεια του μεταναστευτικού ταξιδιού και κυρίως παιδιά;

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αγγελοπούλου, Π. (2015). *Η επιτροπεία ανηλίκων*. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Καλαμάτας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας: Πτυχιακή Εργασία.

Ακτύπης, Η.Σ. (2016). Οι Πρόσφυγες στο Κατώφλι της Ε.Ε., τα ανθρώπινα δικαιώματα «υπό διαπραγμάτευση». Διαθέσιμο στο:

<http://entha.euc.ac.cy/index.php/entha/article/viewFile/40/36>, {πρόσβαση 20.11.2019}.

Γιαπατζή, Ο. (2015). *Τα προβλήματα των ασυνόδευτων ανηλίκων αιτούντων άσυλο και η πρόληψή τους από τις δομές φιλοξενίας*. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία.

ΔΟΜ Ελλάδος (2019). Λειτουργία 6 Δομών Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανήλικων στην Ελλάδα Διαθέσιμο στο:

<https://greece.iom.int/el/%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CE%AD%CE%BE%CE%B9-%CE%B4%CE%BF%CE%BC%CF%8E%CE%BD-%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CE%BE%CE%B5%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B1%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%8C%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CE%BB%CE%AF%CE%BA%CF%89%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1>

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2019). *Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα*. Διαθέσιμο στο: http://www.ekka.org.gr/images/GR_EKKA_Dashboard_15-11-2019.pdf {πρόσβαση: 03.12.2019}

Ελευθεριάδου, Β. (2017). *Προσφυγικό ζήτημα: Αρχή της μη επαναπροώθησης, άσυλο και δεσμεύσεις της Ελλάδας από το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο*. *Expressis Verbis Law Journal*, 1, 32-38.

Καρναβά, Α. (2018). *Η διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος: ανήλικοι πρόσφυγες, συνθήκες διαβίωσης και τα δικαιώματά τους*. Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πτυχιακή Εργασία.

Σπανού, Φ., & Αλεξάκης, Β. (2008). *Ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες στην Ελλάδα*. Τ.Ε.Ι. Κρήτης, Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Πτυχιακή Εργασία.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action, (2015).** *Field handbook on unaccompanied and separated children*, Διαθέσιμο στο:<https://www.refworld.org/docid/52f0e4f34.html>. {Πρόσβαση 4-1-20}.
- Arbona, C., Olvera, N., Rodriguez, N., Hagan, J., Linares, A., Wiesner, M. (2010).** *Acculturative stress among documented and undocumented Latino immigrants in the United States*. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 32(3), 362-384.
- Castles, S. (2003).** *Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation*. *Sociology*, 37(1), 13-34.
- Cherem, M. (2016).** *Refugee rights: Against expanding the definition of a “refugee” and unilateral protection elsewhere*. *Journal of Political Philosophy*, 24(2), 183-205.
- Child protection working group, (2012).** *Minimum standards for child protection in humanitarian action*, διαθέσιμο στο:<https://www.refworld.org/pdfid/5211dc124.pdf>. {Πρόσβαση 4-1-20}.
- Denselow, J. (2018).** *Quicksilver war: Syria, Iraq and the spiral of conflict; Syria: the making and unmaking of a refuge state; and The story of Syria*. *International Affairs*, 94(4), 951–953.
- Dimitry, L. (2012).** *A systematic review on the mental health of children and adolescents in areas of armed conflict in the Middle East*. *Child: care, health and development*, 38(2), 153-161.
- European Network on Statelessness, 2019.** *Statelessness in Kuwait, Institute on Statelessness and Inclusion*, διαθέσιμο στο: <https://statelessjourneys.org/wpcontent/uploads/StatelessJourneys-Kuwait-FINAL.pdf>, {Πρόσβαση 4/1/2020}.
- FitzGerald, D. S., & Arar, R. (2018).** *The sociology of refugee migration*. *Annual Review of Sociology*, 44, 387-406.
- Gil'adi, A. (1992).** *Children of Islam: Concepts of childhood in medieval Muslim society*. Springer.
- Gkionakis, N. (2016).** *The refugee crisis in Greece: training border security, police, volunteers and aid workers in psychological first aid*. *Intervention*, 14(1), 73-79.
- Harteveld, E., Schaper, J., De Lange, S. L., & Van Der Brug, W. (2018).** *Blaming Brussels? The impact of (news about) the refugee crisis on attitudes towards the EU and national politics*. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 56(1), 157-177.
- IOM, (2016).** *Minimum Standards for Safe Zones for Unaccompanied Children in Open Accommodation Sites*, διαθέσιμο στο: <https://greece.iom.int/sites/default/files/Annex%20A.pdf> Kenny, {Πρόσβαση 4-1-20}
- M. A., & Loughry, M. (2018).** *Addressing the limitations of age determination for unaccompanied minors: A way forward*. *Children and Youth Services Review*, 92, 15-21.
- Lems, A., Oester, K., & Strasser, S. (2019).** *Children of the crisis: ethnographic perspectives on unaccompanied refugee youth in and en route to Europe*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1–21.
- Melander, G. (1986).** *Responsibility for examining an asylum request*. *International Migration Review*, 20(2), 220-229.

Menjívar, C., &Perreira, K. M. (2017). *Undocumented and unaccompanied: children of migration in the European Union and the United States.* Journal of Ethnic and Migration Studies, 1–21.

Merry, L., Pelaez, S., & Edwards, N. C. (2017). *Refugees, asylum-seekers and undocumented migrants and the experience of parenthood: a synthesis of the qualitative literature.* Globalization and health, 13(1), 75.

Phillips, D. L. (2014). *ISIS crisis.* American Foreign Policy Interests, 36(6), 351-360.
Rojas-Flores, L., Clements, M. L., Hwang Koo, J., & London, J. (2017). *Trauma and psychological distress in Latino citizen children following parental detention and deportation.* Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 9(3), 352.

UNHCR, (2014). *Child protection issue brief, alternative care,* διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/docid/52f0e4f34.html>. {Πρόσβαση 4-1-20}

UNICEF, Innocenti Research Centre, (2019). *Children in Institutions: The Beginning of the End?* Διαθέσιμο στο: <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight8e.pdf>. {Πρόσβαση 4-1-20}

Yazgan, P., Utku, D. E., & Sirkeci, I. (2015). *Syrian crisis and migration.* Migration Letters, 12(3), 181-192.

Παράρτημα 1

Οδηγός ημι-δομημένης συνέντευξης για εργαζόμενους

1. Ποια τα χαρακτηριστικά των χωρισμένων ανήλικων;
 - Ποιες οι διαφορές ανάμεσα στους χωρισμένους ανήλικους και τους ασυνόδευτους ανήλικους ως προς τα χαρακτηριστικά τους;
 - Ποια τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των χωρισμένων ανήλικων που φιλοξενούνται στο Κέντρο Φιλοξενίας που εργάζεστε;
 - Ποιες είναι οι δυσκολίες εντοπισμού των χαρακτηριστικών των χωρισμένων ανήλικων;
 - Ποιες είναι οι πολιτισμικές επιρροές που σχετίζονται με το φαινόμενο των χωρισμένων ανήλικων στις χώρες καταγωγής τους αλλά και στο πλαίσιο των μαζικών μεταναστευτικών μετακινήσεων;

2. Πως θα χαρακτηρίζατε το πλαίσιο φροντίδας των χωρισμένων ανήλικων;
 - Πιστεύετε ότι οι χωρισμένοι ανήλικοι απολαμβάνουν τη φροντίδα και την προστασία που χρειάζονται;
 - Πώς αντιλαμβάνεστε τη σχέση των ανήλικων με τους φροντιστές τους στην καθημερινότητά τους εντός του κέντρου φιλοξενίας;
 - Συγκρινόμενοι με τους ασυνόδευτους ανήλικους πιστεύετε ότι οι χωρισμένοι ανήλικοι είναι πιο ασφαλείς;

Παράτημα 2

Οδηγός ημι-δομημένης συνέντευξης για φροντιστές

1. Σχετικά με τα χαρακτηριστικά των χωρισμένων ανήλικων

- Ποια είναι η σχέση σας με τον ανήλικο;
- Από ποια χώρα κατάγεστε και ποιο ήταν το ταξίδι μέχρι να φτάσετε στην Ελλάδα;
- Που βρίσκονται σήμερα οι γονείς του ανήλικου και πόσον καιρό είναι χωριστά;
- Έχουν προηγηθεί κάποιες διαδικασίες για να αναλάβετε τη φροντίδα του ανήλικου;

2. Σχετικά με τη φροντίδα των χωρισμένων ανήλικων

- Πως είναι η καθημερινότητά σας στο Κέντρο Φιλοξενίας που ζείτε;
- Τι υποχρεώσεις έχει η φροντίδα του ανήλικου;
- Θα θέλατε κάποια υποστήριξη για την ανατροφή του ανήλικου;
- Ποιος είναι ο μελλοντικός στόχος για σας και τον ανήλικο που φροντίζετε;